

EIGEN SCHOON

EN

DE BRABANDER

MAANDSCHRIFT

VAN HET

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG

GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

Schepenzegel van Jette uit de 16e eeuw.

XLVIIe JG. NR. 9-10 BRUSSEL SEPT.-OKTOBER 1964

GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

(V.Z.W.O. opgericht in 1926; bijl. bij het Belg. Staatsblad van 30-10-1937, nr. 1672)

Stichter: † Dr. Jan Lindemans.

Voorzitter van de Raad van Beheer: J. Verbesselt, Ransbeekstraat 79, Neder-Over-Heembeek.
Hoofdredakteur: Dr. L. de Man, de Limburg-Surumlaan 274, Wemmel.

UITGAVEN

Te bestellen, indien met anders aang duid, tegen voorafbetaling van de prijs + 5 % kosten
op de **POSTREKENING 5170.40**

van het

Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant Brussel.

I. Eigen Schoon en De Brabander.

Prijs van het jaarabonnement: Voor de leden: 130 F — In de boekhandel: 180 F.
De volgende jaargangen zijn nog volledig te verkrijgen: XXVII (1944), XXVIII (1945),
XXXIX (1946), XXX (1947): elk 100 F; XXXI (1948), XXXII (1949), XXXIII (1950),
XXXIV (1951), XXXV (1952), XXXVI (1953), XXXVII (1954), XXXVIII (1955), XXXIX
(1956), XL (1957), XLI (1958), XLII (1959), XLIII (1960), XLIV (1961), XLV (1962),
XLVI (1963), elk 130 F.

II. Monografieën van Brabantse Gemeenten.

Afzonderlijke afleveringen van onvolledige jaargangen, zover de voorraad strekt: 20 F; dub-
bele afleveringen: 40 F.

Dr. Jan LINDEMANS, *Geschiedenis van Opwijk*, 304 blz., ill. (1937-39), 240 F (voor de
leden: 180 F).

Dr. A. SCIOT en Dr. V. VERSTEGEN O.F.M., *Geschiedenis van Attenrode-wever*, 130 blz.,
ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F).

Fr. BORGERS, *Geschiedenis van Geetbets*, 276 blz., ill. (1949), ing. 135 F (voor de leden:
90 F).

C. THEYS, *Geschiedenis van Dworp*, 404 blz. ill. (1948), ing. 160 F, gebonden 195 F (voor
de leden: 110 en 130 F). - Idem, *Geschiedenis van Kapelle-op-de-Bos*, 272 blz., ill. (1954),
180 F (voor de leden: 120 F). — en J. GEYSELS, *Geschiedenis van Linkebeek*, 270 blz.,
ill. 300 F (voor de leden: 200 F). — *De geschiedenis van Alseberg*, 540 blz., ill. 250 F.

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan, de ontwikkeling en de instellingen van Overijse*, (1955),
144 blz., 120 F (voor de leden: 80 F).

Jan VERBESSELT, *Het Domein van de Abdij van Nijvel in West-Brabant* (1957), 241 blz.,
ill., 280 F (voor de leden: 210 F).

III. Streekmonografieën en andere Geschiedkundige Studiën.

Jan VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw*. Deel I,
200 F (te bestellen bij de schrijver, mits storting van het bedrag op p rek. nr. 420.475,
J. Verbesselt, Neder-over Heembeek).

A. SUYKENS, *Franse Revolutie en Boerenkrijg in Klein Brabant*, 249 b z., ill. — 150 F
(voor de leden: 100 F).

J. LINDEMANS, *De heerlijke rechten in 't Land van Asse*, 28 blz.: 30 F (ledenprijs: 20 F).
Prof. Dr. C. LEÛRS, *De vorstelijke heuvel van Koudenberg*, 68 blz.: 60 F (ledenprijs: 40 F).

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de stad Vilvoorde*. — 40 F, voor
de leden: 30 F. - Idem, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de parochie Terruren*, 40 F,
voor de leden: 30 F. - Idem, *Oude cijzen, munten en maten*. — 40 F, voor de leden:
30 F. - Idem, *Amelgem*, 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Mansionarii, Meiseniers of
Kossaten, Meiseniersrechten*, 30 F, voor de leden: 20 F. - Idem, *Oppida in Brabant*, 10 F.
- Idem, *De Bevolkingslagen te Asse*, 50 F.

J. MERTENS, *St.-Veroné's graf te Leefdaal*. — 40 F, voor de leden: 30 F.

P. LINDEMANS, *De pachthoven van St.-Mertens-Lennik*. — 20 F.

Mr. Dr. A. SCHILLINGS, *Rechtens, misdaden en straffen te Leuven*: 60 F (ledenprijs: 40 F).

A. MEULEMANS, *Leuwense Ambachten*: 1. *De Hoveniers, Fruiteniers en Mandenmakers*;
2. *De Barbiers en Chirurgijns*. — 3. *De Oudekleerkopers*. — elk nummer 60 F, voor
de leden: 40 F.

Em. TORFS, *Het Stevenisme in West-Brabant*. — 90 F, voor de leden 60 F (uitverkocht).

« DE BOER IS GEPASSEERD... »

«De boer is gepasseerd», «de boer is naar de(n) hemel» zijn de geijkte termen (met kleine varianten naargelang het geval) om de droeve mare mede te delen dat er iemand gestorven is in het gezin (in dit geval de «boer», het hoofd van het bedrijf).

De lijkkamer

Op de nachttafel staat een kruisbeeld en erneven een glas met olie en een drijvend pitje erin, en een glas met wijwater. De luiken zijn gesloten. Over het hoofd van de afgestorvene ligt een witte vool van de eerste kommunie, tegen de vliegen. In de kamer is het donker; alleen het flikkerend en bevend lichtje van het oliepitje brandt. Het is er stil, er wordt niet gesproken: «de dode zou het horen...». Soms was er geen oliepitje maar stond er de kaars die de dode vasthield bij zijn overlijden.

De rozenkrans

Kort na het afsterven werden de geburen verwittigd van het overlijden. Die taak kwam toe aan de jongen die in de lijkstoet het kruis zou dragen. De jongen is van de dichtst bijgelegen gebuur. Hij gaat in de wijk van huis tot huis de mensen manen om naar de rozenkrans te komen: «mensen ik kom u naar de rozenkrans roepen voor...». Voor de rozenkrans werd het dorp verdeeld in kwartieren of wijken, die hun vaste grenzen hebben: «die straat doet nog mee met die wijk, verder gaat zij niet».

's Avonds na het werk zakken de geburen af naar het sterfhuus. Voor die gelegenheid worden de plukbanken van de zolder gehaald. Met de andere banken en stoelen worden ze in de grote boerenkeuken geplaatst. De «oude menskens» zaten van voor, de jongeren kropen van achter. De deur van de lijkkamer bleef openstaan. Men zag alleen het lichtje flikkeren in de duisternis. Een oude vrouw leest voor; drie rozenkransen achtereen. Waarna nog de vijf Onze Vaders en Weesgegroeten voorafgegaan van een aanroeping. Na het gebed gaat men naar de dode zien. In de kamer was er geen ander licht dan het oliepitje of het kaarsvlammetje. De moedigsten gaan eerst binnen, werpen wat wijwater op het lijk en slaan een kruis. De jongens, de pet in de hand, bleven in het deurgat staan en zegden niets. De vrouwen zegden wel hun gedacht in de geijkte bewoording: «Hoe schoon hij daar ligt», «hij ziet er nog jonger uit dan hij was», «'t is precies een wassen beeld», «'t is precies of hij nog leeft».

Het rouwend hof

De kruisdrager, een jongen van 10 tot 14 jaar uit de gebuurte, werd gevraagd om naar de kerk te gaan en de koster te

verwittigen dat hij het kruis kwam halen. Dit kruis werd aan de poort van het hof geplaatst, en dit zolang het lijk overaarde lag. Dit kruis zal de lijkstoet vooraf gaan. Al de «blaffeturen» werden gesloten. De beesten werden op stal gehouden; alles lag stil op het hof. De meester was dood.

Druppels

Wanneer er een lijk in huis was, moest men altijd genever bij de hand hebben. Diegenen die het lijk moesten «afleggen» kregen een druppel vóór het «lijken» om hun moed in te gieten, en na het «lijken» om hun alteratie door te spoelen. De «wakers» 's nachts, hadden recht op hun druppel. De schrijnwerker als hij komt om de maat te nemen van de lijk-kist en als hij komt om te «lichteren», had recht op zijn druppel. De lijkdragers moesten voor het vertrek nog eens binnenkomen en kregen een paar druppels.

Luiden

Eertijds waren het de geburen die instonden voor het luiden. Voor een «koorlijk» of «pachterslijk» luidde men op drie pozen: 's morgens, 's middags en 's avonds, en telkens met de drie klokken.

Luiden voor een koordienst had zijn rechten: de luiders kwamen bij elke poos naar het hof eten. Dit luiden door de geburen werd afgeschafft omwille van de misbruiken; er was geen paal noch perk aan dat luiden (en dat drinken) en aan het geweld waarmede de kerels aan de klokzelen hingen; zich lieten mee op halen; tot eindelijk een klok «over» sloeg en luiden stil viel tot alles weer in orde was.

Het «stollesteren» of «roepen»

De oudste knecht, die de familieleden kent, moest persoonlijk de naaste familieleden gaan «roepen» of «stollesteren».

Hij trok zijn zondaagse kleren aan, nam de mispelaren stok en ging naar de naburige dorpen de nabije en verre familie van de afgestorvene verwittigen «met de complimenten van ...., en dat de pachter vannacht «gepasseerd» is, en dat ge geroepen zijt op d' uitvaart. En na de mis zijt ge aan tafel verzocht in het sterfhuis.»

Natuurlijk moet er bij elk bezoek gegeten worden: hesp met eieren, en gedronken: goed bier van 't vat. De reis moest te voet afgelegd worden en laat in de avond komt de knecht thuis, tevreden omdat hij zo een schone dag beleefd heeft.

De lijk-kist of lichter

De schrijnwerker kwam in de valavond de maat nemen voor de lijk-kist. Hij ging alleen de kamer binnen, op zijn kousen, hij liet zijn blokken aan de deur staan. Hij dronk een druppel genever of twee en ging dan zijn gerief aan planken zoeken in het

wagenhuis of op de zolder. Op de hoven waren er altijd planken van hardhout gereed voor lijkkasten: eik of olm.

Als de kist gemaakt was werd zij de tweede dag 's avonds gebracht. Voordat het lijk gelichterd werd kwamen de huisgenoten nog eens de kamer binnen om een laatste kruiske te geven. Was de lichter toegenageld dan werd hij op twee stoelen midden de keuken gezet, met wijwater ernevens.

De lijkstoet

Schoolkinderen gingen in de kerk het «berreken» (draagberrie) halen, de avond tevoren of vroeg in de morgen. De berrie werd in de schuur geplaatst zonder de huisgenoten te verwittigen, tot op het ogenblik van het vertrek.

Dragers waren de naaste geburen, vier in getal: twee rechts en twee links. Voor getrouwde doden waren het getrouwde dragers; voor ongetrouwde, ongetrouwde dragers. Van de hofstede tot de dorpskom losten de dragers zich om de beurt af. De dode werd tot hiertoe met twee man gedragen, met de singel over de schouders. In 't zicht van de kerk, waar de pastoor de lijkstoet tegenkomt, werd de dode door de vier man gedragen met de hand.

Een kinderlijkje werd gedragen door een vrouw. Ze droeg het lijkstijte onder de arm. In de kerk werd het midden de beuk op een stoel gezet.

Jonge meisjes werden meestal door congregatiemeisjes gedragen, althans vanaf het binnenkomen in de dorpskom.

Voor de lijkstoet vertrok vroeg de oudste drager aan de kinderen van de dode: «Is het met uw wil dat wij met uw vader (of moeder) vertrekken?». Waarop het antwoord luidt: «Ja, het is de wil van Ons-Heer».

Bier en mastellen

Een ton goed bier (lambik van 't vat) «leggen» in een herberg bij de kerk, was voor welstellende families een traditie; wie er zou mede afbreken werd gedeclasseerd. Iedereen die op de uitvaart tegenwoordig was mocht er eens gaan drinken. De naaste familieleden dronken eerst een glas en vertrokken dan naar het lijkmaal. Daarna werd er gedronken tot zolang er nog wat op het vat was. De grafmaker, de klokkeluiders en de koralen kwamen met kannen om voorraad op te doen. Iedereen kreeg twee mastellen. De bakker stond aan de ingang van de gelagkamer met nevens hem een goed gevulde meelzak mastellen. Bier en mastellen moesten gebruikt worden rechtstaande. Het is te begripen, nu dat ze de smaak van het bier hadden geproefd, er nog menige andere herberg bezocht werd; zodat een uitvaart tot laat in de avond kon duren.

Lijkmaal

Het lijkmaal of de «tafel» zo men het in Brabant noemt, is thans wat eenvoudiger geworden. Vroeger was het gebräad met aardappelen en groente, geen soep, maar wel taart uit de na-

burige stad als nagerecht.

De tafel stond gedekt in het sterfhuis of, indien dit te ver afgelegen lag, in een herberg bij de kerk. De uitgenodigde familie was onbeperkt, als men maar «kozijnde». De koster was ook uitgenodigd; hij las de gratie voor het eten: drie onze vaders en drie weesgegroeten voor de overledene. Ook de «klokkeluiers» en de «dragers» kwamen aan tafel. Na de koffie vertrok alleman.

*

* *

Dit artikel werd opgesteld met losse nota's nagelaten door E.H. H. de Vis, opgetekend te Hekelgem, vóór 1940.

Ettelijke van deze gebruiken zijn verdwenen of op het punt van te verdwijnen. Daarom is het de moeite waard ze op te tekenen. Wij stellen de vraag aan de lezers.

Hier volgen onze nota's, betreffende ●pwijk, opgetekend vijftig jaar geleden.

*

* *

Gebruiken bij begrafenissen te Opwijk-Droeshout vijftig jaar geleden

De dode werd afgelegd en de lichter opgesteld, midden de vloer, op stro. Dit stro moest men verbranden zo gauw het lijk uit het huis was. Op een hoek van de hofstede, voor de lijkstoet vertrok, moesten de dragers een kruis maken en zeggen: «Geest tempteert ons niet» - zo niet zou heel het gewicht van het lijk wegen op hem die het niet gezegd had.

De afgestorvenen van ver afgelegen gehuchten, zoals Waaien-berg, werden naar de parochiekerk van Opwijk gevoerd met de wagen. (De parochiekerk van Droeshout was nog niet opgericht, dit gebeurde pas bij het begin van deze eeuw). Deze lijk-wagen werd eerst schoon afgewassen. De lijk-kist werd op drie busseltjes stro gezet. Bij het huiswaarts rijden na de dienst werden deze drie busseltjes afgesmeten aan het eerste kapelletje dat men tegen kwam (voor Waaien-berg was dat de St.-Pauluskapel of de kapel van Scherpenheuvel); met de strobusseltjes terug naar huis komen zou ongelukken brengen op het hof.

Op deze «lijk-wagen» stond een stoel, waarop een vrouw zat met een «Kruis-Lieve-Heer» in de hand. De wagen werd gewoonlijk geleend door een welstellende boer uit de buurt. De paardenknecht zat op het roeipaard; hij mocht geen «klets» hebben, slechts een «roeike» om zijn paarden te mennen. Hij moest op stap rijden en mocht op niemand lachen.

Vroeger had de uitvaart plaats ettelijke dagen na de begrafenis. De knecht die de wagen gevoerd had, had het recht en de plicht naar de «uitvaart» te gaan; zoniet zou de geest hen niet met rust gelaten hebben. Naar de uitvaart gaan was de gelegenheid om een dag te drinken.

De lijkdienst was toen om zeven uur of zeven uur dertig voor schamele lieden, om acht uur voor een «pachterslijk». Op de uitvaart werden er drie missen gedaan, de geburen gingen én naar de begrafenis én naar de uitvaart.

En hier nog een paar aantekeningen uit dezelfde periode, begin van deze eeuw, betreffende Opwijk-Nijverseel: na de uitvaart werd een ton bier en twee mastellen per man ten beste gegeven aan al wie aanwezig was, ook voor de luiers en de grafmaker. Natuurlijk veel «zatten» en «wegblijvers» die dag, maar men hield aan dit gebruik. Alzo was er een familie welke eens geen mastellen had gegeven; maar bij een volgende begrafenis mochten zij zelf hun lijk wegdragen of zij moesten eerst beloven mastellen te geven! Er moest ook vooral bier bij de mastellen zijn. Alzo een oud vrouwtje dat doodarm was: zij spaarde niet voor een mis, maar voor een «halftonne bier» voor na haar lijkdienst: omdat dit betaamde!

In rijke huizen werden de overleden meesters door hun knechten weggedragen, en die kregen een dik drinkgeld hiervoor.

PAUL LINDEMANS.

UIT OUDE PAPIEREN :

OLIE ALS DRINGELD

De Leuvense vettewarers bezaten een «slagmolen staende in de Coestraete, teghen de twelff Apostelen over» (1). Zij hadden daar een knaap in dienst, die tegen een vast tarief het zaad van de ambachthouders sloeg. Dikwijls moest 's nachts gemalen worden, omdat over dag altijd niet het vereiste waterpeil bereikt kon worden. Maar al de weerbare mannen werden om beurt opgeroepen voor de nachtwacht; de molenknaap moest dus af en toe ook die karwei verrichten. Dat maakte de rekening van het ambacht niet! De dekens deden dan ook voetstappen om de vrijstelling van hun knaap te bekomen. Er is wel een spreekwoord dat zegt dat het beter is Onze-Lieve-Heer aan te spreken dan zijn heiligen, maar de vettewarers hielden er een andere mening op na en de ambachtsrekening van 1583 levert het bewijs, dat zij het bij het goed eind hadden. «Item aen douericheijt van Sint Joris Gulde, ij potten smouts om voer Hanssen, ons molenknaep, verlof te hebben vander wacht 22 st.» (2).

(1) De smoutmolen was gelegen in de Vaartstraat en zijn plaats is nu ingenomen door de brouwerij Artois. Voor meer bijzonderheden, zie ESB 1963, blz. 141.

(2) AL 11.7 28 f° 164.

Wat vertegenwoordigde het bedrag van 22 st. in die tijd? Het antwoord vinden we in het kronijkje van Pauwel van den Bossche, prior van het klooster van Sint-Marten. Voor 1586 geeft hij volgende daghuren op:

« Eenen schaellendecker tsdaegs, 18 stuvers.

Eenen tiegheldecke tsdaegs, 15, 16, 18.

Eenen plecker, 9, 10 stuvers.

Eenen timmerman, 12 stuvers.

Eenen bosscher voer de maend, 4 rhinsgulden.

Twee zegers tsamen, 28 stuvers. »

Geschiedenis van Leuven, door Willem Boonen, uitgave Edw. Van Even, blz. 396.

A. M.

OUDE BRABANTSE GESLACHTEN

ENGELS

Deze studie bleef hoofdzakelijk beperkt tot de dorpen St.-Genesius-Rode en Alseberg, in de omgeving van Brussel, daar het ons onmogelijk was de opzoekingen verder door te zetten. Beide dorpen palen aan elkaar en zijn nauw verbonden. Zij ressorteerden eertijds onder dezelfde schepenbank. Het machtige Zoniënwood drukte zijn stempel op het oude Rode, dat het eeuwenlang beheerste. Opmerkelijk is de grote afgeslotenheid tot in de 19e eeuw toe, wat duidelijk blijkt uit de huwelijken, die bijna altijd onder elkaar aangegaan werden. Hier wordt het geslacht reeds vermeld in de 15e eeuw. Zijn grootste uitbreiding bereikt het in de 19e eeuw. Ze gaat echter gepaard met een achteruitgang op materieel gebied. In de laatste decennia van deze eeuw stellen we daarentegen een toenemende voorspoed vast doch ook een gevoelige afname in aantal. Te Alseberg, dat leefde in de schaduw van zijn indrukwekkende hertogelijke kerk, sterft het geslacht reeds uit rond het midden van de 18e eeuw.

Onder de leden treft men twee schepenen, een koster en een armemeester aan, wat wel wijst op een zeker aanzien en welstand tijdens het «ancien régime» bij een gedeelte van het geslacht.

Wat de schrijfwijze betreft hebben wij slechts vier vormen ontdekt. *Ingels* wordt gebruikt tot het midden van de 18e eeuw, wanneer het volledig verdrongen wordt door het tegenwoordige *Engels*. In de schepenakten van de 16e eeuw treft men veelal *Inghels* aan. Tijdens de Franse overheersing schrijft men soms *Hengels* in de registers van de burgerlijke stand.

De familienaam Engels dankt zijn ontstaan aan de persoonsnaam Ingel, die reeds in de 14e eeuw alom in gebruik was. Dit is een verkorte vorm van Ingelbrecht, waarin het eerste lid, ingil, waarschijnlijk moet beschouwd worden als een diminutief van ing, «speerpunt» terwijl brecht schitterend betekent (1). Ingels beduidt: de zoon van Ingel.

Wij troffen de naam ook verscheidene malen aan in de omgeving, zonder het familieverband te kunnen vaststellen. In 1680 is een zekere Nicolaes Donaij Ingels «cijnsborgher der stad Brussel» (2). Te Beersel wordt in 1714 Michiel Engels vermeld, 20 jaar oud, aldaar geboren «sone Anthoon ende van Anna Bourines doen sij leefden» (3). Jan Baptist Engels, afkomstig uit Watermaal, huwt in 1774 te Rode Elisabeth Michiels en wordt er stamvader van een talrijk nageslacht, dat tot heden toe voortleeft. Wij hopen deze tak afzonderlijk te kunnen publiceren.

---

(1) Dr. J. Lindemans, Vlaamse Persoonsnamen, Turnhout 1944, blz. 151-152.

(2) RAB., Schepengriffies Arr. Brussel, 6642, f. 182.

(3) RAB., Dross. van Brab., nr. 72.

De parochieregisters beginnen te Rode in 1639. Het oudste dat gaat tot 1653 wordt nog bewaard in het kerkarchief, terwijl de overige zich op het gemeentehuis bevinden. Te Alseberg vangen ze aan in 1643 en worden alle bewaard op het gemeentehuis. Om nutteloze herhalingen te vermijden, wordt de plaatsnaam niet vermeld, wanneer het Rode is.

Vanaf de Franse overheersing in 1796 tot 1922 werden de registers van de burgerlijke stand te Rode in het Frans gehouden, behalve tijdens de laatste jaren van het Hollands bewind en op het einde van de eerste wereldoorlog. Alle voornamen werden systematisch verfranst, wat een vals beeld geeft van dit Vlaamse dorp. Dit blijkt duidelijk uit de handtekeningen, waar de werkelijke namen te voorschijn komen. Slechts in de tweede helft van de 19e eeuw beginnen de Franse vormen door te dringen.

Deze korte inleiding willen wij besluiten met een woord van hulde aan wijlen Constant Theys, wiens boeiende dorpsmonografiën ons waardevolle gegevens hebben verstrekt om onze stamboom te illustreren en de namen gestalte te doen krijgen.

*
*   *
*

HENNE INGELS wordt reeds vermeld in 1464, toen hij een boete kreeg wegens het laten grazen van een koe in het Zoniënbos. Met negen andere personen werd hij door de woudmeester achtervolgd omdat «eenige beesten» van hen, waren «ter weyde gaende in Zoenien, die in den Veterboeck niet geschreven waren» (4).

I. N. INGHELS. Is het Peeter die in 1552 optreedt als «Momber» van de kinderen van Amelrijcx (5). Hij had waarschijnlijk twee zonen:

1. *Amelrijcx*, die volgt II.
2. *Pieter*, die volgt IIbis.

II. AMELRIJCX INGHELS × *Elisabeth Boonen*. Beiden † circa 1552. Zij lieten vier minderjarige kinderen achter:

1. *Peeterken*, die volgt III.
2. *Mayken*.
3. *Grietken*.
4. *Jenneken*.

Jan van den Bossche verbond zich op 18 april 1552 jegens deze wezen tot een jaarlijkse rente van «vijfve Rinsguldenen» en gaf als onderpand «een stuck lant gelegen Jnderproche van Dorpe opt hallevelt groot drye dachwanden .... Item noch een stuck lants groot een halfbunder .... geleghen Jnde voerschreven proche van Dorpe opt wyghaertvelt .... commende boeven teghen de goeden des godshuys van vorst» (6).

---

(4) RAB., Rekenkamer, 12546.

(5) RAB., Schepengriffies Arr. Brussel, 6637, f. 147.

(6) RAB., Schepengriffies arr. Brussel 6637, f. 61.

Op 28 oktober 1552 treedt Peeter Inghels op als «momber» van de kinderen van wijlen Amelrijcx Inghels. Jan Oth verbond zich toen tot een jaarlijkse rente van «zestien Carolusgulden te vyff schellingen groot brabant den Carolusgulden gerekent» en gaf als onderpand «acht bunderen bosch Jn eenen stucke gelegen Jn de proche van dorpe achter de solheye .... teghen de goeden der Jufr maryen van den beghynhove Jn brussele» (7).

Bij het verdelen van de erfenis omstreeks 1580, ontvingen zij «Jerst het vuerendeel van eenen geleege metten huysinghen ende came daer up staende ende allen anderen toebehoorten .... gestaen ende geleghen Js Jnde prochie van Rode tusschen sheeren straete aldaer In deen zyde ende de goeden peeters claes Jn dander / comende metter derder zyden aenden bempt der huysarmen van Rode .... Item het vierendeel van Een Rente van Twee Ringulden vyff stuivers tsaers Bepandt upden goeden ende bempt Jnder groitten dyen gelegen Is tot Rode voers toebehoorende Mr Henr. vanden ameyden .... » (8). Ze behoorden dus tot een brouwersfamilie.

III. PEETER INGELS × *Martijne De Vogeleer*. Hij wordt vermeld als schepen «der bancke van halzemberghen ende Rode» in 1601, 1604 en 1608 (9). In 1610 waren beiden overleden.

Elisabeth Rouge verbond zich in 1575 jegens Peeter tot een jaarlijkse rente van «twee Rinsguldenen» en gaf als pand «een geleege metten huys daerop staende gelegen Jnde proche van roden ter Moelen» (10).

Datzelfde jaar verwierf Peeter van Anna vanden Bossche, weduwe «wijlen Wencels van pede» een stuck lants .... gelegen Jnde proche van halsenberghe opt velt geheeten den cleynen waterpoel .... Tevens noch een stuck lants .... Jnder voers proche opt velt geheeten thallevelt .... commende metter derder zyden aende goeden der Regulieren van op coudenberg binnen brussele» (11).

Bij het verdelen van de erfenis circa 1580 ontving hij behalve het vierde deel van het huis met de «camme» en van de rente op de «bempt» van Henr Ameyden insgelijks het derde deel van den Rente van II Rinsgulden tsaers .... Bepandt ten ende op Eenen bogaert geheeten het vartel geleghe .... toebehooren der kercke in halsenberghe .... Item noch het derdendeel van den Rente van twee Rinsgulden tsaers bepandt opt huys ende herberghe geheeten nyvele toebehoren Iveins de ghenst gestaen tot halsenberghe aende vyvere ....» (12).

Na hun dood werd het eigendom in 1610 verkocht aan Catharina Boenen en als volgt beschreven: «een stuck erfven gelegen te Rode aen de kercke daer eertijts een huys, camme, schuere ende stallingen op te staen plaegen ende uuyttertijt door

---

(7) RAB., Schepengriffies arr. Brussel, 6637, f. 147.

(8) RAB., Schepengriffies arr. Brussel, 6638, f. 354.

(9) RAB., Schepengriffies arr. Brussel, 6639.

(10) RAB., Schepengriffies arr. Brussel, 6638, f. 266.

(11) RAB., Ibidem, f. 298.

(12) RAB., Ibidem, f. 354.

de troublen al vervallen ende afgebroken» (13). Het was belast met een cijns van vier gulden aan de heer van Beersel, tien stuivers aan de kerk van Rodeen twaalf aan die van Alseberg. Het genoot echter jaarlijks acht karpers uit de Gevaertvijver (14).

Hun kinderen waren:

1. *Roelandt*, die ongehuwd † te Alseberg circa 1639 (15).

2. *Cathelijne*.

3. *Franchoyts*.

4. *Elisabeth*.

5. *Peeter*, † Alseberg 22.11.1660, die als schepen wordt vermeld in 1635 (16), 1651, 1653 en 1660 (17). Hij kon nochtans niet schrijven en ondertekende de akten met een merkten (18).

IIbis. PIETER INGELS was koster van Rode in 1572. Volgens het dekenaal verslag van dat jaar had hij de kruinscheuring ontvangen en behoorde dus tot de geestelijke stand. Hij was toen al weduwnaar en verrichtte zijn dienst voorbeeldig. De abdis van Vorst had hem aangesteld (19). Hij had minstens een kind want in 1570 wordt «den zoene des kosters van Rode bestraft van dat hij met eenen langen messe iemandt gequetst heeft». Hetzelfde jaar is er ook sprake van «Reynken den Custer van dat hij een mes getrocken heeft ende geslagen nae Pieter Ingels sonder te raecken» (20). Hier kan echter ook Peeter, de zoon van Amelrijcx bedoeld zijn. Koster Pieter kan ook de «momber» zijn, die in 1552 optreedt.

III. N. INGELS. Was hij de opvliegende zoon van koster Pieter? Hij had minstens een zoon: Hendrik, ° circa 1595.

IV. HENDRIK INGELS. Herbergier te Alseberg. In 1647 «heeft hij gecort van dat hij gegeven heeft totten beschinck van ducq de Lorrainen» (21). Op 23 maart 1651 kocht hij «seker geleige gestaen ende gelegen onder de parochie van Alsebergh tegens de hooghstraet genaempt het clijn wijngaerden groot drij daghwanden .... op den last van twee guldens negen stuyvers aende kercke van Alsebergh ....» (22). Het behoorde toe aan «deerw. vrouwe Marie Parijs Priorinne ende de conventualen des godtshuys van shertoginnendaele bij Auwergem (23). Zijn kinderen waren :

1. *Pieter*, die volgt onder V.

---

(13) RAB., Schepengriffies arr. Brussel, 339.

(14) RAB., Ibidem.

(15) Een losse lijst in het oudste overlijdensregister van Alseberg vermeldt deze Roelant, alsook een Joannes Engels zonder data van overlijden. Hogerop vindt men het jaar 1639.

(16) Archief pastorie, Alseberg.

(17) RAB., Schepengriffies arr. Brussel, 8251 en 8388.

(18) Ibidem.

(19) RAB., Kerkelijk Archief, 2323.

(20) RAB., Rekenkamer 12777.

(21) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 9754.

(22) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 6645, f. 33.

(23) Ibidem.

2. *Dionijs*, die volgt onder Vbis.
3. *Cornelius*, die volgt onder Vter.
4. *Maria*, die in 1658 te Alseberg meter is van Maria, de dochter van Cornelius.

V. PIETER INGELS × *Loddijs Hannaerts*. Hun kinderen waren :

1. *Pieter*, ° te Alseberg 16.5.1643. Op 1 juni 1700 was hij in de herberg de Swaen te Beersel getuige van een gevecht tussen de waard, de dorpsofficier en de meier (24). Wellicht was hij ook armmeester van deze parochie in 1685 (25).

2. *Mattheus*, ° ib. 1647, × Joanna Wets. Kinderen ° Dworp: Gabriel ° 19.5.1680, - Laurentia ° 7.5.1687, - Alexandrina ° 31.3.1703.

3. *Elisabeth*, gedoopt te Rode 15.3.1649, † te Alseberg als weduwe 13.3.1691.

4. *Joanna*, ° te Alseberg 1652.

5. *Jacoba*, ° ib. 1.11.1653, † ib. 4.11.1653.

Vbis. DIONIJS INGELS, † 12.9.1653, × 18.6.1648 met *Elisabeth Van den Plassche*. De kerkelijke verloving vond te Rode plaats op 7.5.1648. Zij bezaten het hogervermelde «clijn wijngaerdeke» te Alseberg alsook grond omtrent de Linde. Op 27.5.1655 schrijft pastoor Jacob Van Cutsem het volgende in het huwelijksregister: «Noteert dat de twee kinderen van Dionysius Ingels eersten man van Elisabetha Vandenplasche sullen moeten voor uyt hebben een paert van het goet dat sij samen hebben geproferereert welk paert is geleghen onder ost omtrent de Linde. Item daer en boeven ieder kint de somme van vijftwintig gulden artois ut supra». — Hun kinderen waren :

1. *Jacoba*, ° 5.9.1649, † na een lange ziekte te Antwerpen 6.1.1693, × te Rode 20.2.1678 met Jan Van Haelen. Hun kinderen waren : Nicholas ° 23.1.1679, Lucas, Maria en Jan ° 12.1.1681. De laatste twee erfdin in 1727 van hun oom Jan Baptist Engels en verbleven toen waarschijnlijk te Antwerpen (26).

2. *Gillis*, ° 26.3.1652, volgt VI.

Dionijs schijnt tweemaal te zijn gehuwd vermits hij nog een zoon *Jan Baptist* blijkt te hebben, die † circa 1727 en het «clijn wijngaerdeke» nalaat aan zijn neven en nichten (27).

Elisabeth Van den Plasche × opnieuw op 27.5.1655 met *Nicholaus Machiels* en † reeds op 3.10.1665. Nicholas leefde nog in 1679, wanneer hij peter is van Nicholas Van Haelen. Volgens de telling van 1664 woonden zij in een huis van de abdij van Terkameren en hadden een huis in eigendom, waar Thomas Voets, de dorpsofficier, in woonde, alsook een dagwand land ter Heide en een blok van een dagwand en 72 roeden onder de

---

(24) RAB., Schepengr. arr. Brussel, nr. 366.

(25) C. Thevs en A. Proost. Geschiedenis van Beersel, 1963, blz. 59.

(26) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 6645, f. 33.

(27) Ibidem.

Linde. Zij huurden verder een dagwand op het Groot Rod ter Heide, een half bunder van het Godshuis der Rijke Klaren op het Groot Rod, een dagwand toebehorende aan Pieter Van den Plas en een half bunder op het Bergenveld van Sr Peeter de Garcia. Verder hadden zij twee eigen koeien en twee huurkoeien (28). Nicholas was handwerker en het huisgezin telde drie paasplichtigen (29). — Hun kinderen waren :

1. *Jan*, ° 12.5.1656.
2. *Pieter*, ° 4.5.1659.
3. *Maria*, ° 27.9.1662, begr. 8.11.1663.

VI. GILLIS INGELS, ° 26.3.1652, † aande pest (febrile pestifera) 14.2.1693, × 10.7.1683 met *Maria Wets*, d. van Hendrik en Margarita De Munter, ° 13.5.1652. Dispensatie werd verleend wegens bloedverwantschap in de derde graad collateraal. Zij † 11.9.1706. Volgens een «staet ende memorie van plaenten tot Rode van den jaere 1689» werkte Gielis Engels toen met vijf andere mannen in het bos geduende 24 dagen en ze dronken 24 potten bier « alse het plantsoen uytgedaen hebben ». — Hun kinderen :

1. *Clara*, ° 23.5.1694, † te Alseberg 6.3.1727, × te Rode 14.7.1709 met Josse Berckmans, die haar overleefde. Hun kinderen waren : a) *Catherina*, ° Rode 15.7.1709 ; b) *Jan*, ° Rode 8.2.1711, † te Alseberg 16.1.1730 ; c) *Mattheus*, ° te Alseberg 1715 ; d) *Judocus*, ° te Alseberg 27.10.1720 ; e) *Franciscus*, ° te Alseberg 28.6.1723, † ib. 12.4.1726. Begraven in het wit op het kerkhof.

2. *Gabriel*, ° 22.2.1687, die volgt VII.

3. *Joanna*, ° 6.9.1692.

VII. GABRIEL INGELS, ° 22.2.1687, † 24.9.1746, × 10.7.1715 met *Elisabeth De Munter*, ° 28.1.1677, † 1.1.1759. De verloving werd gesloten te Ukkel. Zij was waarschijnlijk de dochter van Franciscus en Anna van der Borgt, die in 1692 onder een boom verpletterd werd. Gabriel werd gevormd in 1700. Op 30.6.1727 verkocht hij samen met neven en nichten het «clijn wijngaerdeke» voor 168 gulden aan «Francis Le Febre ende sijne huysvrouwe coetsverhuurdere op de Meire tantwerpen» (30). Zij hadden het geërfd van hun oom Jan Baptist. In 1752 betaalde hij acht stuivers voor vee en gemaal (31). Hun kinderen waren :

1. *Jan Baptist*, ° 22.8.1716. Bij het heffen van de XXe penning betaalde hij in 1786 en in 1787 telkens 9 stuivers, in 1788 daarentegen 14 stuivers, in 1789 opnieuw 9 stuivers (32).

2. *Anna*, ° 3.10.1719.

3. *Wijnant*, ° 28.1.1722, die volgt VIII.

4. *Joanna*, ° 29.7.1725.

(28) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8404 en 8405.

(29) Ibidem.

(30) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 6645, f. 33.

(31) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8423.

(32) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8422.

5. *Andries*, ° 27.4.1727, die volgt VIIIbis.

6. *Gillis*, ° 27.12.1730, die volgt VIIIter.

Zij bezaten in 1741 een erfstede met 3 dagwand en 50 roeden land (33).

VIII. WIJNANT ENGELS, ° 28.1.1722, × *Maria Anna Wintijser*. Op 2.7.1776 huurde hij kerktienden : «Den derthienden wijck ofte parceil synde de thiende op allen de bloken ende hofsteden liggende op de slincke ofte Oostseyde van de Borrestraete loopende van uyt het sip tot aen de herberghe geheeten den dragonder, daerinne begrepen het geleige van Jan Heymans ende van Jan Beeckmans, gelijk oock het derde stuck lands van t voors'en hof te Landtsrode genoempt het Corenblock ofte acht bunderen is gebleven aen Wijnands Engels voor 31/0. borghe adriaen Wets .... Den cooper deser sal moeten leveren acht mandens gelayen (riet of stroo) tegens St andriesmisse». Hij huurde ook de veertiende wijk voor 31 gulden met daarbij een «halve croone» en ondertekende met een kruis (34).

In 1787 betaalde hij 7 stuivers en 2 oorden bij het heffen van de XXe penning (35). Volgens de «Lijste .... geformeert 7 ende 8 janrij 1785 over de fouragien waarvan eene tabelle aen de heeren Staeten van Brabant is afgelevert geworden» had hij 240 ponden «terwe stroye», 400 ponden «coren stroye» en 6 .... «pattaeten» (36). — Hun kinderen waren :

1. *Maria Anna*, gedoopt door de vroedvrouw en vervolgens «sub conditione» door de pastoor 27.7.1761, † 1.9.1761.

2. *Elisabeth*, ged. «sub conditione» 10.12.1762.

3. *Petrus*, ged. «sub conditione» 16.8.1770. Volgt IX.

IX. PIERRE HENGELS, ° 16.8.1770, † 25.4.1851, klompenmaker, × 1) 31.8.1794 met *Marie Anne Retour*, afkomstig uit Ukkel ; hij × 2) *Jacqueline Verheyden*. In 1820 woonde hij op het gehucht Tenbroek doch † op den Hoek. De kinderen uit het eerste huwelijk waren :

1. *Maria*, ° 24.9.1795 (de moeder heet nu Ratoor en is van Linkebeek).

2. *Joanna Maria*, ° 25.1.1797.

3. *Guiliekmus*, ° 11.12.1799.

4. *Caroline*, ° 13 Germinal 10 (1802).

5. *Catherine*, ° 10 Fructidor 12 (1803), † 6 Vendémiaire 13 (1804).

6. *Léopold*, ° 12.9.1807, † 22.5.1820, dagloner (hij heet nu Paul).

7. *Guillaume*, ° 18.11.1809, die volgt X.

8. *Elisabeth*, ° 30.12.1812, † 29.7.1813 (de moeder heet nu Latour).

9. *Jean-Baptist*, ° 26.1.1815.

---

(33) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8420.

(34) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8322.

(35) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8422.

(36) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8223.

X. GUILLAUME HENGELS, * 18.11.1809, † 20.9.1857, dagloner, × *Petronille Vandeuren*. Zij × 2) met Barthélemi Vandenhouden, dagloner, 29.12.1858 om 6 uur 's avonds; † 2.3.1892. Zij was afkomstig van Hoelaart. — De kinderen uit het eerste huwelijk waren :

1. *Josse*, ° 22.7.1835.

2. *Marie*, * 16.1.1837, † 30.5.1916, × 1) op 25.5.1859 met Pierre Hannaert, dagloner, ° 3.11.1836, † 13.9.1866; × 2) op 11.11.1868 met Ange Engels, bezemverkoper, ° 27.12.1848, † 26.6.1916, zoon van Jean Engels en Jeanne De Proost (behoorde tot de ingeweken stam uit Watermaal). — Kinderen uit het tweede huwelijk : a) Jean Baptist, ° 15.6.1869, † 14.10.1869; b) Elisabeth, * 2.8.1870, † 13.8.1871; c) Jean Baptist, ° 21.5.1876, † Bierbeek 24.5.1944, × 8.10.1900 Eugénie Victorine Ravée. Kinderen ....; e) Bartholomé, ° 15.10.1878, † 18.2.1882.

3. *Barbe*, ° 10.1.1839, † 13.1.1839.

4. *Jean Baptist*, ° 11.1.1840, die volgt XI.

5. *Clara*, ° 9.8.1842, † 18.10.1907, × 19.9.1866 om 5 uur 's morgens Jean Baptist Windmolen, dagloner, ° 7.2.1844. Zij was kantwerkster.

6. *Marie Anne*, ° 30.12.1844, † 29.5.1861.

7. *Pierre*, ° 8.12.1848, † 16.12.1859.

XI. JEAN BAPTIST ° 11.1.1840, † 23.9.1907, wegopzichter, × 31.5.1865 *Marie Wielemans*, ° 3.6.1839, † 27.7.1907, d. van Sebastien en Barbe Meerts.

1. *Guillaume* ° 20.4.1866, die volgt XII.

2. *Jean Baptist* ° 8.4.1868, die volgt XIIbis.

3. *Petronille* * 27.10.1869, † 25.1.1902, × 29.8.1889 Bernard Annon, ° 30.3.1869.

4. *Cathérine* ° 22.4.1873, † 17.5.1874.

5. *Trinette* * 3.10.1875, † 10.2.1882.

6. *Philippe* ° 1.2.1879, die volgt XIIter.

XII. GUILLAUME ENGELS ° 20.4.1866, † 26.9.1948, × 23.1.1893 *Marie Hemelhof* ° 15.12.1869, † 24.12.1934, d. van François en Livine Steenbekeliers. Hun kinderen waren:

1. *Marie* ° 25.7.1893.

2. *Elisabeth* ° 10.6.1895, † 10.12.1897.

3. *Pétronille* * 19.10.1897, † 22.12.1899.

4. *Jean Baptist* * 6.4.1900.

5. *Jeanne* ° 12.8.1902, × 27.8.1927 Willem Massart, schrijnwerker ° Ukkel 7.8.1904.

6. *Anne* ° 8.8.1905, × 9.11.1929 Hendrik Vandenplas, metser, ° Watermaal 2.9.1908.

7. *Philippine* ° 1.11.1907, 9.11.1929 Judook Voets, metser ° 16.9.1907.

8. *Pierre* ° 2.1.1910, die volgt XIII.

XIII. PIERRE ENGELS ° 2.1.1910, soldeerder, × 14.11.1931 *Josephine Deridder*, fabriekwerkster, ° St.-Gillis bij Brus-

sel 10.5.1912, d. van Jan Baptist Leopold en Florence Marie Heylemans.

XIIbis. JEAN BAPTIST ENGELS ° 8.4.1868, † Ukkel 24.11.1916, grondwerker, × 7.9.1896 *Marie Mosselmans* ° 17.11.1873, d. van François, grondwerker, en Anne Cathérine Degreef. Hun kinderen waren.

1. *Jean Baptist* ° Alseberg 13.2.1895, die volgt XIII.
2. Marie ° 10.5.1897, fabriekwerkster, × 13.1.1917 Pierre Louis Somers, grondwerker.
3. *Cathérine* ° 3.7.1898.
4. *Guillaume* ° 18.2.1900, † 18.3.1900.
5. *Philippine* ° 8.1.1901.
6. *Joseph* ° 24.11.1904, † 9.1.1905.
7. *Louise* ° 9.11.1905.
8. *Antoine* ° 18.1.1907.
9. *Pierre* ° 21.2.1909.
10. *Louis* ° 6.8.1910.
11. *Jean Baptist* ° 10.3.1914.

XIII. JEAN BAPTIST ENGELS ° Alseberg 13.2.1895, metser, × Rode 8.11.1919 *Marie Louise Reycklez*, herbergierster en winkelierster, ° Maldegem 4.6.1884, weduwe van Willem De Greef † Rode 25.10.1918. Hij verhuisde naar Lot. Kinderen:

1. *Cathérine* ° 6.9.1920, × 26.8.1944 Leo Alexander Hemelhof ° 29.5.1925, boswerker, z. van Frans, houthandelaar en Joanna Dekegel.
2. *Joannes* ° 11.5.1922, die volgt XIV.

XIV. JAN ENGELS ° 11.5.1922, wielrenner, × 27.8.1943 Marie Mariette Clarisse Destrijker, naaister, ° Vieux Berkuin (Dép. du Nord) 27.2.1923, † 17.5.1945, d. van Pierre † Leuven en Clara Hannaert, wonende te Rode. Jan droeg de gele trui in de Ronde van Frankrijk. Hij werd bijgenaamd «De Krol». Hij hertrouwde en trok naar de streek van Leuven. Een kind uit het eerste huwelijk.

1. *Clairrette Zéphirine* ° 3.5.1945, † 26.5.1945.

VIIter. PHILIPS ENGELS ° 1.2.1879, × 29.3.1919 *Isabella Fastenakel* ° 25.11.1859, d. van Jan Frans en Maria Swalens, weduwe van Pieter Hannaert. Philips was metser en woonde te voren in St.-Gillis (Br.).

VIIIbis. ANDRIES ENGELS ° 27.4.1727, landbouwer, × 31.10.1759 *Catharina Asaert*, ° 19.9.1729, † 22.7.1781. Hij werd pas gevormd op 24.8.1751. Hij moet een merkwaardig figuur geweest zijn, een soort dorpsfilosoof, die allerlei voorspellingen deed, die nadien juist uitvielen. Onder zijn bijnaam, de Oude Derre, leeft hij nu, anderhove eeuw na zijn dood, nog altijd verder in de volksoverlevering. In 1784 kocht hij «seker half bunder landts metten huysse, stallinghe ende andere gebouwe daer op staende in den Hoeck... paelende Zuyt het Straetjen aldaer loopende naer de kercke, west de kinderen van joanna Catharina van Rossum... oost ende west het goet van Tercaemeren. De

koopprijs bedroeg 910 gulden (37). In 1785 kocht hij nog «publieckelijck met sithdaegen, palmslagh, hooghen ende keersbrandinghe voor meyer ende schepenen» een dagwand grond eveneens op het gehucht den Hoek te Rode. Het paalde «ter eenre d'Erfgenaeme wijlen Gabriel Engels... ter derdere sinte Elisabethen block of sinte Peeter alhier ende ter vierdere d'abdijs van Tercaemeren». Hij betaalde er de som voor van 254 gulden en 2 stuivers (38). Volgens de «Lijste over de fouragien» van 1785 bedroeg zijn voorraad 240 ponden «terwe stroye», 200 ponden «corenstroye» en 6 «pattaeten» (39). Kinderen:

1. GILLIS ° 21.9.1760, die volgt IX.
2. MARIA ANNA ° 18.9.1762, × 3.7.1786 *Carolus De Ridder*, afkomstig van Linkebeek. Zij waren minderjarig volgens de toenmalige wetgeving. Vader en voogt gaven hun toestemming. Kinderen:
  - a) *Elisabeth* ° 16.4.1787.
  - b) *Andries* ° 12.2.1789.
  - c) *Jan Baptist* ° 8.7.1791.
  - d) *Elisabeth* ° 15.1.1794.
3. *Andries* ° 7.2.1767. Gedoopt door de vroedvrouw en herdoopt door de pastoor.
4. *Jan Baptist* ° 14.11.1771, † 19.4.1777.

IX. GILLIS ENGELS ° 21.9.1760, † 12.2.1834, landbouwer, × Anna Jacquemijns, ° 29.9.1762, † 6.6.1817, d. van Guillaume en Marie Wets. Hij werd ook herdoopt onder voorwaarde. Op 10.11.1791 kochten zij «eene ledighe hofstede gelegen binnen de prochie van Rhode Sti Genesisii groot drij dagwanden vijfthien Roeden een quaert van een roede... paelende aen het Steenvoet Straetjen. Het goed was belast met «vier Deniers lovens s'jaers» aan de Domeinen van Brabant in het kwartier van Brussel», met drie kapuinen aan «het edel Sweertsge-slachte binnen Brussel» en met nog drie en half kapuinen «aen particuliere ingevalle bevonden wordt op de goederen van t'hoff ten bergh». De verkoop had plaats «publieckelijck met het houden van vier Sithdaeghen ten huysse van francis Berckmans tot Caevoet» en zij betaalden de som van 663 gulden en 12 stuivers. Zij kochten het van de kinderen van Judocus van der Meulen en Maria Everaerts «in hun leven gehuysschen tot Stalle». Simon Josephus Giblet «Notaris bij den Souverijnen Raede van Brabant geadmitteert binnen de prochie van Drooghenbosch tot Caevoet resideerende» stelde de akte op. Zij moesten de eed afleggen dat de verkoop niet was geschied ten voordele van de dode hand (40).

In november 1824 omstreeks 4,30 u. in de namiddag ontstond er brand op de hofstede. Er was niemand thuis daar allen naar het lof waren behalve een dochter en deze was bij de ge-

---

(37) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 6649, f. 28.

(38) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 6649, f. 63.

(39) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 8223.

(40) RAB., Schepengr. arr. Brussel, 6649, f. 327.

buren. Door de «spoedige hulp van de inwoners die van het lof weerkwamen» was de brand te 6 uur geblust. Het strooien dak was uitgebrand en de graanzolder zeer beschadigd. Het verlies bedroeg 300 gulden (41).

Gillis behoorde in 1825 tot de 24 kiezers van Rode op een bevolking van ongeveer 1900 zielen. De cijns bedroeg toen 20 à 30 gulden voor de buiten (42).

Hun kinderen waren:

1. Naamloos meisje °† 7.11.1787 (voortijdig geboren, gedoopt en dadelijk overleden).
2. *Andries* ° 11.2.1789. De vader was niet aanwezig bij de doop. Volgt X.
3. *Joanna* ° 7.11.1791, † 17.4.1849, × N. Hanssens.
4. *Jan Baptist* ° 4.7.1795, die volgt Xbis.
5. *Gillis* ° 21 fructidor 6 (1797), die volgt Xter.
6. *Vincent* ° 14 frimaire 10 (1801), † 30 frimaire 10.
7. *Marianne Hengels* ° 22 ventose 12 (1803).
8. *Vincent* ° 14.3.1804, die volgt Xquater.
9. *Anne* ° 3.1.1807, † 24.2.1893, × 16.12.1826 Jean Baptist Boon, dagloner, ° 12 pluviöse 13. Hij ondertekende de huwelijksakte.

X. ANDRIES ENGELS ° 11.2.1789, † 4.7.1857, landbouwer, × 29.4.1813 *Barbara Berckmans* ° 8.2.1792, † 25.1.1848, d. van Gillis, landbouwer en Catherina Raeymaekers ° te Alseberg. Andries tekende de huwelijksakt. Kinderen:

1. *Gilles* ° 2.2.1814, die volgt X.
2. *Jean Baptist* ° 13.8.1816, † 4.7.1820.
3. *Guillaume* ° 29.7.1819, die volgt Xbis.
4. *Vincent* ° 30.1.1822, † 21.2.1881 op den Hoek. Ongehuwd. Landbouwer.
5. *Andreas* ° 5.1.1825, die volgt Xter.
6. *Jan Baptist* ° 7.3.1828, † 8.4.1901 eveneens op den Hoek. Ongehuwd. Landbouwer.
7. *Joanna Catharina* ° 25.8.1830, † 3.9.18588, × 2.7.1858 te 6 u. 's morgens met Corneille Michiels, landbouwer, ° 6.11.1831.
8. *Anne Marie* ° 11.7.1833, † 14.6.1810, × 7.7.1858 Guillaume Michiels, landbouwer, ° 24.10.1825.
9. *Anne Cathérine* ° 29.5.1839, † 15.4.1857 op den Hoek. Ongehuwd. Naaister.

X. GILLES ENGELS ° 2.2.1814, † 15.9.1878, landbouwer, × 4.10.1848 *Jeanne Vandist* ° 30.5.1820, d. van Jean Baptist en Barbe Vankerke. Hun kinderen waren:

1. *Barbe* ° 16.7.1849, † 21.7.1849.
2. *Jean Baptist* ° 3.5.1851, die volgt XI.
3. *Pierre* ° 10.12.1853, die volgt XIbis.
4. *Jeanne* ° 15.1.1855, † 11.2.1869.

---

(41) C. Theys, Geschiedenis van St.-Genesius-Rode, 1961, blz. 483.

(42) Ibidem, blz. 451.

5. *Jean François* ° 10.7.1856, die volgt XIter.

6. *Jeanne Marie* ° 25.11.1858, † 23.4.1933, × 3.8.1881
Sebastien Fabri, «koopman in spaanders», ° 16.3.1860, z. van
Chrétien.

7. *Jeannette* ° 15.5.1864, † 27.8.1866.

8. *Guillaume* ° 18.6.1867.

XI. JEAN BAPTIST ° 3.5.1851, † 18.6.1920, houthakker
en grondwerker, × 25.10.1876 *Jeanne Cathérine Van Rossum*
° 19.11.1849, † 13.2.1929 van Henri en Elisabeth Mosselmans.
Het huwelijk vond plaats te 4 uur 's morgens.

1. *Elisabeth* ° 8.6.1878, 13.12.1895, fabriekwerkster.

2. *PierreBarthélemy* ° 27.8.1879, die volgt XII.

3. *Pierre Joseph* ° 19.10.1882.

4. *Clara* ° 22.1.1884, † 10.11.1909, fabriekarbeidster, ×
28.8.1909 Pierre Camille Clerens, stucadoor, ° Linkebeek 5.10.
1886.

5. *Marie* ° 29.10.1885, † 31.1.1893.

6. *Sebastien* ° 4.1.1887.

7. *Cathérine* ° Ukkel 30.5.1891, † 15.7.1892.

8. *Marie Anne* ° 18.7.1894, × 28.1.1922 Corneel Vanden-
bergen, metsers, ° 11.1.1896.

XII. PIERRE BARTHELEMI ENGELS ° 27.8.1879,
schrijnwerker, × *Trinette Prairie*, † 11.2.1908, d. van Egide en
Marie Michiels. Kinderen:

1. *Jean Baptist* ° 10.3.1902.

2. *Jeanne Cathérine* ° 26.5.1904.

3. *Marie* ° 13.1.1906, † 10.12.1912.

XI bis. PIERRE ENGELS ° 10.12.1853, † 11.5.1925, lam-
pist en «piocheur», × 5.5.1880 *Jeanne Marie Fabri* ° 11.6.1857,
d. van Chrétien en Elisabeth Swaelens. Zijn zuster Jeanne Marie
huwde met de broer Sébastien Fabre. Kinderen:

1. *Jean Baptist* ° 1.2.1881, † 8.10.1881.

2. *Jean Baptist* ° 5.4.1882, die volgt XII.

3. *Marie Louise* ° 6.11.1883.

4. *Anne Marie* ° 23.4.1886, † 17.4.1888.

5. *Sebastien* ° 5.8.1887, † 25.3.1888.

6. *Egide* ° 22.3.1889, † 25.12.1889.

7. *Marie Octavie* ° 20.10.1890, × 28.5.1810 Jean Baptist
Swaelens, metsers, ° 20.7.1889, z. van Pierre en Jeanne Cathérine
Ragoen.

8. *Jean Pierre* ° 2.10.1893, † 8.10.1893.

9. *Vincent* ° 1896, † 23.9.1896.

10. *Jean* ° 18.7.1897, † 9.1.1898.

11. *Jeannette* ° 24.9.1898, 7.12.1952, × 22.3.1919 Jozef
Vandergucht, metsers, ° Alseberg 23.10.1894.

XII. JEAN BAPTIST ENGELS ° 5.4.1882, metsers, × 29.
8.1904 *Thérèse Demunter* ° 10.1.1884, † 16.1.1905, d. van
Egide «koopman in spaanders» en Cathérine Vandenplas. Slechts
een doodgeboren meisje uit dit eerste huwelijk: ° 9.1.1905.

Hij × opnieuw op 21.7.1918 met *Adolphina Heymans* ° 20.4.1901, d. van Alexander Hendrik en Joanna Catharina Swalens. Kinderen:

1. *Juliaan* ° 20.1.1919, † 12.10.1919.
2. *Marie* ° 25.5.1921.
3. Naamloze jongen ° † 13.5.1921.

XI ter. JEAN FRANÇOIS ENGELS ° 10.7.1856, † 11.8.1921, stucadoor, × 15.10.1884 te 4 u. 's morgens *Jeanne Cathérine Hannaert*, verkoopster van spaanders, ° 24.10.1858; d. van Guillaume, koopman in spaanders, en Marie Daeel. Kinderen:

1. *Marie* ° 14.8.1885, × 17.9.1908 Jean Baptist Steenbekeleers, schrijnwerker, ° 26.2.1887, z. van François, voerman, en Louise Danneels.

2. *Jeanne* ° 3.12.1886, fabriekwerkster, × 23.1.1909 Jean Baptist Bossin, schrijnwerker, ° 22.9.1886.

3. *Pierre* ° 4.4.1889, die volgt XII.

4. *Pierre Joseph* ° 13.11.1892, † 12.1.1895.

5. *Cornelis* ° 9.5.1896, die volgt XII bis.

6. *Guillaume* ° 28.4.1899, † 10.2.1920 soldaat bij het Belgisch leger, ongehuwd.

XII. PIERRE ENGELS ° 4.4.1889, 12.4.1935, oorlogsinvalide, kuiper en meubelmaker, × 8.3.1913 *Marie Anne Louckx*, fabriekwerkster, ° 8.5.1888, d. van François, fontenier, en Jeanne Wets. Een kind:

1. *Jean François* ° 28.2.1914, die volgt XIII.

XIII. JEAN FRANÇOIS ENGELS ° 28.2.1914, brievenbesteller, × 13.11.1937 *Philomène Vandergucht*, weefster, ° 19.2.1914, d. van Henri, metsergast en Marie De Genst. Een kind:

1. *Monique Marie* ° Ukkel 8.2.1939, × 29.8.1961 Raphaël Henri Jacobus Werbrouck, ° Zonnebeke 3.12.1933, handelaar, wonende te Elsene.

XII bis. CORNEILLE ENGELS ° 9.5.1896, meubelmaker, × 30.12.1915 *Louise Van Isterdael*, strijkster, ° Linkebeek 30.5.1896, d. van Jacques, herbergier en Jeanne Marie Lemmens. Kinderen:

1. *Jasques Albert* ° 10.10.1915 (door het huwelijk gewettigd), † 13.1.1916.

2. *Jan Frans* ° 12.3.1919.

X bis. GUILLAUME ENGELS ° 22.7.1819, † 26.5.1891, landbouwer, × 27.10.1847, *Marie Anne Swalens* ° 13.11.1822, d. van Egide en Marie Cathérine Croonen. Hun kinderen waren:

1. *Henri* ° 31.12.1848, die volgt XI.

2. *Jean Baptist* ° 31.5.1850, † 2.4.1850.

3. *Elisabeth* ° 28.8.1851, † 28.9.1857.

4. *André* ° 25.10.1853, † 25.3.1935 in de Schoolstraat. Ongehuwd. Gepensioneerde.

5. *Jeanne* ° 15.1.1855, † 31.3.1935 in de Schoolstraat. Ongehuwd.

6. *Anne Marie* ° 9.7.1856, † 13.5.1860.

7. *Marie Anne* ° 3.1.1858.
8. Naamloze jongen *† 4.12.1861.
9. *Jean Baptist* ° 8.3.1863, † 7.6.1934 in de Schoolstraat.
10. *Marie Anne* ° 1864.
11. *Henri François* ° 6.11.1869, † 9.11.1869.

XI. HENRI ENGELS ° 31.12.1848, † 14.7.1924, houthaker en koopman in spaanders; × 5.11.1879 «à 4 h. de relevée» *Jeanne Marie Fabri*, ° 8.9.1857, † 8.2.1924. Kinderen:

1. *Guillaume* ° 23.12.1880, die volgt XII.
2. *Joseph* ° 21.2.1884, † 17.8.1963, ongehuwd, gepensioneerde.

XII. GUILLAUME ENGELS ° 23.12.1880, † 30.10.1945, schrijnwerker en houthandelaar, × 30.4.1903 *Jeanne Marie Swalens*, ° Alseberg 12.1.1881, † 7.5.1935. Vóór haar huwelijk was zij dienstmeisje te Ukkel. Kinderen:

1. *Antoinette Isabelle* ° St.-Gillis bij Br. 14.11.1901 (gewettigd door het huwelijk), × 4.11.1922 Corneel Vanhaelen, meubelmaker ° 2.7.1896.
2. *Marie* ° 18.4.1904, × 24.9.1927 Jan Baptist Dehaes, ijzerbewerker, ° Beersel 7.3.1904.
3. *Jeanne* ° 15.11.1905, spinster, × 3.7.1926 Jan Van Eeckenzode, stukadoor, ° 13.9.1905.
4. *Joseph* ° 8.4.1909, die volgt XIII.
5. *Elisa* ° 17.9.1910, fabriekwerkster, × 6.6.1931 Julianus Hannaert, monterder, ° Linkebeek 9.2.1909.
6. *Marguerite* ° 8.3.1916 Ukkel, stikster, × 9.7.1937 Joseph De Genst, fabriekwerker, ° Alseberg 21.5.1912, z. van Franciscus en Philomena Springael, winkelierster.

XIII. JOZEF ENGELS ° 8.4.1909, stukadoor, × 14.12.1929 *Adela Petronella Vandenplas* ° 16.5.1909, d. van Egied, fabriekwerker en Catherina Swalens. Een kind:

1. *Joanna* ° 9.5.1930, strijkster, × 28.7.1951 Jules Druwée, fabriekwerker, ° Alseberg 26.10.1927, z. van Pieter Jozef smid, en Joanna Libert, strijkster.

X ter. ANDRIES ENGELS ° 5.1.1825, landbouwer, † 1.1.1901, × 24.7.1855 *Jeanne Marie Simeons* ° 30.8.1825, d. van Egide, landbouwer en Marie Joseph Debeer. Andries ondertekende de huwelijksakte. Zij woonden op de Hoek. Hun kinderen waren:

1. *Marie Joséphine* ° 25.10.1856, † 9.11.1856.
2. *Cathérine* ° 18.1.1858, † 29.4.1938, × 9.8.1888 Henri Lacroix, metser, ° Dworp 7.11.1861.
3. *Anne Marie* ° 29.10.1859, † 7.4.1952, × Jean Baptist Simeons, metser, ° 10.5.1866.
4. *Jean Baptist* ° 8.8.1861, † 18.3.1900, dagloner, ongehuwd.
5. *Marie Elisabeth* ° 8.9.1863, 26.8.1866.
6. *Ferdinand* ° 23.2.1865, † 6.11.1865.
7. *Marie Louise* ° 20.3.1867, † 3.11.1868.

8. *Jean* ° 17.5.1869, die volgt XI.

XI. JEAN ENGELS ° 17.5.1869, † Bierbeek (Krijkelberg) 4.12.1943, grondwerker, × *Marie Demesmaeker*, † 3.7.1951. Kinderen:

1. *Cathérine* ° 14.4.1899, † 21.10.1914.

2. *Anne* ° 6.1.1904, † 27.10.1904

X bis. JAN BAPTIST ENGELS ° 4.7.1795, † 13.6.1851, knecht × 1° 20.10. 1828 *Elisabeth Calvaer*, ° 7.11.1796, † 16. 12.1833, d. van Engelbertus, landbouwer en Petronilla Azaer. Hij × 2° 4.12.1834 *Marie Meerts* ° 27.9.1795, d. van Jean, landbouwer en Marie Anne Pierré.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. Naamloos meisje °† 19.2.1831.

2. Naamloze jongen °† 21.1.1832.

3. Naamloze jongen °† 13.12.1833.

4. Naamloos meisje °† 28.7.1839.

X ter. GILLIS ENGELS ° 21 fructidor 6 (1798), † 21.8. 1866, landbouwer, × 1° 1.12.1826 *Genoveva Riddekens*, dagloonster ° Brussel 22.2.1794 «woonende in deze gemeynthe», † 7.5.1832. Haar ouders worden in de huwelijksakt niet vermeld. Gillis × 2° 11.11.1832 *Elisabeth Hazar* ° 20.3.1708, d. van Jan Baptist en Anna Catharina Loux. Volgens de familieoverlevering † Gillis en Elisabeth aan de cholera, beiden op dezelfde dag: 21.8.1866 (43). Zij woonden op de Hoek. Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. *Gillis* ° 20.9.1829, die volgt XI.

2. Naamloos meisje °† 26.8.1828.

3. Naamloos meisje °† 21.3.1827.

Kinderen uit het tweede huwelijk:

4. *André* ° 29.8.1833, † Merksplas 29.8.1907, ongehuwd.

5. *Elisabeth* ° 11.7.1835, † 20.10.1860, ongehuwd, dagloonster.

6. *Guillaume* ° 1.9.1837, die volgt XI bis.

7. *François* ° 19.1.1840, die volgt XI ter.

8. *Vincent* ° 8.5.1842, die volgt XI quater.

9. *Jacques* ° 20.2.1845, die volgt XI quinquies.

10. *André Felix* ° 23.6.1848, † 4.8.1848.

11. *Michel* ° 16.6.1851, die volgt XI sexies.

XI. GILLIS ENGELS ° 20.9.1829, † 12.1.1893, dagloner, × 20.10.1856 *Marie Anne Mommens* ° 13.5.1831, d. van Jan Baptist en Agatha Veyvers. Kinderen:

1. *Jeanne Catherine* ° 20.8.1855, × 26.9.1877 Karel Demol, fabriekwerker ° Dworp 22.3.1852.

2. *Jean Baptist* ° 22.7.1857, die volgt XII.

3. *Jeanne Marie* ° 23.11.1858.

---

(43) Dit werd mij vriendelijk medegedeeld door een van hun afstammelingen, de Heer Guillaume Engels, onderwijzer te Waterloo. Volgens C. Theys woedde de cholera van 25 juli tot 18 september en bezweken er 187 personen (Geschiedenis van St.-Genesius-Rode, 1961).

4. *Marie* ° 14.6.1859, landbouwarbeidster, × 29.4.1881 Josse Swalens, metsers.

5. *Vincent* ° 21.5.1861, die volgt XII bis.

6. *Petronille* ° 24.12.1863, † 23.8.1866.

7. *Jeanne Marie* ° 20.3.1870, † 1.4.1872.

8. *Guillaume* ° 18.6.1867, die volgt XII ter.

9. *Egide* ° 11.7.1872, metsersgast, † 23.4.1890.

XII. JEAN BAPTIST ° 22.7.1857, † hospitaal van Ancy le Franc (Frankrijk) 6.11.1919, metsers, × 13.10.1892 *Cornélie Philomène Hazey*, naaister, ° 5.8.1868, d. van Josse, schoenmaker en Petronille Hemelhof. In 1911 vertoefde Jean Baptist in Rusland. Kinderen:

1. *Marie Thérèse Louise* ° 8.9.1893, × 11.8.1923 Leo Jan De Rudder, hovenier, ° Destelbergen 19.5.1899. Zij was magazijnierster.

2. *Vincent* ° 27.8.1895, die volgt XIII.

3. *Joseph* ° 6.3.1898.

4. *Marie* ° 15.7.1900.

5. *Marie Louise* ° 4.8.1903.

6. *Robert* ° 23.8.1906.

7. *Marguerite Germaine* ° ? 11.1908.

8. *Alaine Bertha* ° 12.10.1911.

XIII. VINCENT ENGELS ° 27.8.1895, † 19.6.1957, betonwerker, × 25.8.1923 *Elisabeth Octave* ° 24.9.1902, d. van Pieter, hovenier en Anna Vanderaa. Kinderen:

1. *Georgette* ° 4.11.1933, schriekster, × 29.8.1953 Jacob de Vries, Nederlander, ° Hoboken 13.12.1927, palisseerder, z. van Tennis, stopselnijder en Cornelia Utje.

2. *Adriana* ° 23.4.1926, † Ukkel 11.11.1961, × 31.5.1945 Guillaume Demesmaeker, stoker, ° Ukkel 23.4.1926, z. van Vincent, ijzerbewerker.

XII bis. VINCENT ENGELS ° 21.5.1861, † 27.12.1936, leerlooier, × 9.9.1887 *Barbe Denayer* ° 14.7.1864, † 25.4.1911, d. van Pierre en Marie Anne Machiels. Hij was zeer groot van gestalte. Kinderen:

1. *Isidoor* ° Alseberg 1.12.1885, die volgt XIII.

2. *Egide* ° Alseberg 4.6.1888, die volgt XIII bis.

3. *Henrica* ° Alseberg 16.11.1890.

4. Naamloze jongen ° † 20.6.1893.

5. *Elisabeth Victoire Mélanie* ° 27.4.1894.

6. Naamloze jongen ° † 21.7.1897.

7. *Oscar Isidore* ° 8.7.1897, die volgt XIII ter.

8. *Raymond* ° 9.5.1900.

9. *Ida* ° 24.10.1902.

10. *François* ° 13.5.1904.

11. *Robert* ° 8.1.1909.

XIII. ISIDOOR ENGELS ° Alseberg 1.12.1885, fabriekwerker, × 1.6.1912 *Marie De Neef*, weefster ° 7.10.1892, d. van Constant, grondwerker en Jeanne Marie Engels.

1. *Ida* ° 29.11.1912.
2. *Constant* ° 16.12.1913.
3. *Jeannette* ° 13.5.1915.

XIII bis. GILLES ENGELS ° Alseberg 4.6.1888, † 27.4.1949, metser, × 21.10.1911 *Melanie Beynaerts*, dienstmeid, ° Scherpenheuvel 19.12.18889, d. van Louis en Philomène Matheus. Kinderen:

1. *Louis Gommaire* ° Scherpenheuvel 20.1.1908 (gewettigd door het huwelijk);
2. *Philomène Juliette* ° 14.5.1912.
3. *Bertha Catherine* ° 30.1.1921, naaister × 13.5.1947 Emmanuel Vandiest, metaalbewerker ° 26.1.1920.

XIII ter. OSCAR ISIDOOR ENGELS ° 18.7.1897, aannemer, × 29.3.1919 Catherine Voets, ° 16.3.1900, d. van Matheus en Josephine Denayer. Kinderen:

1. *Josephine* ° 25.9.1919, onderwijzeres, × 4.8.1942 Michel Seraphin Paul Killens, bediende ° Vorst 26.12.1919, z. van Pierre, onderwijzer, en Adèle Wets.
2. *Jan* ° 30.6.1922, aannemer.
3. *Marie José* ° 9.11.1928, × 10.5.1952 Rijkaard Karel Vandervennet, schrijnwerker ° 6.9.1930.

XII ter. GUILLAUME ENGELS ° 18.6.1867, † 11.3.1934, brouwersgast, × *Marie Springael*. Kinderen:

1. *Jean Baptist* ° 11.5.1895, † 17.5.1896.
2. *Catherine* ° 15.1.1897.
3. *François* ° 21.3.1898.
4. *Jan Baptist Franciscus*, ° Alseberg 12.2.1900.
5. *Petrus Alseberg* 24.2.1901.
6. *Philomène* ° 9.5.1930 Pieter Desideer Ghisleen, metser ° 12.4.1904.
7. *Felicien* ° 25.6.1904 Alseberg, † 1.3.1933 Rode, plakker.

XI bis. GUILLAUME ENGELS ° 1.9.1837, † 11.7.1911, landbouwer, × 31.8.1870 *Elisabeth Wets*, ° 8.11.1844, † 14.4.1919, d. van Jean François en Marie Berckmans. Kinderen:

1. *Petronille*, ° 29.6.1871, † 8.9.1923, ongehuwd.
2. *Jan Baptist*, ° 18.1.1873, die volgt XII.
3. *Vincent Jozef*, ° 16.2.1875, die volgt XII bis.
4. *Hortense Marie*, ° 27.3.1879, naaister, × 11.1.1908 Henri Champeaux, schrijnwerker, † Ukkel 15.6.1883, z. van Pierre Joseph, metser en Petronelle Boes. Twee dochters.
5. *Jeanne*, ° Zottegem 9.1.1882. Drie kinderen.

XII. JAN BAPTIST ENGELS, ° 18.1.1873, † Vorst 1946, schrijnwerker, × 1) 27.4.1896 Jeanne Marie Leonard, ° 1875, † 1920; van Justinien «scieur de long» en Anne Catherine Azare. Kinderen:

1. *Jeannette*, ° 20.10.1896, × Henrion, 1 kind.
  2. *Maurice*, 2 kinderen.
  3. *Joseph*, gehuwd, geen kinderen.
- Jan Baptist × opnieuw in 1926 te Brussel met Trinette

Ragoen. Geen kinderen uit dit huwelijk.

XIIIbis. VINCENT JOZEF ENGELS, ° 16.2.1875, schrijnwerker, × 13.5.1905 *Marie Anne Stoffels*, ° 28.4.1873, d. van Jan Baptist, metser en Jeanne Marie Swalens. Zij × 20.5.1960. Kinderen:

1. *Guillaume*, ° 1.3.1906, die volgt XIII.
2. *Jean Baptist*, ° 16.8.1907, die volgt XIIIbis.
3. *Pierre*, ° 28.9.1908, × Antwerpen 6-2-1934 *Sylvia Claes* uit Webbekom. Geen kinderen.

XIII. GUILLAUME ENGELS, ° 1.3.1906, onderwijzer te Waterloo, × Zichem (Br.) 8.8.1931 *Pauline Bakelants*, ° Zichem 20.6.1906. Kinderen:

1. *Frank Vincent*, ° Elsene 12.8.1936, die volgt XIV.
2. *Marion*, ° Elsene 7.2.1938.

XIV. FRANK VINCENT ENGELS, ° 12.8.1936 Elsene, × 25.7.1962 *Micheline Sonveaux*, ° Namur 6.10.1936, natuurkundige, professor in de wiskunde aan de normaalschool der stad Brussel, thans gevestigd te Den Haag. Een kind:

1. *Yvonne*, ° Namen 16.5.1963.

XIIIbis JEAN BAPTIST ENGELS, ° 16.8.1907, † 21.10.1949 door auto-ongeluk te Hoeilaart (St.-Jansberglaan ter hoogte van het wedrennersplein van Groenendaal), landmeter-bouwkundige, × 26.5.1934 *Antoinette De Greef*, ° 15.4.1911, d. van André, brouwer en Anne Catherine Mosselmans. Kinderen:

1. *Joseph Marie*, ° Ukkel 16.5.1936.
2. *André Joseph Marie*, ° 21.2.1939.
3. *Myriam Rosa Guillaume Anna Marie*, ° 22.5.1942, † 27.8.1949.

4. *Marie Paule Irene Pierre Joseph*, ° 24.2.1943.
5. *Jeanine Pauline Marie Joseph*, ° 31.7.1945.

XIter FRANÇOIS ENGELS, ° 19.1.1940, dagloner, × 31.10.1866 *Barbe Rayée*, ° 21.4.1840, † 21.1.1912, d. van Pierre Joseph, dagloner en Catherine Watermolen. Kinderen:

1. *Guillaume*, ° 17.9.1867.
2. *Marie Barbe Petronille*, ° 17.11.1869, † 16.8.1892, landbouwarbeidster.

3. Naamloze jongen, ° † 6.12.1871.
4. *Marie Louise*, ° 3.4.1873, † 22.9.1874.
5. *Jacques*, ° 15.4.1878, die volgt XII.
6. *Michel*, ° 15.4.18878, die volgt XIIbis.

XII. JACQUES ENGELS, ° 1.10.1875, † 16.4.1959, grondwerker, × 17.2.1898 *Anne Marie Voets*, ° 3.6.1877, d. van Paul en Sophie Danau. Zij † 9.11.1942. Kinderen:

1. *Sophie*, ° 8.6.1899, † 17.11.1906.
2. *Barbe*, ° 26.5.1901, × 17.4.1926 *Jozef Degreef*, fabriekwerker, ° 7.5.1902.
3. *Marie Anne*, ° 20.3.1904, † 10.9.1963, fabriekwerkster, × 16.6.1923 *Achille Bosman*, dienstknecht, ° Meire 20.10.1895.
4. *Michel*, ° 13.6.1906.

XIIbis. MICHEL ENGELS, ° 15.4.1878, † 3.7.1937 Anderlecht, metsergast, × 13.11.1899 *Trinette Cops*, wasvrouw, ° 31.8.1878, † Ukkel 14.5.1962, d. van Egide en Marie Elisabeth Dammans.

1. *Joseph*, ° 8.7.1900, die volgt XIII.

2. *François*, ° 17.12.1901.

3. *Guillaume*, ° 14.11.1906, ondernemer, × 30.6.1928 Theresia Vermeulen, ° 6.12.1904. Gehuisvest te Elsene.

4. *Colette*, ° 18.5.1910, † 23.10.1950, kleermaakster, × 9.4.1934 Maurice Vanderaa, beeldhouwer, ° 26.1.1911. Z. van François, meubelmaker en Catharina Van Tassel. Een kind:

5. *Jules*, ° 18.4.1913, † 12.10.1919.

XIII. JOZEF ENGELS, ° 8.7.1900, metser, × 20.10.1923 *Jeannette Boon*, strijkster, ° 9.8.1902, dochter van Jozef, langzager en Catharina Hannaert. Een kind:

1. *Jeannette Simone*, ° 11.9.1929, × 25.4.1950 Robert Swalens, ° 11.12.1921, bediende.

XIquater. VINCENT ENGELS, ° 8.5.1942, † 16.2.1913, dagloner, × 21.11.1866 *Petronille Vandengucht*, naaister, ° Alsemberg 10.1.1840, d. van Guillaume en Marie Anne Raes. Zij † 28.6.1880. Kinderen:

1. Naamloze jongen, ° † 26.9.1867.

2. Naamloze jongen, ° † 15.8.1868.

3. *Joseph Guillaume*, ° 22.11.1869.

4. *Marie*, ° 16.10.1872.

5. *Cathérine*, ° 1.12.1874, † 27.6.1878.

6. *Marie Thérèse*, ° 13.8.1876.

7. *Marie Elisabeth*, ° 21.8.1878.

XIquinquies. JACQUES ENGELS, ° 20.2.1845, landbouwer, × 2.12.1874 *Anne Cathérine Stoffels*, ° 26.7.1850, d. van Jean Joseph, langzager en Emerance Pepermans. Kinderen:

1. *Elisabeth*, ° 3.1.1876.

2. *Marie*, ° Ukkel 30.11.1888, † 10.10.1930, × Emile Gaierrick, loodgieter, ° Ukkel.

XIsexies. MICHEL ENGELS, ° 16.6.1851, fabriekwerker, × 21.6.1876 *Jeanne Marie Meerts*, fabriekwerkster, ° 2.1.1855, d. van Guillaume, dagloner en Marie Jeanne Sauvenier. Hij emigreerde naar Argentinië en liet niets meer van zich horen (44). Kinderen:

1. *Guillaume Michel Ghislain*, ° 25.2.1877.

2. *Jeanne Marie*, ° 21.11.1878, † 12.3.1879.

3. *Jeanne Marie*, ° 12.2.1880.

Xquater. VINCENT ENGELS, ° 14.3.1804, † 20.9.1832, landbouwer, × 6.9.1826 *Joanna Catharina Duson*, ° 24 germinal 12, d. van Michael en Anna Maria Van Buyten. Joanna tekende de huwelijksakt. Vincent stierf wellicht aan de cholera, die toen in Rode woedde en in twee maanden tijds 46 slachtoffers

---

(44) Dit werd mij vriendelijk medegedeeld door de Heer Guillaume Engels, onderwijzer te Waterloo.

maakte (45). Zijn schoonvader Michiel Duson behoorde in 1825 ook tot de 24 kiezers (46). Kinderen:

1. *Egidius*, ° 10.7.1827, † 3.2.1903, dagloner, × 4.2.1874 om 4 uur 's morgens Jeanne Marie Duson, ° 30.7.1822, d. van Guillaume en Marie Anne Vanhaelen, kleindochter van Michel Duson en Marie Vanbuyten. Hij woonde in 1903 nabij het station. In zijn geboorteakt lezen wij het volgende: «den vader heeft verklaerd niet te kunnen teekenen nogte schrijven ongeleerd zijnde».

2. *Guilielmus*, ° 4.2.1830, die volgt XI.

3. *Barbe*, ° 9.2.1833, † 3.3.1833.

Joanna Catharina Duson × opnieuw met Pierre De Becker en † op het gehucht Tenbroek 28.7.1888.

XI. GUILLAUME ENGELS, ° 4.2.1830, † 8.9.1911, langzager en landbouwer, × 17.9.1856 *Marie Pepermans*, ° 4.9.1825, † 24.7.1884, d. van Michel, landbouwer en Barbe Hanssens, † 13.12.1825. Guillaume tekende de huwelijksakt.

Na de dood van Michel Pepermans kochten zij op 22.12.1871 het ouderlijk goed: «Eene behuisde Hofstede met hof, bouwland en andere aanhoorigheden te Sinte-Genesii-Rhode, ten gehuchte Ten Broek, groot 32 aren 47 centiaren... palende aan de Tenbroeckstraat... Geschat met de boomen er op wassende op 1828 franks 63 centimen» (47). Meester Dupont, notaris te Halle, stelde de akt op. Het was een minnelijke schikking daar er twist ontstaan was. Michel had op 29.7.1868 voor notaris Pierret te Ukkel een testament gemaakt ten voordele van Joannes Baptista en Joanna, broer en zuster van Maria Pepermans. Het totale bedrag van de erfenis bedroeg 6005,14 fr. Zij verklaarden dat het eigendom «eigen was voor de helft aan hunne moeder overleden over veertig jaren om het geërfd te hebben van hare ouders en voor de wederhelft aan hunnen vader om het in weduwschap gekocht te hebben van den broeder zijner vrouw over meer dan dertig jaren» (48).

Hun kinderen waren:

1. *Cathérine*, ° 7.7.1857, † 30.8.1874, fabriekwerkster.

2. *Pierre*, ° 30.9.1858, † 2.3.1888, ongehuwd, schrijnwerker.

3. *Egide*, ° 13.5.1860, † 3.5.1887, ongeh., landbouwer.

4. *Barbe*, ° 27.7.1861, † 2.4.1918, × 3.7.1890 Pierre Denayer, ° 23.9.1861, † op ?, metsergast, z. van Pierre en Anne Marie Swalens. Zij woonden op het gehucht de Linde en hadden een herberg en kruidenierswinkel. Hun kinderen waren:

a) *Anne Marie*, ° 9.12.1890.

b) *Marie Anne*, ° 3.1.1892, † 6.7.1910, ongeh., strijkster.

c) *Julien*, ° 5.6.1894.

---

(45) C. Theys, Geschiedenis van St.-Genesius-Rode, 1961, blz. 409.

(46) Ibidem, blz. 451.

(47) Een authentieke kopie wordt nog steeds bewaard bij de familie Degelaen in het ouderlijk huis op Ten Broek.

(48) Zo bleef dit eigendom sinds 1831 of vroeger steeds in de familie, zij het dan meestal langs de vrouwenkant.

- d) *Victor*, ° 16.7.1897.
- e) *Thérèse*, ° 4.11.1900.
- f) *Pierre*, ° 14.8.1903.
- 5. *Jeanne Marie*, ° 7.3.1863, † 19.9.1877.
- 6. *Marie Louise*, ° 4.6.1864, † 7.7.1865.
- 7. *Jean Baptist*, ° 26.3.1866, die volgt XII.
- 8. *Cathérine*, ° 18.4.1868, † 21.6.1940, × 29.8.1895 Judo Degelaen, schoenmaker, ° Dworp 3.2.1870, † 12.3.1949, z. van Josse en Pauline Walschot, landbouwers. Zij kochten het ouderlijk huis op Tenbroek met de kleine woonst ernaast en de grond. Kinderen:

- a) *Guillaume*, ° 18.7.1896, † 30.10.1918 a. d. Spaanse griep, ongehuwd.
- b) *Barbara*, ° 21.11.1897.
- c) *Lise Monique*, ° 20.6.1899.
- d) *Jean Baptist*, ° 27.9.1900, † 3.4.1920, ongeh., landbouwer.
- e) *Claire*, ° 5.8.1902, × Ferdinand Lacroix, ° 11.4.1903, † 1.9.1932.
- f) *André*, ° 12.5.1904.
- g) *Marie*, ° 29.10.1905.
- h) *Mathilde*, ° 12.6.1908.
- i) *Adolphine*, ° 28.8.1910, † 11.9.1912.
- j) *Gustave*, ° 16.4.1913, × 27.8.1937 Elise Hannaert, ° 18.1.1912. Twee kinderen: Robert Guillaume, ° 16.9.1939, onderwijzer in het Sint-Victorinstituut te Alsemberg; René Sébastien, ° 30.4.1943, student aan de handelshogeschool te Antwerpen. Zij wonen samen met Mathilde in het ouderlijk huis.

XII. JEAN BAPTIST ENGELS, ° 26.3.1866, † Buizingen 21.3.1907, × Sint Pieters Leeuw 16.11.1891 *Theresia Van Craenem*, ° Alsemberg 24.2.1861, † Buizingen 6.7.1946, d. van Henricus Van Craenem, landbouwer, ° Dworp 29.1.1837 en Barbara Wijns, ° Braine l'Alleud 12.3.1841. Zij kochten in 1903 de herberg «In de Verzekering tegen den Dorst» met kruidenierswinkel en schuur op 3 aren grond, gelegen in de Hollestraat (thans de Octaaf de Kerckhove d'Exaerdestraat). De koopsom bedroeg 4.500 fr. Later kochten zij nog 15 aren grond bij achter het huis voor 2.000 fr. Hun kinderen werden allen te Buizingen geboren.

- 1. *Guillaume*, ° 1.4.1892, die volgt XIII.
- 2. *Henricus*, ° 1.9.1893, die volgt XIIIbis.
- 3. *Louise Elisa*, ° 7.8.1896, × Buizingen 28.11.1922 Gustaaf Decoster, ° Halle 6.7.1898, † Buizingen 13.1.1950. Hij vervaardigde o.a. een maquette van het stadhuis van Halle. In 1944 werd hij te Halle door de Duitse gestapo op straat als gijzelaar opgepikt en naar een kamp in Saksen gestuurd. Twee kinderen:
  - a) *Jozef*, ° Buizingen 15.8.1931, † ib. 19.1.1932.
  - b) *Jeanne Katherine*, ° Buizingen 9.1.1934, × ib. 5.3.1957 Emiel Cornelis, ° Beersel, haarkapper. Een

kind: Frank, ° Halle 24.2.1962. Jeanne deed lagere middelbare studies aan het H.-Hartinstituut te Halle. Zij wonen thans in het ouderlijk huis samen met hun moeder.

4. *Marie*, ° 10.2.1899, × Buizingen 16.6.1926 Louis Frans Verleyen, ° St.-Pieters-Leeuw 1.7.1898, klerk bij de directie van de Belgische Spoorwegen te Brussel. Hij was de zoon van Clement, ° Bever en van Octavia Bilterijst, ° Herne en studeerde aan de staatsmiddelbare school te Halle. Thans gevestigd te Halle. Twee kinderen ° te St.-Pieters-Leeuw:

a) *Herman Clement*, ° 22.8.1931. Na de moderne humaniora aan het O.-L.-Vrouw-van-Halle-instituut trad hij in 1949 binnen in de benediktijnerabdij Affligem en ontving als kloosternaam Wilfried. In 1953 behaalde hij te Rome het licentiaat in de wijsbegeerte. Hij werd tot priester gewijd te Mechelen in 1955.

b) *Willem August*, ° 5.8.1933, × Halle Essenbeek 21.7.1959 Lea De Troch, ° ib. 23.5.1936. Hij studeerde eveneens aan het O.-L.-Vrouw-van-Halle-instituut, waarna hij het diploma A2 (electriciteit) behaalde aan de Rijkshogere Technische School van Anderlecht. Burgerlijk werkopzichter bij het leger te Brussel. Een kind: Dirk Jos, ° Halle 6.8.1964.

5. *Céline Louise*, ° 30.12.1900, † ib. 8.5.1927, ongehuwd.

6. *Josephina*, ° 31.1.1903, † Beersel 1.5.1952, × Buizingen in febr. 1934 Theodoor Derau, ° Beersel 1897, weduwnaar met een zoon Guillaume, ° Beersel 1927, eigenaar van «De Nieuwe Oude Pruijm».

XIII. GUILLAUME ENGELS, ° 1.4.1892, × Buizingen 25.2.1925 *Carolina Duwaert*, ° Buizingen 21.5.1903. Hij maakte de eerste wereldoorlog mee als karabinier wielrijder en werd aan arm en hoofd gewond in de slag bij Halen op 12.8.1914. In 1916 werd hij bevorderd tot sergeant. Zij vestigden zich op een deel van het ouderlijk erfgoed. Hun kinderen zijn allen te Buizingen geboren.

1. *Marie Thérèse*, ° 28.9.1927, × ib. 17.1.1953 André Marcel Hannaert, ° Rode 17.4.1929, busvoerder.

2. *Felix*, ° 1.9.1930, die volgt XIV.

3. *Maria*, ° 2.3.1934, × ib. 5.4.1958 Pierre De Pue, ° ib. 27.4.1929, politieagent te Brussel. Een dochtertje: Chantal Karine, ° 14.1.1963.

4. *Elza*, ° 1.2.1942.

XIV. FELIX ENGELS, ° Buizingen 1.9.1930, × 10.7.1954 *Lea Anna Debraekeleer*, ° Lembeek 27.12.1934. Hij deed zijn lagere middelbare studies te Halle in het O.-L.-Vr.-Instituut en is thans klerk op het belastingskantoor te Brussel. Twee kinderen te Halle geboren:

1. *Hugo*, ° 14.9.1957.

2. *Pascal*, ° 11.1.1963.

XIIIbis. HENRY ENGELS, ° Buizingen 1.9.1893, × Ruisbroek 22.8.1922 *Pauline Cornelis*, ° Ruisbroek 31.12.1891, † Brussel 7.2.1936, d. van Petrus Cornelis, burgemeester van Ruisbroek en Maria Catharina Vanhaelen, ° Drogenbos 22.3.70, † Realp 23.7.1937. Beheerder en vervolgens uitbater van «De gouden Schaar», een grote confectiezaak op de Hoogstraat te Brussel. Twee kinderen, ° te Brussel:

1. *Marie Thérèse*, ° 6.7.1925, × 17.7.1951 Brussel met Charles Thérasse, apotheker te Thon-Samson, ° 11.1.1926. Zij promoveerde eveneens te Leuven tot apotheker in 1949. Drie kinderen: Françoise ° 22.6.1952; Henri ° 1.2.1954; Monique ° 6.2.1955.

2. *Guillaume*, ° 28.9.1929, die volgt XIV.

XIV. GUILLAUME ENGELS, ° Brussel 28.9.1929, × Brussel (Miniemen) 11.12.1952 *Denise Sellekaerts*, ° Brussel 19.4.1930, d. van Guillaume en Clotilde Vandegaer. Hij studeerde aan het Sint-Jan-Berchmanscollege (oude humaniora) en nam bij zijn huwelijk de zaak op de Hoogstraat over. Een kind: *Anne Pauline Clotilde*, ° Brussel 17.7.1963.

VIIIter. GILLIS ENGELS, ° 27.12.1730, × 1) 21.1.1756 *Magdalend Hellincks*, † 27.4.1773, × 2) 27.11.1794 *Maria Anna Daelemans*. In 1760-1761 was hij ziek: «Gillis Engels is arm ende daerenboven altijd sieck sonder te konnen wercken dus ook faillant .... woont in sijn eygen goedt» (49). In 1776 trad hij op als borg voor Michiel Meerts, die voor een bedrag van 61 gulden de tiende huurde van «Den twelfsten wijck .... het stuck landts genaempt de elf bunderen eensgelijckx gebruyckt door den pachter van het hof te Landsrode .... gelegen tusschen sijne huskanten ....». Hij ondertekende met een kruis. Bij het heffen van de XXe penning in 1788 betaalde hij 3 st. en 2 oorden (50). Volgens de «Lijste over de fouragien» van 1785 bedroeg zijn opbrengst 120 ponden «Terwe stroye», 200 p. «corenstroye», en 5 .... «pattaeten» (51). Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. *Andries*, ° 17.9.1756, † 25.4.1757.

2. *Francisca*, ° 3.4.1758.

3. *Jan Baptist*, ° 1760, † 10.7.1817, die volgt IX.

4. *Jacobus*, ° 11.6.1761, † 2-6-1762.

5. *Gillis*, ° 21.9.1767, die volgt IXbis.

IX. JAN BAPTIST ENGELS, ° 1760, † 10.7.1817, arbeider, × 23.6.1793, *Maria Van den Houden*. Hij ondertekende de huwelijksakt. Kinderen:

1. *Francisca*, ° 23 nivose 2 (13.1.1794), † 18.1.1794.

2. *Elisabeth*, ° 30.5.1798, † 29.8.1866, ongehuwd.

3. *Pierre*, ° 23 prairial 9 (1800), † Tenbroek 29.7.1820, dagloner, ongehuwd.

---

(49) RAB., Schepengriffie arr. Brussel, nr. 8421, 8423 en 8424.

(50) RAB., Schepengriffie arr. Brussel, nr. 8422.

(51) RAB., Schepengriffie arr. Brussel, nr. 7223.

4. *Antoine Hengels*, * 26 messidor 12 (1803), † 17.4.1879, landbouwer, ongehuwd.

5. *Michael Hengels*, ° 16.5.1807, † 30.7.1820. Hij overleed slechts één dag na zijn broer Pierre ! Besmettelijke ziekte ?

6. *Gilles Hengels*, * 5.4.1810, † 4.3.1871, ongehuwd, dagloner.

IXbis. GILLES ENGELS, * 21.9.1767, † 2.4.1810, arbeider, × «le premier jour complémentaire de l'an XI» *Anne Cathérine Vanderhaegen*, * 1777, † 26.6.1814, d. van Henri en Barbe Van Craenenbroek, afkomstig van Alseberg. Kinderen:

1. *Barbe*, * 28 fructidor 9 (1800), gewettigd door het huwelijk. Zij × 9.8.1825 Daniel Vanbessen, «papiermaeckersgast», oud 25 j. Zij was dienstmeid en † 30.8.1885.

2. *Emérence*, * 5 ventose 11 (1802), gewettigd door het huwelijk. Zij × 5.10.1825 Joannes Mostin, ° Dworp «in het loopen der maend april 1800», woonde te Alseberg. Zij was werkvrouw en † 28.1.1884.

3. *Jean Baptist*, ° 17 pluviouse 13 (1804), † 31.10.1806.

4. *Jeanne Cathérine Hengels*, ° 5.9.1807, † 13.9.1807.

5. *Elisabeth*, * 1.9.1809, † 29.7.1814.

Vter. CORNELIS INGELS, † Alseberg 29.8.1676, × *ib. Elisabeth De Vriendt*. Onderkoster te Alseberg. Hij verdiende 21 g. 6 st. voor twee jaar dienst (52). In 1642 moest hij 's nachts volk gaan oproepen om de kalk te blussen, die men voor de bouw van het nieuw portaal had aangevoerd. Het was beginnen regenen. «Voor sijn extraordinaris neersticheyt om 't volck metten nacht op te roepen om de calck te blussen» trok hij een flinke vergoeding (53). Kinderen:

1. *Henricus*, ° Alseberg 11.8.1655, die volgt VI.

2. *Maria*, * Alseberg 10.10.1658, † *ibidem* 5.1.1722, × Ludovicus Blanchart. Kinderen: Joannes, * 25.12.1696; .....

3. *Gertrudis*, * Alseberg 14.6.1662, † *ib.* 13.4.1716, × 7.10.1692 Cornelis De Nayer.

VI. HENRICUS INGELS, † Alseberg ?9.1712, × *ib.* 2.2.1682 *Joanna De Smet*. De kerkelijke verloving vond plaats op 17.1.1682. In 1697 was hij dorpsofficier. Hij verklaarde toen «Ten versuecke van de meyer van Als... hebbe ick... gearresteert in handen van Jan Hellinx coster .... van alsulcke graenen als sijnde liggende in de kercke der parochie in de choir van Ste Lijsbeth, soo men seght toebehoorende aen Joos van Waelschot» (54).

Hij was daarenboven 23 jaar lang te Alseberg tiendesteker van de abdij van St.-Geertruide te Leuven. In 1706 bevestigde hij op aanvraag van de pastoor van Beersel met betrekking tot de vleestiende dat één lam of één big op tien volgens de oude

---

(52) RAB., Kerkelijk Archief, 2333.

(53) *Ibidem*, 2324.

(54) RAB., Schepengriffie arr. Brussel, 8261.

geploegenheden moest afgestaan worden aan de kerk (55).

Hun kinderen waren:

1. *Elisabeth*, ° Alseberg 25.10.1682, † ib. 7.8.1717, × ib. 10.8.1716 Petrus De Boon. De verloving vond plaats op 26 juli.
2. *Jan*, ° 1686, die volgt VII.
3. *Marie*, die mede-erfde van Jan Baptist «sone Dionijs» ten jare 1727 (56).

VII. JAN INGELS, ° 1786, † ib. 1754, × 1) *Anne Abeelen*, × 2) 24.4.1754 *Francisca Deboeck* met dispensatie van drie roepen. Francisca hertrouwde haast onmiddellijk na zijn dood op 1.9.1754 met Henricus Vandenbosch, eveneens met dispensatie van drie roepen. Hij wordt als dorpsofficier vermeld in 1727 (57) en in 1731 (58). Omstreeks 1727 erfde hij een deel van het «clijn wijngaerdeke» te Alseberg en verscheen toen voor de schepensbank «soo voor sijn selven als geamchticht bij Gabriel ende Marie Engels met consoorten» (59).

Hij bezat te Alseberg een hofstad met koolhof palende aan de Molenbeek. Dit eigendom was belast met een jaargetijde, gezongen door de pastoor alleen, op St.-Maria-Magdalena, voor de ziel van Magdalena Colaes en haar naaste vrienden (60).

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. *Joanna Maria*, ° Alseberg 6.8.1717, † ibid. 14.9.1717.
  2. *Theresia*, ° Alseberg 20.10.1718, † ibid. 30.8.1719.
- Ze werd in 't wit op het kerkhof begraven.

Dom Wilfried Verleyen O.S.B.
Abdij Affligem.

---

(55) C. Theys en A. Proost, *Geschiedenis van Beersel*, 1963, blz. 59.

(56) RAB., *Schepengr. arr. Brussel*, 6645, f. 33.

(57) RAB., *Ibidem*.

(58) C. Theys, *Gesch. van Alseberg*, 1960, blz. 82.

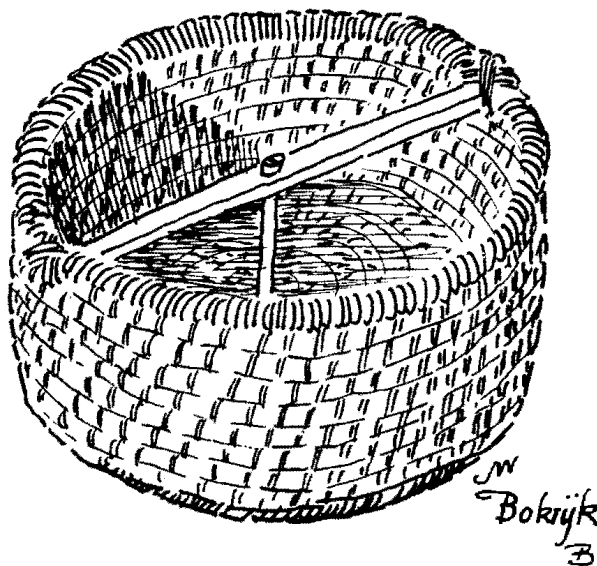
(59) RAB., *Schepengr. arr. Brussel*, 6645, f. 33.

(60) *Archief Pastorie Alseberg*.

EEN BOERENWOONST TE LOONBEEK IN 1763

Volgende nota's komen uit een notariële akte die de toestand regelt van de wezen van een Jan Meeus en zijn vrouw, overleden in 1763. Die wezen waren nog minderjarig, en denkelijk nog zeer jong. Het jongste kind werd bij opbod uitbesteed, «en is gebleven aen de weduwe G. Van der Vorst voor derthien gulden en thien stuyvers». Wat ons hier het meest aanbelangt is de inboedel van het huis. Deze volgt:

Diam. 49 cm. Hoogte 23,5 cm.

Strooien graanvat (pentekening van Dr. Weyns).

«In de *Keucken*, een kiste van weeck hout, eene moëlle van weeckhout, twee beylen, een heymes (1) met een eyseren slobbervat (2) een wandt (3) met stroeyen graenvat (4), een molenvat met ontrent de drij halsters coren, een houten drafvat met ontrent een halster erwten, een eyseren pot met twee eysere ketels, een wateremmer met een melckemmer, een houten bankke, 3 steynen boterpotten met een aerden pot, een waschcuype met een koeycuype, een eyseren panne, 5 aerden schotels, 3 fleschen, een boterschotel, een seyenbecken (5), 9 aerden teylen, 5 stoopen groot ende cleyn, twee aerde potten tot het draegen van het eten, 3 teylkens ende een casserolle, een houten soutkiste, een bierpot met tinnen deksel, een steyne pinte, een sey-

(1) Houwmes (?).

(2) Slobbervat: vat waarin allerhande afval werd vergaard die dienen kon als voedsel voor de varkens.

(3) Wan.

(4) Zie afbeelding.

(5) Zaaibekken.

sen met een pikke met haeren haeck, 3 biecorven, 3 stroeyen stoelen, een eyseren kettinghe, een tanghe, een brandelaer, een eyseren rooster, twee hangende lampen, een houten laye (6), een houten pollyndt (?) met 5 kleyne lijfels (? bijna onleesbaar), een botervat met standaert (7), een lijnwaerde graensacke, een muysvalle.

In de *Kamer*, een weeckhouten kiste met de kleeren van de kinderen, een bedde met hoepelinck ende sargie, een mertkorf (8), een tempst, 2 spinnewielen, 3 haspelen, een tonne goed bier, 4 espen met een ley speck, een stoffen corsleyf ».

Deze boedelstaat (uit het RAB, Notariaat van notaris De Nayer) vraagt een paar aanmerkingen. Vooreerst bestaat hier het woonhuis slechts uit twee cellen: de keuken en de (slaap-) kamer, en dit in tegenstelling met de boerenwoonst in West-Brabant, waar het uit drie cellen bestaat: kamer, keuken en *vloer* (zie ESB, jg. XLIV, 1961, blz. 18-20). Zaken die in West-Brabant in de vloer staan (baktrog, slobbervat, koekuij) staan hier in de keuken. Men kan zich best voorstellen wat voor een luchtje er moest hangen in een keuken waar twee kuipen beestneten: het slobbervat en de drafkuij, staan te gisten, en die niet afgesloten was van de koestal door een «vloer». Bemerkt dat hier, net zoals in West-Brabant, het kostbaarste proviand: hesp, spek en bier, op de «kamer» geborgen zijn. Verder vermeldt de staat een strooien graanvat. In West-Brabant hebben wij dergelijke vaten nooit vermeld gevonden. Volgens Dr. J. Weyns zijn het graanmatten in gevlochten stro. Het museum van Bokrijk heeft nog een paar van die zeldzame matten kunnen vinden en redden; en de konservator bezorgde mij bereidwillig een tekening ervan, waarvoor mijn beste dank.

PAUL LINDEMANS.

-
- (6) Lade (?).
(7) Boterstaf.
(8) Marktkorf.

UIT OUDE PAPIEREN

SURGE QUI DORMIS

Verklaring van een getuige in een geschil, lopend over het vervoer van bomen: «Dat dito Dewandelaer, naer eenige pinten bier gedroncken te hebben, tegens hem 2e attestant heeft geseijt, dat hij alhier ten huijsse van Van Bellingen soude blijven slaepen, dat alhier eene *horlogie met eenen wecker* was om bij tijdt te connen opstaen ».

Dit gebeurde in 1756.

(RAB, Oude Universiteit Leuven, nr. 3497.)

A. M.

HET OUDE ZELEM

(vervolg van jg. XLVI, blz. 222)

Kapelanieën te Zelem

Wanneer we in dit hoofdstuk over de kapelanen van Zelem handelen, betreft het niet de hulppriesters van de pastoor in de parochie, maar wel de geestelijken die de inkomsten van een kapelanie genoten.

Verskillende kapelanieën

Een kapelanie is een stichting door een persoon gedaan, die een vast inkomen in geld of in natura ter beschikking stelt van een priester, waarvoor deze in ruil een aantal wekelijkse zielemissen in een bepaalde kapel moest opdragen. De stichter van het H. Mis-beneficie stelde dus een stuk land, een huis of een cijns ter beschikking waarvan de verhuring of opbrengst het bestaansmiddel van de genierter betekende. Rijke burgers betaalden soms een grote som geld uit eigen fondsen.

De oorzaken van de kapelanieën kunnen van tweeërlei aard zijn: als eerste gold de H. Mis als een verlossingsmiddel voor de ziel, na het afsterven van de stichter. Een andere oorzaak zou kunnen gevonden worden in het feit dat het zielenaantal in de parochie derwijze aangroeide dat de parochieherder niet alleen voor de zielezorg kon instaan en men nieuwe beneficiën voor een vicaris instelde. De heilige missen moesten opgedragen worden ter ere van de heilige aan wie het altaar was toegewijd wegens de aanwezigheid van de relikwieën.

In de parochie Zelem ontmoetten we 2 kapelanieën, deze van het St.-Niklaas-altaar en van het O.-L.-Vrouwaltaar. Dit veronderstelt dan ook dat we, in de archiefstukken die ons nog overblijven, kapelanen hebben werkzaam gevonden. De rekeningen van de burgemeesters en de schepenakten geven ons echter hieromtrent bijkomende inlichtingen.

Inkomsten

Op 25 juni 1646 vergaderden de schepenen onder voorzitterschap van meier Nicolaas Janssen in het paanhuis, te samen met E.H. Gerardus Tilens, pastoor van de parochie. Deze laatste legde er het register van de kapelanie betreffende renten en inkomsten voor aan de Wet en de Raad ter goedkeuring en tot bewaring. Een «Extract uyt den Register der Cappelrye» van het betreffend jaar geeft ons de bezittingen en inkomsten van beide beneficiën:

De kapelanie van het St.-Niklaasaltaar is begonnen in het jaar 1624 en bezit:

- vijf bunder broek, tegen mekaar gelegen in het Goorbroek ter gemeente;

6 mudden rogge als een erfelijke jaarlijkse rente, in speciën te betalen door de windmolen van Zelem; een hof op de Nieuwe Schans waar een huis op gestaan heeft. Dit werd geschonken door de Edele Vrouw van Zelem, Catharina de Beaudequin. Op 2 juni 1644 is de pastoor met emester Pauls Francken en burgemeester Mariën op verzoek van de gemeenteraad naar Brussel geweest om Mevrouw te spreken over deze schenking. Ze schonk haar huis op de Schans en 3 bunder heide om te verhuren. Deze goederen werden door de meier op 11 oktober 1644 gemeten. De secretaris werd gelast de akte van de kapelanie in een register over te schrijven waarvoor hij op 21 december 1645 2 gulden ontving.

De kapelanie van O.-L.-Vrouw, eveneens in 1624 begonnen, bezat:

- een beemd in het Rothbroeck;
- 9 rijngulden en 5 stuivers bepand op de Bartelenbeemd;
- 3 gulden op de goederen van Jan Troosters (in 1646 Jan Timmermans);
- 10 gulden Luiks geld op een beemd te Bakel, gegeven door Mathijs Clenaers cons.;
- 7 gulden Luiks geld op een huis en hof te Zelem van Peeter Peeters en cons.;
- 3 gulden en 10 stuivers op het huis en erf van Peeter Enckels.

Voor beide kapelanieën werd door de gemeente ook een toelage verleend. Art. 25 van het keurboek bepaalde dat iedere pachter die 2 paarden had aan de «custer oft vroechmisheer» 2 schoven en 2 broden moest geven, en voor ieder paard dat hij meer had, $\frac{1}{2}$ stuiver voor de uitdeling van het brood aan de armen van de gemeente. Daar de pastoor in normale omstandigheden de hoogmis opdroeg, las de kapelaan de vroegmis. Zo werd hij vroeger ook de vroegmisheer genoemd. Verder had hij nog recht op 50 gulden als ereloon per jaar vanwege de gemeente. De betalingsdagen waren St.-Jansmis en Kerstmis. Van 1643 af komen deze lonen in de gemeenterekeningen voor. In dat jaar betalen de burgemeesters kapelaan Heer Carel, met een kwijtschrift om bij de rekening te voegen; 25 gulden voor het loon van een half jaar en 16 gulden voor de schoven en broden, die in geld omgezet werden. Voor een gans jaar schommelde zijn wedde dus rond de 80 gulden, benevens de gewone beneficiën van de altaren. Vergat de burgemeester de jaarwedde te betalen dan zagen we de kapelanen voor de schepenbank een klacht neerleggen. In dezer voege verklaart E.H. Egidius Thilens, als gewezen kapelaan, op de rechtszitting van 22 mei 1651 tegen Jan Grootjans, gewezen burgemeester van het jaar 1650 en eist van hem de betaling van 41 gulden en 7 stuivers «spruytende van des aenleggers verdinsten».

Op Kerstmis 1647 werd het geld van schoven en broden

vervangen door een rente bepand op een stuk heide aan de Grotendorst, door de gemeente aan de kapelanie geschonken. Van 1650 af vinden we een rente van 38 gulden en 5 stuivers jaarlijks aan de kapelaan toebedeeld, terwijl deze rente vroeger jaarlijks aan het kasteel te Loobosch werd uitbetaald.

In het jaar 1757 wordt door E.H. Lenaerts, A. te Zelem opnieuw een beschrijving van de goederen der kapelanie opgemaakt als volgt: Goederen: Altaar van St.-Niklaas:

5 bunderen broek naast mekaar gelegen in het Goorbroeck, de Boterbemden genoemd en het Dunbroeck, achter de Nieuwe Schans, onder het rechtsgebied van Zelem gelegen en door watergrachten afgebakend. Deze waren dat jaar bijna volledig overstroomd ter oorzaak van de grote regen, doch vooral omwille van het doorsteken van de dijk van de Demer nevens de duiker «oft grondgote» van het Linkhouts broek. Op de vier bunders van het Dunbroeck wordt maar voor 1 snede hooi verhuurd, daar de naweide voor alle gemeentenaren toegankelijk was, terwijl de Boterbeemden voor een gans jaar werden verhuurd.

Altaar van O.-L.-Vrouw:

Een half bunder weidebeemd in het Rothbroeck onder Zelem, Langer Bempd genaamd, grenzend ten N. en O. aan de Vloedgracht, ten W. aan de Begynedryzillen. Ook deze grond was helemaal overstroomd.

Deze twee stukken (5½ bunders) waren aan geen enkele publieke verplichting onderworpen, noch met cijnzten of renten belast. Volgens het inzicht van de stichters diende men slechts «te lesen een weekkelijche misse en voorders tot onderstand van den heere pastor alderhande pastoreele fonctie te oeffenen, pro ut in diplomatex, tot teeken der waerheyd hebbe deze eygenhandig onderteekend, hac 14 ca novembris 1757». Wat de renten betreft ontving het St.-Niklaasaltaar: 6 mudden rogge, ieder jaar in geld te betalen, als rente op de windmolen van Heze onder Zelem. Voor iedere halster wordt ½ patacon betaald, ongeveer 96 gulden te samen (begin 1800: 48 vaten rogge, nieuwe maat, afgelost op 22 maart 1897 door de erfgenamen Verd. Delmarol).

Aan het O.-L.-Vrouwaltaar moesten jaarlijks 9 Rijngulden en 5 stuivers afgedragen worden, bepand op 3 zillen in het Zelems Broeck, de Bartelenbeempd genoemd. Hiervoor moest wekelijks een H. Mis opgedragen worden, volgens de verklaring van kapelaan Gruens. De 3 gulden bepand op een bos te Lummen worden in 1869 op 27 januari nog afgelost door L. Timmermans, landbouwer van Donk. Verder vinden we terug de betaling van 7 Luikse gulden voor het huis en de erve in de heide te Zelem, van 3 gulden en 10 stuivers eveneens op een huis en erf in de heide, 10 gulden Luiks geld op een beemd te Bakel, in 3s tukken verdeeld. Bovendien wordt er melding gemaakt van 5 gulden en 10 stuivers voor de Kosterybeempd te Zelem. Deze stichting geschiedde door pastoor Mannaerts bij testament op 28 april 1731 te Diest bij de openbare notaris Jan Baptist Louys «voor het luyden der maendaegsche mis». Deze

beemd was gelegen onder de Steenberg te Zelem.

We meldden boven reeds dat vele van die goederen in het jaar 1757 overstroomd waren tengevolge van de lage ligging. In de losse archiefstukken te Zelem vonden we een nota van A. Lenaerts, kapelaan, daterende van 20 juli over «Verdroncken bemden en broecken der beneficien van S. Nicolaus autaeer en van Ons Lieve Vrouwe autaeer».

Kapelanen

Hier volgen enkele namen van kapelanen te Zelem die we ontmoet hebben: 1643: heer Carel; 1646 tot 1650; heer Gillis Tielens; 1653-59: Jan Vande Vinne; 1665-80: heer Elsrack; 1753-57: A. Lenaerts.

Wanneer ze de inwoners konden bijstaan deden ze het met alle mogelijke middelen. Ten tijde dat de krijgsbenden te Zelem in garnizoen kwamen, trachtten de kapelanen zulks te verhinderen. Heer Gielis, kapelaan, ging op 19 december 1648 naar Zelk om met de kapitein der soldaten overeen te komen, na vruchteloze onderhandelingen van de pastoor en burgemeester aldaar. Hij slaagde erin het winterkwartier uit te kopen voor 34 gulden en 17 $\frac{1}{2}$ stuivers, som die 's anderendaags moest betaald worden. Het jaar daarop zien we hem opnieuw op 11 maart met veldwachter Govaert Moens te Vogelzanck om 50 patacons te dragen, die eveneens moesten dienen voor het uitkopen der «Laureynse» soldaten. Ditmaal lukte het echter niet, want de volgende dag waren de legerbenden reeds te Zelem aangekomen. De gegeven som werd na opeising door de meier en Jan Grootjans, tegen voorlegging van de brief, door de kolonel van de soldaten te Diest teruggegeven.

De kapelanen woonden in een huis, «kapeleryhuis» genoemd, dat door de gemeente onderhouden werd. Wanneer Jan Vande Vinne dit verblijf betrok, werden op 18 december 1657 tweehonderd walmen stro aangekocht om het dak te herstellen. In 1665 werd de oude schouw er afgebroken en vernieuwd door een metselaar uit Diest.

Kapel van de H. Apollonia

Wanneer deze kapel werd opgericht is ons niet zeer duidelijk. Reeds in 1642 werden aanstalten gemaakt om ze op te bouwen. Op het jaargeding van dit jaar, na Bamis, werd immers art. 39 aan het keurboek toegevoegd, waarin bepaald werd dat van alle lijkopen van erven of renten, de helft zou voorbehouden worden ten behoeve van de optrekking van de kapel van St.-Apollonia. In de schepenakten vinden we deze gelden terug: op 30 oktober 1651 «gichten» de burgemeesters Peeter Marien en Jacop Inckels Reynier Thonis in een vroente bij de Nieuwe Schans: onkosten voor «lycoop»: 12 stuivers en voor de kapel 12 stuivers. Op 23 november 1651 verkopen Aert Aerts en Bartholo-

meus Aerts een plek «Euffelvreebempt» te Bakel bij de Hezerdyck en een zil broek aan Sebastiaen Rutten voor 180 gulden en 2 patacons. Er waren 15 stuivers voor de kapel. Vier dagen later wordt een erf bij de Hettenroyberch en een stuk land «het berchsken» genoemd, ongeveer 1 zil groot door de erfgenamen van Jan Maes opgedragen aan Wilburt vander Houweycken voor 20 brabantse gulden en «lycoop naer lantcoop die hellicht voor die capelle».

In het jaar 1649 moet men reeds bezig geweest zijn met de opbouw, want op de rechtszitting van 12 april verklaarde Pauls Vrancken in naam van de Heer van Loobosch, dat deze laatste nog een steenoven wilde bakken «om daarmede te volmaecken die capelle». De edele heer van Loobosch wilde deze oven bakken op het Edbroeck, op de geschikste plaats om zo weinig mogelijk schade aan de weide te berokkenen. De vergunning werd hem geschonken op voorwaarde dat hij zou helpen om de kuilen te vullen en dat hij aan de gemeente een ton bier zou schenken.

Rond 1654 was de kapel nog in volledige opbouw. Op 6 januari worden in de gemeenteboeken enige uitgaven hiervan gevonden: 6 gulden werden betaald aan Jan Engelen om 5 dagen aan de kapel te helpen; aan Jan van Hornick werd om 3 dagen te werken en aan Jan vande Mortel om 1 dag te helpen, per dag 1 gulden uitbetaald. Twee karren leem en zand alsmede 900 stenen, op 3 karren geladen, werden door de gemeente geschonken.

Ter gelegenheid van de minnelijke schikking betreffende het betalen van gemeentebelastingen voor de goederen der Kartuizers, schenkt het klooster gratis, op 26 juni 1656, aan de gemeente, 5000 schaliën om er de kapel mede te dekken.

Toen de kapel voltooid was, werd een kapelmeester aangesteld die voor de inning van de inkomsten zou instaan. Op 27 juli 1654 verklaart Nicolaes Janssen den Jongen, secretaris van de gemeente en «capelmeester tot behoef der capelle» 50 gulden ontvangen te hebben in naam van de kapel van de erfgenamen Jan Peermans, die deze som, volgens een testament van Herman Spilborghs, verschuldigd waren.

Op de beneficiën van de kapelanie moesten te Luik bij de prins-bisschop geestelijke taksen betaald worden. Soms werd dit geld door de burgemeester bij de pastoor van Herk-de-Stad gedragen, die het dan naar Luik bracht, ofwel werd het met de ene of andere medegegeven.

Of de schuttersgilde van St.-Apollonia met deze kapel enig verband houdt, weten we niet met zekerheid. Dit vraagstuk zou een belangrijke studie uitmaken voor diegenen die willen medehelpen om een duidelijk en volledig beeld van de geschiedenis van Zelem te bekomen.

De oude kerk was vroeger aan de Demer gelegen; ze werd in de 17e eeuw afgebroken. De goddelijke diensten hadden dan plaats in de St.-Apolloniakapel, welke dus door één van de heren van Loobosch gebouwd werd en als parochiekerk dienst deed.

Deze kapel werd op 15 juni 1878 afgebroken, nadat de huidige bestaande kerk in 1875 was opgetrokken.

De schansen te Zelem

Meerdere gemeenten rond Hasselt hadden in dit dorp burgerrecht verkregen, waarbij ze de verbintenis aangingen om alzo de bestaande strijdkrachten te versterken en de stad te beschermen. In de 16e eeuw echter is het belang van deze stad op militair gebied verloren gegaan en de landelijke gemeenten dienden voor hun eigen veiligheid in te staan. Jammer genoeg verschenen vele inwoners slechts op het appel wanneer onmiddellijk gevaar in de omtrek dreigde; zij waren armtierig gewapend en hun plicht beperkte zich meestal tot het naleven van bijkomende gewone politie maatregelen. De steeds troebeler wordende tijden van oorlog en verwoesting waren dan ook de oorzaak dat in menig landelijk dorp ter verdediging schansen opgericht werden, waarvan men nog sommige overblijfsels aantreft te Zelem, Schaffen naast de Kleinebeek tegen Molenstede, Meldert tegen de Venusberg en Tessenderlo: de Schans en de Reiterschans. Brede grachten vol water en een hoge aarden wal omringden groepen van ongeveer 5 huizen en een ophaalbrug werd 's avonds na zons-
ondergang opgetrokken. Een andere vorm van verdediging vonden we in de schuttersgilden die eveneens in deze tijden ontstonden.

De oude heerlijkheid van Zelem kende 3 schansen waarvan de inwoners aan bijkomende eigen wetten en gewoonten onderworpen waren. Deze reglementen, die hierna per artikel zullen opgesomd worden, handelen in hoofdzaak over de goede orde tussen de inwoners, het verzekeren van de wacht, het onderhoud van de schansen en het voorkomen van brand binnen de wallen. Bovendien waren de inwoners vrij van alle taksen die geheven werden ten voordele van de heer, doch die voor de parochie en de armentafel of H. Geest dienden betaald. Zo lezen we in de schepenakten dat Claes Swerts op 21 januari 1658 in hoedanigheid van H. Geestmeester in recht verschijnt tegen Goovaert Moons, bouwmeester op de Oude Schans voor 6 gulden die de schans jaarlijks aan de armentafel diende te betalen. Hetzelfde geschiedde op 23 november 1699 toen Jan Kinckels «in noem des H. Geestboeck van pastoor Droogen saliger aenleggere» klacht neerlegt tegen de bewoners van de oude schans voor achterstallige betaling van 6 gulden Luiks geld.

In de gemeenterekening van 1650 vinden we de drie schansen terug onder de benaming: de Nieu Schans, d'Oude Schans en de Schans tot Hees.

Aan het hoofd van deze versterkingen stond een gouverneur of schansmeester, die bijgestaan werd door twee bouwmeesters, welke voor de duur van 1 jaar verkozen werden door de inwoners van de schans, ook nog schansgezellen genoemd.

Reglement van de schansen

Op 13 april 1654, tijdens de eerste jaarlijkse rechts- of dinghdag, werden de 39 artikelen van de basiswet voor de schansen van 23 mei 1644 door de schepenen goedgekeurd. Deze voorschriften waren van toepassing op de Nieuwe schans, doch volgens artikel 39 waren ze dezelfde als die van de andere schansen: «Item oft er meer articulen van noode waeren te weten, sullen toevlucht nemen tot de oude schanse waeruyt dese genomen syn». De inhoud van het reglement was de volgende:

Vooreerst zal ieder schansgezel gehoorzaamheid en onderdanigheid verschuldigd zijn aan de Goeverneurs en de bouwmeesters «int allent ghene sy met verdragh sullen gouverneren statueren ende goet vinden tot gemeyn welvaert ende profyt welke Gouverneur ende Bouwmeesters sullen doen collecteren ende inmaenen...». Over alle inkomsten en uitgaven zal jaarlijks een rekening opgemaakt en voorgelegd worden aan de andere schansgezellen, die de goeverneur en de bouwmeesters gekozen hebben. «Ende tot dien eynde geven die naerbeschreven schansgesellen midts desen onwederroepelyck consent ende volmacht aen den Gouverneur ende Bouwmeesters om hun lieden sonder contradictie te panden voor... ende penen als sy sullen hebben tegent naerbeschreven misbruyck ende reserveert de officiers penen van vechten, diveryen en andersins».

1. De bouwmeesters mogen slechts hun ontslag aanbieden of herkozen worden nadat zij hun rekening hebben voorgelegd.
2. De goeverneur en de bouwmeesters zijn verplicht «goet opzicht te nemen voor het vier te bewaeren ende generallyck voor allen ongemack int bewercken aen de wallen dycken en alles wat van noode mocht wesen op de peen van -30 stuyvers soo sy in hun officie negligent waeren ende die schanse daerdeur eenigh ongemack aanquaeme».
3. Ieder schansgezel zal aan de goeverneur en de bouwmeesters gehoorzaam zijn zonder opmerkingen te maken; hij zal zich onthouden dezen tegen te spreken of bedreigingen te uiten al of niet in hun tegenwoordigheid, op de boete van 3 gulden.
4. Gebeurt deze overtreding een tweede of derde maal, dan wordt de boete verdubbeld «datelyck executeren daervoor tot dien eynde daer toe met nemen om de misbruycker te executeren soo veel van de andere schansgesellen alst den goeverneur oft bouwmeesters goet duncken sal, die hetselve oock niet en sullen moghen weygeren op de pene van 10 stuyvers».
5. In geval deze geldelijke maatregel niet zal volstaan, dan zal «de misbruycker met gemeyn verdragh van de schanse afgedreven worden ent confisceeren syn plaetse met den timmer oft hem condemnieren in alsulcke peen als sy sullen vinden te behooren».
6. Het is ten strengste verboden wanorde te scheppen onder de soldaten die voor de schans komen; ze zullen door de

- bouwmeesters, de goeverneur of de burgemeester ontvangen worden, op de boete van 10 stuivers.
7. Telkens er geboden wordt te werken, zelfs met karren, moet elkeen hieraan gehoorzamen, op de boete van 16 stuivers.
  8. Iemand die belet is te werken dient zich van een plaatsvervanger te voorzien, op de boete van 16 stuivers.
  9. In geval iemands knecht of plaatsvervanger iets misdoet, wordt de meester hiervoor dadelijk verantwoordelijk gesteld.
  10. Ieder schansgezel dient zich te voorzien van een goed geweer, poeder en lood op de boete van 16 stuivers. Deze boete wordt verdubbeld in geval een dergelijke tweede en derde vaststelling wordt gedaan.
  11. De goeverneur zal de plaatsen en huizen die aan vreemden werden verkocht mogen veranderen ten bate van de schans, zonder dat de vrienden van de verkoper hiertegen iets in te brengen hebben «daer eenighe actie toe sullen hebben om te vernadere want dieselve gehouden woorden voer gereede have».
  12. In geval iemand zijn plaats verkoopt, zal de verkoper ten behoeve van de schansen 3 gulden moeten betalen voor een hele plaats «half naer advenant verkocht synde aen vremde persoonen maer aen de schansgesellen niet en soo hy dat nyet en doet sal vallen in de peen van dobbel 6 gulden».
  13. Niemand mag soldaten op de schans toelaten. Indien zij iemand willen spreken dient sulks voor de poort te geschieden, op de boete van 1 gulden 5 stuivers en daarbij zullen zij alles moeten betalen wat door de soldaten verteerd of beschadigd werd.
  14. Wordt er geboden bomen of struikgewas achter de wallen te plaatsen, dan dient elkeen dit te doen op de boete van 16 stuivers.
  15. Niemand mag 's nachts of overdag koeien, paarden of varkens op de schans laten lopen in schuren, stallen of huizen, zonder dat ze gebonden zijn, dit om geen beschadigingen aan te brengen, op de boete van 1 gulden en de betaling van de geleden schade.
  16. Iemand die zijn varkens wil laten lopen, moet ze uit de schans drijven; de dieren moeten voorzien zijn van een dwarshout van 3 stokken rond de hals. Ze moeten bovendien geringd worden zoals bepaald in art. 12 van het keurboek, op de boete van 30 stuivers per varken.
  17. Niemand mag door de grachten gaan of de diepte ervan meten, op de boete van 6 gulden. de tweede en derde vaststelling dubbel tarief.
  18. Wanneer men moet waken, moet elkeen met zijn geweer op zijn post zijn en zijn opdracht stipt volbrengen. Bij elkeen die als schildwacht slaapt zal het geweer afgenomen worden; de schuldige zal 3 gulden als boete betalen.
  19. Gezien het grootste gevaar en ongemak gelegen is in de be-

- strijding van brand, wordt op de schans als volgt gehandeld.
20. Ieder is ertoe verplicht de schouwen goed te onderhouden en om de 14 dagen te kuisen, op de boete van 30 stuivers.
  21. Iedereen zal er voor zorgen op zolder niets tegen de schouw te leggen dat licht ontvlambaar is zoals hooi, stro, kemp of brem, op de boete van 30 stuivers. Voor de tweede en derde vaststelling dubbel tarief.
  22. Niemand mag toelaten dat zijn kinderen vuur halen en over de schans dragen, op de boete van 3 gulden.
  23. Bovendien zullen de echtgenoten of dienstmeiden ook geen vuur mogen halen «sonder hetselve wel te bewaeren in eenen klonck oft ketel wel toeghestopt met een deksel» op de boete van 3 gulden.
  24. Wanneer door iemands onachtzaamheid de schans in brand zou komen, zal de schuldige «vervallen in peen van al wat hij heeft haef en erve. Ende daerenboven sulckē familie voor eeuwiglyck gebannen uyt de heerlyckheid alles tot profyt des beschadighden».
  25. Niemand mag zijn kinderen bij het vuur laten zitten «sonder ander goede hoede» op de boete van 3 gulden.
  26. Niemand mag zijn vee rond het vuur of in de keuken zetten «sonder gescheyt van eenen wandt» op de boete van 30 stuivers.
  27. Niemand mag «eenighe bedsteden omtrent het vuer daer peryeckel of soude kunnen komen ten minste ses voeten van het vuer op de peen van 40 stuyvers».
  28. Niemand mag 's nachts in de stallen gaan, noch gevaarlijke plaatsen betreden met kaarsen of andere lichten zonder lantaarnen op de boete van 6 gulden.
  29. Niemand mag zijn kinderen laten de oven stoken «maer verstandt volck», op de boete van 3 gulden.
  30. Na zonsondergang is het verboden de oven opnieuw aan te steken op de boete van 30 stuivers.
  31. Iedereen is verplicht «syn keucken daer men vuer stoockt snaghs wel schoon te houwen van strooy, kempbolsteren ende anderzints opdatter geen ongemack deur en kompt» op de boete van 30 stuivers.
  32. Eenieder zal «den solder boven die keucken ten minste een ghebondt doen solderen oft plecken met leem, sonder dat hoey, strooy oft andere foeyeragie meer daer al door hangt daer peryeckel af komen kan» op de boete van 30 stuivers.
  33. Eveneens moeten alle schouwen «die te meer voor andere daecken komen gehooght worden naer behooren «op de boete van 30 stuivers.
  34. Ook zal men vermijden in de mate van het mogelijke loverachtig hout te stoken of slechte brem» in die leege schouwen daer die voncken soo lichtelyck gloeiende uytvligen «op de boete van 20 stuivers.
  35. Niemand mag asse «op den blooten solder gieten maer in

- tonnen, kuypen oft andersintst staende uyt den peryeckel van strooy ende die Bouwmeesters sullen deselve moghen comen visiteeren, die plaetsen daer die liggen soo dikwyls alst hun sal believeen» op de boete van 30 stuivers.
36. Niemand mag «eenighe torfasschen op der schansen uytgieten op den mesthof of andere plaetsen, maer dieselve met ketels oft andersints vander schansen draegen als dieselve sullen kout syn» op de boete van 3 gulden. De tweede en derde vaststelling dubbel tarief.
  37. Van alle voormelde boeten zal het vierde deel ten goede komen aan de bouwmeesters. De andere drie vierden zullen als ontvangst in de schansrekening ingeschreven worden.
  38. Het werk dat aan een schansgezel wordt opgelegd zal bepaald warden in evenredigheid van het aantal plaatsen, die hij en zijn huisgezin in de schans bewoont.
  39. In geval er meer artikels in dit reglement zouden moeten opgenomen worden «sullen toevlucht nemen tot de oude schanse, waeruyt dese genomen syn. Ende ons daer naer volghens hoewel hier nyet geschreven syn welke articulen voor schepenen van Zeelhem vervonnist syn op den 13sten January 1654 opt Jaergedinghe».

Dit reglement werd door notaris Janssen opgetekend met de melding: *Copia concordat cum sua originali copia, quod attestor.* «Het werd ondertekend door: Nandus Dullaerts, schansmeester, Loots, J., bouwmeester, Joannes Loots, Franciscus Loots, Joris Lenaerts, Dionisius Luyten, Goossens Joannes, Gerardus Huybrechts, schansgezellen.

Naleving van dit reglement

Artikel 13 bepaalde dat er geen soldaten mochten binnen gelaten worden. De gemeenterekeningen van 15 juni 1642 melden het volgende: «Item op de Nieu Schans twee Sauvegarden ghehadt aende selve moeten geven oft verteert met tgene voor die poort geleverd worde in bier en broot...». Anderzijds weten we dat in het jaar 1654 een soldaat dood en onder het stro verborgen werd aangetroffen, waarvoor burgemeesters Bartholomeus Cuppens en Jacobus Puerters te Diest door kapitein-kommandant de la Foux werden aangehouden.

Wat de veiligheid en de brand op de schansen betreft is het zeker dat de Oude Schans in 1642 volledig afbrandde. Tijdens deze brand gingen alle gemeenterekeningen van de burgemeesters in de vlammen op, want ze werden bewaard in het huis van de secretaris, die binnen de omheining van de schans woonde. Ook de Vrouw van Zelem, Catherina de Beaudequin, had een huis in de schans gekregen. Zulks vernemen we uit de rekening van 2 jni 1u644, toen de verplaatsingskosten naar Brussel aan de pastoor en Pauls Franken worden weerbetaald, die er met haar gingen spreken over de Capelrye. Ze schonk haar huis op de nieuwe schans en 3 bunders heide om ze te verhuren en

alzo aan de kapelanie van het St.-Niklaasaltaar een inkomst te bezorgen. Deze goederen werden op 11 oktober 1644 door de meier gemeten.

De kleine versterking van deze schansen zou echter weinig baten en zeker geen moeilijkheden met de soldaten uit de weg ruimen. Integendeel om te vermijden dat de schansen zouden afgebrand worden diende men dikwijls tot rantsoeneringen voor de soldaten over te gaan. In het jaar 1650 werd voor de Nieuw Schans de som van 383 gulden betaald, voor de Oude Schans: 118 gulden 16 stuivers; en voor de Schans te Hees: 343 gulden 4 stuivers; te samen 845 gulden die overhandigd werden aan de «Laureynsche» soldaten. Op 30 januari van vermeld jaar moest de pastoor naar Diest gaan om bij Henrick Duynen 14 souvereinen te halen voor de Nieuwe schans. 's Anderendaags is Joannes Philips met de kapitein van de soldaten bij dezelfde Duynen het geld gaan halen. In 1651 worden gronden verkocht om het nodige geld bijeen te krijgen: 100 pond voor de schans op de Vroente (Hees). De Boterbeempt en 2 beemd ekens te Bakel werden verkocht.

Van al deze schansen blijft er tegenwoordig nog enkel de naam «Schansstraat» over. Toch is het niet onbelangrijk hierbij even stil te staan omdat dergelijke benamingen merkwaardige toestanden uit de vroegere gemeenten oproepen.

De windmolen te Zelem

In het hoofdstuk over de verdeling van goederen en rechten hebben we het recht van banaliteit behandeld. Volgens dit recht bezat de heer het Panis of de gemeentelijke brouwerij en de windmolen. Deze molen wordt regelmatig onder de goederen van de Heer van Zelem opgesomd: «Item den Heere competeert die wintmolen gelegen inde heserheyde, met den hoffstat ende hoefken daer aen gelegen». Hetzelfde vinden we terug in de schenkingsakte te Brussel opgesteld op 12 april 1597 waardoor Robert de Moens de heerlijkheid Zelem verwierf en wel in volgende woorden: «... selon que nous donnons par ces présentes en rémunération et récompense de ses services, pour luy ses hoirs et successeurs notre terre et seigneurie de Zeelhem, avec le moulin à vent, brassine bannale...». Op 25 m hoogte gelegen was hij 300 m verwijderd van de rivier de Hees en 850 m in N.W.-richting van het kasteel van Lobosch. Hij was omringd ten N. door het Princenbosch, ten O. door Bakel, ten Z. door Beekbosch en ten W. door het Groot Vossel. De molen werd aan particulieren verhuurd. We weten met zekerheid dat in het jaar 1648 Peeter Boulaerts molenaar was en er met zijn knecht Peeter Vogels werkte. Op 21 augustus van dat jaar was er een twist ontstaan tussen beiden over een mes dat zoek was geraakt. De knecht dreigde weg te gaan, doch Boulaerts, die reeds zijn geweer genomen had om hem omver te schieten, werd op het laatste ogenblik door zijn vrouw verhinderd en alles bleef bij

vuistslagen. In 1651 komt Nicolaes Vanden Borne op 30 oktober voor de schepenbank verklaren dat hij de windmolen in pacht wenste te nemen. Waarschijnlijk was deze geen inwoner van de gemeente want hij wordt enkel toegelaten indien hij te Zelem komt wonen; hij neemt hier dan zijn intrek op de Oude Schans en «sal contribuieren in alle dorpslasten en schettingen». Bij elke verandering van molenaar werd een wettelijke schatting uitgevoerd in opdracht van de gemeente om de huurpacht samen te stellen. Op 2 januari 1652 liet meier Daniel Coolz, rentmeester te Zelem, de gezworen molenslagers, meester Jan Wouters en meester Jan van de Gool, dit doen «ende dat in het afstaen van Peeter Boulaerts ende in het aenveerden van Geert van Erpeven».

We geven hier de letterlijke tekst uit de schepenakte omdat ons hierdoor een lange lijst van vakwoorden uit vroegere tijden wordt meegedeeld:

«Inden eersten gemeten die twee steenen, over dweers staende het cruys naer den trap syn bevonden 13 antwerpsche duymen scheys,

Item die asse met haer yserwerck is gewerdeert op 101-0,

Item het camrat ende prange (vang) met het yserwerck: 28-0,

Item het gestel metten ganck ende eyserwerck: 24-0,

Item den buytenreep, binnen reep, yserreep ende prangseel: 8-0,

Item den steenreep: 3-0,

Item die steencuyt met haer decksel, trochel ende tromel (molentrechtter waardoor het gemalen graan in de zakken loopt): 5-10,

Item die gotte mette meelback: 2-0,

Item het rinckhout mette vonder (bruggetje) ende scheyr: 5-0,

Item het windas met het yserwerck: 2-10,

Item die buytenroye te weten aen borst ende twee eynden hoecken, banden en bouten: 60-0,

Item die binnen roode te weten 1 borst, twee eynder hoecken, banden en bouten: 32-0,

Item die seylen met haer litsen en corden: 47-0,

Item het staeckeyser metten hals, den reym, pan ende speer: 87-0,

Samen: 405-0.

Item synder 4 billen, hamer ende hantboor, ende molsterpan ende syn den molder geleverd op den ouden reet».

Bij zijn aanstelling moest elke molenaar iemand als borg kunnen stellen. Zo was Reinier Thonis op 22 januari van dat jaar borg voor bovengemelde Van den borre en hij verbond er zich toe voor hem verantwoordelijk te zijn.

Op regelmatige tijdstippen kwamen ook gezworen molenslagers naar Zelem om de molenstenen te meten. Zulks geschiedde op 1 september 1652 door Jan Wouters «ende den nieuwen metten ouden op malcanderen ende syn bevonden 21 duymen

ende $\frac{3}{4}$ antwerpsche maet».

Op 29 maart 1653 werd het molenbedrijf opnieuw overgenomen door Peeter Boulaers met als borg Reynier Thonis «die de voirschreven pachterye aenden voirschreven boulaerts getransporteert heeft, alles volgens die conditie daer van synde ende op het wel behagen vanden Rentmeester Coolz».

Een andere molenschatting door Jan Wouters vinden we terug op 20 januari 1655 in tegenwoordigheid van Nicolaes Jansen, luitenant-meier, Peeter Marien en Jan Brans, schepenen. De schatting beliep 328 gulden en de molenstenen waren afgesleten tot 18 Antwerpse duimen. De reden van de vermindering in de schatting wordt opgegeven als zijnde «slytage op 3 jaeren». Het tandrad werd 8 gulden minder geschat, het «gestel metten ganck» 8 g., de meelkuip en tremel 3 g., de meelbale 2 g., het rinkelhout en vlonder 1 g., de windas 10 st., de buitenroede 18 g., de binnenroede 2 g., de buiten- en binnenreep met «hamandel ende prangseel in sleet bevonden» 2 g., de zeilen 26 g., de hals en riem met de speer 3 g. 10 st.

Boulaers had eveneens de molen van Meldert in pacht. Dit weten we uit de klacht op de schepenzitting neergelegd door jonkr Hugnes, rentmeester van Hulsberg, genaamd Schalon, heer van Meldert en Kortenaeken, op 6 januari 1662. Gedurende de 3 laatste jaren had hij verwaarloosd zijn pacht te betalen en Hugnes eist «vanden selven voldoeninghe vanden molenpacht der voirschreven molen te weten dertien mudden ende... dat voor 3 jaeren, yeder jaer soo veel». De geschiedenis van deze molenaarsfamilie bleef ons aldus goed bekend; het gebeurde zelden dat ze in orde was met de voorschriften van het keurboek. Boulaers verontschuldigde zich de betreffende mudden niet geleverd te hebben omdat de heer van Meldert hem geen zolder had aangewezen om ze op te bergen. Op 18 september 1662 wordt hij gedaagd om de pacht van de Zelemse molen niet betaald te hebben. Boulaers had toentertijde ook stof gekocht voor zijn knecht «tot een kleet» bij Goovaert van Surpel, aan dewelke hij op 12 januari 1665 nog 3 Brabantse gulden en 15 stuivers moest betalen. Zulks kon niet blijven duren en reeds op 23 oktober van dat jaar worden de goederen van de molenaar publiek verkocht. Rentmeester Coolz had een paard aangeslagen, en na oproeping door de veldwachter was hijzelf de koper voor 15 pattacons. Ondertussen was jonker Hugo Schaloen gestorven, doch Petrus Aerts, meier te Meldert, verschijnt voor het gerecht op 4 januari 1666 in naam van de onmondige kinderen van zijn voorganger voor de pacht die reeds tot 19 mudden $\frac{1}{2}$ halster en $\frac{1}{2}$ vierdeling koren was gestegen, voor 3 jaren. Een koe werd aangeslagen en aan Jan Maringh verkocht voor 24 gulden; in 1676 werden op 20 september nog volgende dieren verkocht: een rode koe aan Jan Maringh voor 4 pattacons, een klein zwarte koe aan Hendrik Goossens voor 10 gulden, een zwart kalf aan Jan Maringh voor 5 gulden en aan dezelfde nog een jong kalf voor 3 gulden.

In 1677 is de molen verhuurd aan Peeter Verstylen. Op 13 december werd gans zijn bezit verkocht, volgens een vonnis van 26 april, om de achterstallige pacht te bekomen. De meubels en dieren werden door de veldwachter publiek opgeroepen en toegewezen aan de meest- en laatstbiedende. De sommen die beneden de 2 gulden bleven moesten aanstonds betaald worden, voor de andere was de betalingstijd vastgesteld tot Lichtmis: «Item is conditie dat indien yemandt yet waer pretenderende op't voorgeschreven sterfhuys, 't selve niet en sal vermogen te corten tegen tgene souden gekocht hebben voor ende aeler den heer Rentmeester sal geraecken tot syne restante hueringhe of pachten». Lieden van andere dorpen die iets wensten te kopen moesten aanstonds betalen of een borg stellen.

De verkoop gaf volgende uitslag: een «soegh» aan Jan van Kerckhof voor 29 g. 10 st., 2 biggetjes voor 6 g. aan Jan Snyers, 2 biggetjes voor 6 g. 5 st. aan de kapelaan, 2 biggetjes voor 5 g. aan Jan Swerts, een zwarte koe aan Peeter Heremans voor 21 g., een ander koe aan Peter Joen voor 30 g. 10 st., twee koeien aan Mr. Van Hamel voor 16 g., een kalf voor 4 g. aan Jan Maringh, 5 kopen haver en stro aan Peeter Janssen. De uitgaven hiervoor beliepen 1 gulden aan elke schepen om de vier koopdagen bij te wonen, 30 stuivers aan de secretaris om de celen en de voorwaarden te schrijven, 30 stuivers aan de veldwachter om de meubels op te roepen en aan dezelfde 20 stuivers om te Meldert en te Linkhout de aanplakbiljetten aan te brengen. Een molenschatting op 31 december 1677 door de molenslagers Mr. Jan Wouters en Mr. Joos Van Kempen beliep 327 gulden. De volgende schatting had plaats op 16 februari 1679 door Mr. Joos Kempen en Mr. Sebastiaen Wouters «int afaen, Mr. Peeter Aerts ende in het aenveerden van myn heer Coolz» en beliep 406 gulden 1 stuiver.

In 1680 vinden we Merten Houtmeyers als molenaar en de schatting op 31 december 1680, door dezelfde molenslagers als het vorige jaar beliep 398 gulden 10 stuivers. De molenstenen, in 1679 nog $15\frac{1}{2}$ duimen dik waren nu $14\frac{1}{2}$ Antwerpse duimen en in 1690 opnieuw $20\frac{3}{9}$ duimen «diestermaete» of $23\frac{1}{2}$ Antwerpse duimen. Deze molenaar werd op 3 januari 1680 in de herberg van het paanhuis door Jan Hinkels «geinfligeert... in synen hoofd met eenen vierbrandt» en is verscheidene weken door de dokter verzorgd geweest zodat hij «syn hantwerck als wesende molder van synen style» niet heeft kunnen uitoefenen en hiervoor schadevergoeding eist.

Vermelden we nog dat in 1786 Jan van Schoonlandt op de molen werkzaam was.

Benevens de windmolen te Heze waren er in de omgeving nog verschillende watermolens op de kleine rivieren gelegen. Hierover wordt gehandeld in het hoofdstuk «De kartuizers als heren van het dorpje Zelk».

HET KARTUIZERKLOOSTER «ST.-JANSDAL» TE ZELEM

Wanneer in 1953 door velen de wens werd uitgedrukt een gedeelte van het gebouwencomplex van het huidige slot op de St.-Jansberg als oudheidkundig monument geklasseerd te zien, om de bewaring ervan door staat en provincie te waarborgen, dan waren hiertoe de historische en bouwkundige waarde de aanleiding. Tevens ware het een uitermate gunstige gelegenheid geweest naar aanleiding van de 625e verjaring van de stichting, welke ten volle gerechtvaardigd was. Jammer genoeg echter werd de wens niet verwezenlijkt.

Kartuise van Zelem.

Geen enkele plaats kon men te Zelem geschikter uitdenken om de leerlingen van de H. Bruno te herbergen. Zoals deze heilige zich in de wilde bergstreek van La Chartreuse, bij Grenoble, vestigde, zo werd voor zijn volgelingen de St.-Jansberg, weggedoken tussen groen van bomen en struiken, de berg van de afzondering.

Wie zou ooit durven denken hebben dat dit afgelegen stift eens de naam van «Huis der Edelen» zou hebben gekregen en dat in de meest verwijderde streken de wetenschap en de eerbiedwaardigheid van de hoge St.-Jansberg met roem en eer zou bekroond worden? Rond het begin van de 15e eeuw werd door de Latijnse schrijver Arnoldus Raissius in zijn Latijnse studie over «De oorsprong van de Belgische Kartuizen» aan de naam van het klooster «domus nobilium - huis der edelen» toegevoegd, omdat zovele lieden van aanzienlijke afkomst, ja zelfs uit de riddersstand, de wereld verlieten om tussen de muren van deze kartuize hun laatste levensjaren te slijten. Melden we slechts dat Renier van Schoonvorst, heer van Zichem in 1400 en Hendrick, heer van Diest en Rivieren in 1442, het als een eer aanzagen om op eigen kosten binnen de muren van het klooster voor zich een gebouw te doen oprichten, om er tot het einde van hun leven te verblijven. Andere edellieden bezochten zo vaak het klooster of onderhielden met de paters zulkdanige vriendschapsbetrekkingen, dat ze de wereld vaarwel zegden en het grove kled van

kloosterling aantrokken. Andere schrijvers noemden het stift : «domus principum et magnorum - het huis der vooraanstaanden en der rijken», niettegenstaande Jan van Beieren, bisschop van Luik, 85 jaar na de stichting, in een brief van 1413 vermeldt dat het klooster zeer arm was.

Tijdens de weinige uren waarop de kloosterlingen iedere dag vrij waren, legden ze zich in eigen cel toe op de wetenschap en op het schrijven van stichtelijke geschriften, die een rechtstreekse aanval waren op de kwalen van de Bourgondische tijd met zijn ongekende weelde bij rijken en tierende armoede bij de armen ; zij legden zich toe op de studie van de godsdienstige stromingen, als het Westers Schisma, het Lutheranisme en de Contra-Reformatie. Sommige werken, geheel gewijd aan de geloofsverdediging blijven getuigen van uitgebreide kennis en van geloofsijver. Als humanisten in de echte zin van het woord waren ze in de kringen van de geleerden zeer goed gekend ; zij bleven ook met het Humanisme in nauwe betrekking.

Kartuise van Zelem.

De rol die het klooster heeft vervuld op politiek gebied in de verwickelingen tussen de regeerders en de hertogen van Brabant, is allerminst onbelangrijk. De menigvuldige voorrechten die de kloosterlingen van de hertogen en de heren verkregen,

zoals de vrijstelling van belastingen, het bijzonder recht van de visvangst, enz., bewijzen dit ten volle.

Ten slotte zou de gemeente er baat bij vinden in haar ontwikkelingsproces. Hoevele malen zou de meier van het dorp bij deze ontwikkelde mensen de gemeentelijke aangelegenheden niet hebben besproken, vooral in de bezettingstijden om dan ten beste te spreken bij de Prins-bisschop te Luik, waarmede de paters in nauwe vriendschap leefden.

Tussen vruchtbare dalen en grasrijke beemden lag deze heuvelkam waaraan de stichter de naam van «St.-Jansdal» hechtte.

«Als op een verlaten plaats (zo verhaalt Ed. Van Even in zijn «Geschiedenis der stad Diest») lag het Kartuizerklooster dat gebouwd werd op de grond eenmaal gedrukt door de voeten van een onzer eerste geloofsaanbrengers, de H. Trudo. Zo vele kundige doch vrome mannen gingen er zich in de ochtend van hun leven van het schijnvermaak der wereld afscheuren, om zich in de dierbare eenzaamheid van hun cel te beijveren voor hun hoge bestemming. Hier vonden geleerdheid en wetenschappen te bekomen tijd een der veiligste wijkplaatsen, vooral wanneer barbaarsheid en onkunde over het land de scepter voerden, het huis dat door al zijn eeuwen heen de toevlucht, de heil en de troost der noodlijdenden is geweest.

Helaas ! het bestaat niet meer. Geweld en bandeloosheid hebben de leerlingen van de H. Bruno uit hun eenzaamheid verdreven en hun fraaie kerk vergruisd ».

Velen onder ons, die op een stille zomermiddag langs de nog bestaande gebouwen op de St.-Jansberg zijn voorbijgekuierd, wisten niets af van de schaar wetenschapsmensen en van de heiligen die tussen die muren, vanaf 1328, hun leven doorbrachten en in de schaduw van hun kloosterkerk onder een eenvoudig zwart houten kruis hun laatste rustplaats vonden !

GERAARD, HEER VAN DIEST, STICHTER VAN HET KLOOSTER

Het was in het jaar 1296. Op de westkant van de warandehoevel te Diest, wapperen boven de gekanteelde muren van het burchtslot de zwart-gele banieren van de heren van Diest. Arnold V had in 1264 een hofkapel laten bouwen tot bidplaats van de burchtbewoners, die voorheen de H. Mis in de burchtkapel (O.-L.-Vrouwkerk) dienden bij te wonen. De goddelijke diensten werden er verricht door de kanunniken van Tongerlo. In ruil hiervoor had de abt van dit klooster, volgens een giftbrief van 1233, de tienden van de opbrengst der wijngaarden op de burcht verkregen. Binnen de muren van dit slot dikteerde Arnold V zijn laatste wilsbeschikkingen aan de aanwezigen : Isabella van Mortagne, zijn echtgenote, en Geraard, Jan, Aleide, Maria, Yolanda, Isabella, Arnold van Diest en Arnold van Westphalen. Gedurende 38 jaar had hij de goede stad bestuurd en 8 jaar geleden streed hij samen met Hendrik, heer van Zelem, in de

slag van Woeringen. Hij wilde dat Geraard, heer van Zelem, zijn zoon, hem zou opvolgen. In het jaar 1320 werd Maria, dochter van de graaf van Loon, zijn wettige vrouw, doch vijf jaar na hun huwelijk werd haar dode lichaam uit het burchtslot weggedragen en bijgezet in een prachtige grafstede langs de oostkant van het koor in de Minderbroederskerk. Maria was dus de dochter van Arnout, graaf van Loon, die in 1328 stierf en begraven werd in de abdij van Averbode, die door zijn voorouders in 1131 gesticht werd. Haar oudste broer, Lodewijk, volgde zijn vader op in het graafschap. Ze had nog twee zusters : Mechtildis, Vrouwe van Vogelsanck, die Godefroy, heer van Heynsbergen over de Maas in het land van Gullik, huwde, en Johanna, die tweemaal gehuwd is geweest, eerst met Arnout van Wesemaal, heer van Bergen op Zoom, en daarna met Willem d'Oreille, afkomstig uit de rijke en edele familie van Awans, waarmede zij verscheidene kinderen heeft gehad.

Ingangspoort van de Kartuisse met het beeld van St.-Jan-Baptist.

Daar Maria van Loon, in haar huwelijk met Geraard van Diest, geen kinderen had, had zijzelf haar bruidschat bestemd tot het oprichten van een klooster. Deze huwelijksgift bestond uit een erfgoed, gelegen te Luik, en tot uitvoerders van haar wilsbeschikking had ze haar broeder, Lodewijk, graaf van Loon, en de edelman Jan Van Raetshoven aangesteld. De oprichting

van het Kartuizerklooster was dus aan gravin Maria van Loon te danken, die dit deed tot heil van de ziel van haar ouders, van haarzelf en van haar man. Zo kwam Johanna van Vlaanderen, dochter van Willem van Dendermonde, als tweede gade op Geraards slot, waar in de kapel dag en nacht de lofzang des Heren werd gezongen en 10 priesters, 2 diakens en 2 onderdiakens voor de goddelijke diensten zorgden. Volgens een bisschoppelijke brief van Hugo van Châlon, waren zij verplicht beurtelings dagelijks een zielemis en hoogmis op te dragen en de kerkelijke getijden op bepaalde uren te zingen.

Ingangspoort van het Kartuizerklooster.

Tijdens een reis naar Antwerpen, waar Geraard kastelijn was, kwam hij in betrekking met de Kartuziers van het klooster van St.-Katharina, te harer ere in 1324 op de Kiel bij Antwerpen gesticht. Daar hij alleen het geluk ging zoeken waar stoffelijk belang en godsdienst samengaan, deed het heilig leven van deze monniken, jegens dewelke hij een grote sympathie koesterde, hem ertoe besluiten te midden van zijn heerlijkheid eenzelfde kloosterstift op te richten.

In 1328 werd de stichting van de Kartuze bekrachtigd. In hetzelfde jaar bekwam Geraard het charter van de belastingen van Diest, na goedkeuring van Jan II, hertog van Brabant. Geraard stierf in 1333 zonder kinderen gehad te hebben. Zijn weduwe, Johanna van Vlaanderen, hertrouwde met Otto van Kuik, heer van Zelem. Zoals alle leden van het adellijk huis van de heren van Diest, werd Geraard begraven naast zijn eerste vrouw, Maria van Loon, op het hoogkoor in de Minderbroederskerk. Zijn tweede gade zou na haar dood eveneens in dezelfde kloosterkerk ter aarde worden besteld. De grafstede van de stich-

ter met zijn beide vrouwen moet volgens oude handschriften prachtig geweest zijn. De beeldstormers brachten er in 1580 grote schade aan toe, toen de stad Diest door het krijgsvolk van de Prins van Oranje ingenomen werd. Verscheidene geschiedschrijvers beweren dat de lichamen van Geraard en zijn beide echtgenoten in de kartuizerkerk te Zelem werden bijgezet, doch zij hebben bovengemelde bron verwaarloosd.

STICHTINGSAKTE 1328

In het jaar 1325 werd door Geraard van Diest een ruiling aangegaan met Lodewijk, graaf van Loon, betreffende de inkomsten welke bezet waren op de watermolen van Wuestherk, aan deze laatste toebehorend, en per jaar 30 pond zwarte tornooisen en 40 mudden rogge uitmaakten. Deze inkomsten zouden in 1328 aan de kartuizers worden afgestaan. Melden we terloops dat Herk de Stad in de 16e eeuw een aanzienlijke plek was en een ruime graanhalle bezat.

Zoals naar gewoonte werden eerst de twee visitators van de Rijnprovincie, onder wier ambtsgebied de noordelijke Nederlanden en dit te Diest lagen, geraadpleegd, en moest hun besluit aan het algemeen kapittel te Grenoble medegedeeld worden. Zonder de toestemming van de generaal Prior van de orde, kon immers niets beslist worden. De middelen om de stichting te onderhouden en het levensonderhoud van koorreligieuzen, conversen en donaten, volgens de voorschriften van hun regel te verzekeren, waren reeds door Geraard en zijn overleden echtgenote voorzien.

Na machtiging ontvangen te hebben van de generaal prior van de kartuizersorde, met name Aymon d'Aoste, werden prior Hendrik van het kartuizerklooster van St.-Katharina van Antwerpen en prior Jan de Bochoute van het klooster van O.-L.-Vr.-Kapel te Edingen, te Diest ontboden op 1 februari 1328, om in de slotkapel van de warande te Diest, de oprichting van het klooster van Zelem bij te wonen.

Dom Jan de Bouchoute was waarschijnlijk geprofest in de kartuis te Herne, waar hij in 1319 en 1321 procurator was en later tot prior werd benoemd. Hij had van het generaal kapittel, te zamen met de prior van Antwerpen de opdracht gekregen om de bezittingen en schenkingen, door de Heer van Diest en zijn metgezel, de heer Jan van Raethoven aangeboden om een klooster te Zelem op te richten, na te gaan, evenals de schenking van de Heer Jan Gheylinck, raadsheer van het graafschap Vlaanderen, voor de stichting van een klooster bij Geraardsbergen. Het is in het klooster St.-Martensbos bij Geraardsbergen dat Jan de Bouchoute overleed in hoedanigheid van prior in het jaar 1332 of 1333.

Wij lezen in vertaling de gebeurtenis zoals ze opgetekend werd door de aanwezige notaris : «In de naam des Heren. Door deze publieke akte weze het allen duidelijk dat in het jaar des Heren 1328, twaalfde indictie op de eerste dag van de maand

februari, op het uur dat het H. Misoffer wordt opgedragen, in tegenwoordigheid van mij, notaris, persoonlijk zijn opgekomen de getuigen die hieronder tekenden, met name : Geraard, heer van Diest en kastelein van Antwerpen, gelegen in het bisdom Luik, met de edele vrouw Johanna van Vlaanderen, zijn echtgenote, ter ene zijde en broeder Johannes, prior van O.-L.-Vrouw ter Kapel bij Herne («van onzer Lieven Vrouwen van Hernen by Edingen der ordinen vanden Chatroisen») met Hendric, prior van St.-Katharina bij Antwerpen, deel uitmakend van het bisdom Kamerijk ter andere zijde. De edele heer en vrouw hebben bevestigd dat zij, door godsvrucht aangespoord en tot zielelafenis van henzelf, van hun ouders en vrienden, en van de Vrouwe van Diest, Maria Van Loon, zaliger gedachtenis, verlangen een klooster met kerk te stichten en op te bouwen voor de paters Kartuijzers in de parochie van de kerk van Zelem, gelegen in het bisdom Luik. Ze wilden dit oprichten ter ere van de H. Joannes de Doper en het St.-Jansdal heten. Als echte gift, vrij en zonder herroepen, hebben zij ter ere van God gegeven : 4 bunderen grond, in een stuk, gelegen in bovengemelde parochie tussen de kerk van Zelem en de wijngaard van voornoemde edelen. Deze plek strekt zich uit tot aan een zekere beek (Zwartebeek) die daar vloeit. En opdat het klooster op die plaats zou opgericht worden, geven zij tevens 1½ bunder weide tussen de gehuchten Zelem en Gennip in één stuk. Deze weide wordt gedeeltelijk Haverstoppele en gedeeltelijk Vrona-Beempt genoemd, zich uitstrekkend tussen de Demer, het land van Oda van Dumen en de weide toebehorend aan de H.-Geesttafel van Zelem. Verder schenken zij nog 40 mudden rogge, Diestse maat, en 30 pond zwarte tornouisen, waarvan 12 tornooise ponden van de koning van Frankrijk gerekend worden tegen 16 kleine deniers als jaarlijks en eeuwigdurend inkomen. Deze opbrengst kwam ten goede aan de heer en vrouw van Diest, volgens erfenisrecht van de molen van Herk, en zal vanaf heden door gift van de edele heer en graaf van Loon aan de priors afgestaan worden in volle eigendom, ten bate van het klooster, zonder dat de graaf van Loon of zijn erfgenamen ooit iets kunnen herroepen.

Opdat de paters van bovengemelde goederen in de toekomst zouden kunnen genieten en vrije beschikking zouden hebben, in vrede en rust, zoals over hun eigen goederen, hebben zij aan de priors het recht gegeven op aanvraag deze goederen op te vorderen.

Beide echtgenoten hebben in mijn handen de formele toezegging van al die goederen gedaan op hun beider trouw, opdat tegen deze zienswijze, noch door hen, noch door anderen in de toekomst iets zou kunnen ingebracht worden. Deze akte werd opgesteld in de burchtkapel te Diest in het jaar, indictie, maand, dag en uur, zoals wij boven bij deze gelegenheid voor de aanwezigen hebben afgelezen. Wij, heer en vrouw van Diest, hebben deze schenking gedaan opdat de godsdienst zou vermeerderen en hebben hieraan ons zegel gehangen».

Deze oprichtingsakte bestaat nog in haar oorspronkelijke staat. Het zegel van Geraard is fel gehavend, doch dit van Johanna van Vlaanderen is zeer goed bewaard. Ze staat afgebeeld onder een gotisch troonverhemeltje met een valk op de hand. Het zegelbeeld vertoont de wapens van Diest en Vlaanderen met rand-schrift : «Sigillum Johanne de Flandria, domine de Dyest et castellane de Antverpia» (zegel van Johanna van Vlaanderen, vrouw van Diest en slotvoogdes van Antwerpen).

OVEREENKOMST MET DE PASTOOR VAN ZELEM

Nog dezelfde dag sloten Geraard en zijn vrouw in één der zalen van het kasteel te Diest tijdens de avonduren een verdrag met Jan, pastoor of investiet te Zelem betreffende de rechten die hij op de parochiekerk bezat. De pastoor van Zelem en beide afgevaardigde priors van de kartuizers uit Antwerpen en Herne waren er aanwezig, samen met volgende edellieden : Oliverus van Binkom, Hendrik bijgenaamd Van Onghelberghe, wapendrager, Nicolaus genoemd Van der Weyden, Joannes en Arnold, welstellende burgers uit de stad Beringen. Ook waren nog talrijke personen die het bisdom Luik bewoonden opgekomen. Notaris Joannes Henricus Geeraerts was tegen de avond ontboden en stelde de akte op als volgt :

« In de naam des Heren Amen. Door deze brief weze het aan allen duidelijk dat in het jaar des Heren 1328, op de eerste dag der maand februari, bij avonddeemstering, in tegenwoordigheid van mij, notaris, de ondergetekende getuigen met name de eerwaarde broeder Johannes, prior van O.-L.-Vrouw ter Kapel bij Herne en Hendrik, prior van het St.-Katharinaklooster bij Antwerpen in het bisdom Kamerijk, besloten hebben een klooster op te richten in de parochie Zelem, toebehorend aan het bisdom Luik, op het terrein dat door de edele heer Geraard van Diest werd geschonken.

Ik, Jan, pastoor van Zelem in het bisdom Luik, bevestig in handen van de notaris de toelating te geven in mijn eigen naam en in de naam van de kerk, aan de voormelde broeders en aan alle broeders van het klooster in de parochie Zelem, hier in tegenwoordigheid van de edele heer Geraard van Diest en van zijn vrouw, Johanna van Vlaanderen, om ter ere van God een klooster te stichten, een kerk te bouwen en alles te doen wat hiervoor nodig weze. Indien de rechten van de parochiekerk ongekrenkt blijven, zal ik me hertegen nooit verzetten. Deze brief werd geschreven op bovengemelde datum in het kasteel te Diest, in bijzijn van de edele heer Geraard, heer van Diest en kastelein van Antwerpen, Oliverus van Binkom, Hendrik genaamd van Onghelberghe, wapendrager, Nicolaus Van der Weyden, Joannes en Arnold van Beringen en meerdere andere personen uit het bisdom Luik die hiertoe tot getuigen werden gevraagd. Als oorkonde hiervan heb ik, Joannes, pastoor van Zelem, aan dit schrijven mijn zegel gehangen op datum voornoemd, opdat dit voor immer van kracht zou blijven.

En ik, Joannes Henricus Geeraerts van Diest, notaris met openbaar gezag bekleed, in het bisdom Luik, heb, na voorlezing aan voormelde getuigen deze akte opgesteld en ondertekend op de vooravond van de dag der kaarswijding (Lichtmis).

Goedkeuring van de prior-generaal

Na 250 jaar stichting van het groot kartuizerklooster in Frankrijk, werd Aymon d'Aoste in 1313 als opvolger van Bernard de la Tour, tot 20e generaal prior van de orde verkozen. Tijdens zijn bestuur werden in België de eerste kloosters opgebouwd. In 1314 kwam de kartuize van O.-L.-Vrouw-ter-Kapel bij Edingen tot stand. Vier jaar later begon men met de opbouw van het klooster Genadedal te Brugge en in 1323 werd te Kiel bij Antwerpen het stift van St.-Catharina op den berg Sinaï gesticht.

Het jaar 1328 zou drie nieuwe stichtingen met het moederhuis in Frankrijk verbinden: te Zelem het St.-Jansdal, één te St.-Maartensbos bij Geraardsbergen en het Koningsdal te Royghem bij Gent. De twee eerste werden zowat tegelijkertijd opgebouwd, want de brief van goedkeuring, door de prior-generaal gegeven op zondag 11 december 1328, handelt over beide: «Aan alle gelovigen in Christus, aan onze broeders priors van O.-L.-Vrouw-ter-Kapelle te Herne en van de St.-Catharina bij Antwerpen, beiden van onze orde, schenken wij onze milde zegen; Wij hebben door uwe brieven vernomen dat de edele heer Geeraard van Diest en ridder, heer Jan van Raetshoven, met andere vooraanstaande personen uit het graafschap Brabant met goddelijke ijver bezield zijn en voorgesteld hebben hun goederen, die zij door God vergaard hebben, weg te schenken om ter ere van God en tot lafenis van hun ziel een kartuizerklooster op te bouwen, en wij hebben deze zienswijze goedgekeurd. Verder hebben wij opgemerkt dat de terreinen geschikt en goed gelegen zijn en dat voldoende kapitalen werden uitgezet om de oprichting te bekostigen.

Eveneens namen wij nota van uw brief, prior van O. L. Vrouw ter Kapel, waarin wordt medegedeeld dat de edelman Joannes Geylinc, raadsheer van de graaf van Vlaanderen, insgelijks uit godsvrucht, het verlangen koestert eenzelfde klooster op te richten en dat ook dit voorzien is van voldoende bestaansmiddelen. Door het generaal kapittel werd aan u, bovengemelde priors de macht geschonken om het toezicht over deze stichtingen uit te oefenen. Wij vragen u nogmaals ter plaatse te gaan en na te zien of het terrein wel goed geschikt is en of er mogelijkheid bestaat om een volledig convent te herbergen. Wij verwijzen u tevens naar de prior van O. L. Vrouw van Macourt bij Valenciennes, die u met raad en daad zal bijstaan, en schenken u de toestemming om in deze huizen de plaatselijke priors te benoemen en enkele monniken op te roepen, die u het meest geschikt oordeelt. Wanneer het aantal van deze laatsten de twaalf

overschrijdt zal een nieuwe stichting moeten voorzien worden. Vooral zal uw aandacht moeten gevestigd blijven of steeds in deze kloosters de wet van armoede en eenvoudigheid stipt nageleefd wordt.

Gegeven de 3e zondag van de Advent in het jaar 1328, hebben wij aan deze brief onze grote zegel gehangen. (Get.) broeder Aymon d'Aoste».

Aan beide gedeputeerde priors werd de macht gegeven om de gewenste geestelijken naar Zelem te roepen. Oproepingsbrieven werden aan de betrokken priors gezonden waarin werd medegedeeld wanneer ze met hun monniken en het nodige kleedsel in het St.-Jansdal moesten aankomen. De benoeming der voor-
aanstaande ambten werd ter plaatse gedaan, doch door de grote
kartaize in Frankrijk werd beslist en geboden Jan van Meldert
als eerste prior van het stift aan te duiden.

(Wordt vervolgd)

J. VRANCKEN.

UIT OUDE PAPIEREN

EEN AANKOOP VAN MOLENSTENEN ●MSTREEKS 1600

Hierna de tekst van een acte, verleden voor de Leuvense schepenen op 10 december 1602; het register draagt nummer 8.237.

« Item, Dierick Janssens, zone wijlen Jans, woonende tot Wersbeke, op den molen van t clooster van Cabbeke tot Thienen, gelegen onder Bunsbeke, ende Jan Janssens, broeder des voirs. Diericx, woonende tot Wese-mael opden molen aldaer, hebben elcken een voer al als principael geloeft ende geloven mits desen Jacop Janssens, zone wijlen Jans, woonende inde meijerije van s Hertogenbossche tot Summeren, alhier present ende accepterende, te betaelen de somme van vijffentwintich pont Vlaems eens, elck pont tot sesse Rinsgulden Brabants gerekent, ter causen vanden coope van twee molensteenen den voirs. Dierick bijnnen Louen tot zijnen contentement geleverd ende dat ten termijnen naerbeschreven, te weten, te Paeschen naestcommende, daer aff vijff pont Vlaems ende dander twintich pont te Alderheijlichmisse anno XVJc drye naestcommende, t'elcken termijne als schult met rechte verwonnen indivisum obligan. et submitten. des geloeft die voirsch. Dierick den voirs. Jannen sijnen broeder costeloos ende schade-loos van des voirs. is t'ontheffen. coram Schore, Opstal, decembris Xa XVJc ij ».

A. M.

BRABANTSE WOORDEN

430. KITTIG

Het begrip 'druk doen zonder veel succes' bestaat te Elingen in *de gielen dag lupen en voëren* (= de ganse dag rennen en haasten), waarbij *voëren* de lokale uitspraak is van *varen*. Men zegt ook wel *alle koppen van de nagels*. Vb.: *het kan niet rap genoeg gaan, alle koppen van de nagels!* - E.E.

Elders, te Bever en St.-Pieters-Kapelle, zijn bekend: iets doen met 'n *arazje* (en *rage?*); *in eenen oosem* (= asem) *iets doen*; *leer, beuzze* of *katoen geven*; *kappen* is dan weer slechts 'haastig zijn': *a za meuge kappen* om op tijd te zijn. - L.M.

Uit de nota's van onze betreunde Constant Theys haal ik: *bij zou zijn eigen zelve voorbijlopen*; *daai* (die) *zou wille luin* (luiden) *en in de proces(sie) guin tegelijkertijd* (Aalsemberg). - C.T.

Zich gejaagd haasten is te Evere: *zich kiffen, zich afkiffen*. - P.C. - Dhr. Cnops bezorgde mij reeds in 1959, eveneens voor Evere: een *kiffer*; een *kift-den-duivel* = iemand die altijd gejaagd te werk gaat.

Kittig zelf wordt vermeld te Opwijk. - P.L.

Te Rotselaar is men *in beschaar* (of *in bescheer*). - G.L.V.

Wie zenuwachtig rondloopt of ter plaats trappelt, is een «zenepiet». «Ronddabbere», d.i. ijsberen, is de specialiteit van de «manne die gië zittende gat emme», die «kwik in en gat emme». Degenen die deze ziekte hebben betitelt men «ajoeënstampers» of «wandeldeljod». Wie buitengewoon voortvarend is, kan het gewoonlijk niet over zijn hart krijgen op z'n dooie gemak over straat te gaan. Dergelijke personen «loeëpe lak nen biekommies», «percies of da ze e vlammeke on en kont emme». «Vierkappes» is het tempo dat ze gewoon zijn te houden. Sommigen geven zodanig «kapit», dat de voorbijgangers het hoofd schudden en beweren: «dôëne zal em nog ne kië doeëdloeëpe!», of «seffes loept em zen uiëge nog verbôë!». Een vrome ziel beweerde zelfs «dôëne zennen ingelbewoeder kan em zeker ni volge». Als ze onze held over straat zien stuiven, vragen sommigen zich af: «Wat en begôën za 't em na wee te giëselen emme?» Onnodig te zeggen dat de vent dan dikwijls eenvoudig loopt uit macht van de gewoonte (Leuven). - A.M.

Een paar verklaringen hierbij. *Varen* is in het Mnl. een algemene term voor 'het zich begeven van de ene plaats naar een andere, te voet, te paard, per schip'. *Komen en gaan* kan dus in het Mnl. luiden: *varen ende keren*.

Later is dan 'varen per schip' een zwak wkw. geworden (bv. Leuvens *viëren*) terwijl de andere betekenissen door het sterk wkw. worden weergegeven, bv. Leuv. *vuren* (met zwak imperfectum). Tot deze andere betekenissen hoort *varen* = onstuimig toeschieten, bruusk optreden.

Kappen (= lopen) is afgeleid uit een of andere bet. van 'hakken, slaan, kloppen'. Het Leuv. *vierkappes* hoort erbij. Schuermans nam het op in zijn Supplement (1883): «met de 4 hoeven kappende»; syn.: *vierklaves* (= vierklauwens).

Beschar. Schuermans kent *bescheermaken* «windmaken, stoffen»; *beschar*, *bescheer* «ophef, pralerij». Hierbij past het wkw. *bescharren*, *bescheren*, in bv. *niet veel bescherren* «niet veel werk doen».

Vgl. ibidem *beschef*, *geschaf* «beschar, bescheer, beslag»: *hij is in groot beschef* «hij geeft zich veel moeite om vele kleine dingen te regelen of te beridderen (omstreken van Leuven)».

Indien *beschar*, *bescheer* horen bij *scheren*, dan mag men denken aan het mhd. *sich scheren* «zich haasten» of aan ons *zich wegscheren*.

Kittig. In het Wa. Id. is een *kittig peerd* of een kind dat *kittig* is om naar huis te gaan: haastig, ongeduldig, hevig. Van Dale omschrijft eveneens door: levendig, vinnig.

Vercoullie, Et. Wdb., bespreekt *kittig* «bevallig»: het zou horen bij een woord dat bij ons *kitte* zou luiden; het zou, met Ablaut, een afleiding zijn van *kat*. Nu, de Duitse vorm die overeenkomt met *kitte* is *Kitze*; met dit woord kan de kat bedoeld worden, maar eveneens andere kleine dieren, zoals een jonge geit, een jong ree, een varkentje. Al deze laatste gevallen worden afgeleid uit een oorspronkelijke lokroep.

Keffen, dat nu nog slechts te Evere wordt vermeld, moet vroeger een ruimer gebied bestreken hebben. Het Wa. Id. kent het als «draven; op zwier zijn»; een *keffer* is er: iemand die veel keft, die «geerne op de loop is». Een nuance, die ons terugbrengt tot onze aanvankelijke omschrijving, nl. 'druk doen zonder veel succes', staat bij Schuermans: *keffer* is diegene die 'veel overendweer loopt en weinig uitvoert'.

431. FIDOK

De Leuvenaar beschikt over een rijke voorraad termen om met al de schakeringen diegenen te typeren, die doorgaans hun medeburgers «den boed afdoen», anders gezegd, «in de doekskes doen». We hebben hier te doen met kerels, «die dee zeve zifte gedon zen», «die den dievel te plat zen». Voor hen, geen gevaar «in twië pitte tegelôek te valle»! Ze zijn immers «dee enne nees geboud», d.i. geboord, zodat ze over meer neusgaten beschikken dan wij om onraad te ontdekken, of... de gelegenheid te bespeuren om anderen te vlug af te zijn. Wordt er van die mensen niet beweerd dat ze «vos g'eten emme»? Alhoewel de «fôëne» aan die adeldomstitel al genoeg zou hebben, wordt hij nog vereerd met kwalifikatieven als «fôëne slieper», «poelink», «smous», «Joud» en met een A.B.N. tintje, fijnaard. Dit laatste is eer een aansprektitel: men zegt dat aan de vos, wiens streken men doorzien heeft. Geldt het een jeugdig exemplaar, dan beti-

telt men hem: «fôënen tiën». Wat een teen met behendigheid te maken heeft, kan de lezer maar zelf uitmaken...

Maar in dat alles geen gewag van een Fidok. En toch brengt die term me veertig jaar achteruit. Het was de bijnaam van één van mijn schoolkameraden, een verwoed lezer van detectiveverhalen. En hier ligt de verklaring. François-Eugène Vidocq was een Frans avonturier, die zijn loopbaan begon als dief, oplichter en schriftvervalser. Daarna werd hij hoofd van de veiligheidsbrigade, om ten slotte bij de gewone politie te belanden. Hier haalde hij het grapje uit de prefekt te doen zoeken naar de daders van een diefstal, die hijzelf georganiseerd had. Dat kostte hem zijn baantje (1775-1858). Als bewijs dat onze volksmensen redelijk ingelicht waren over hetgeen bij onze zuiderburen gebeurde, een ander voorbeeld. Wanneer destijds de studenten straatlawaaï maakten, heette het bij onze grootouders: «de bende van Cartouche es wee oep gank». Louis-Dominique Bourguignon, gezegd Cartouche, staat bekend als één van de stoutmoedigste bendehoofden, die Frankrijk gekend heeft. Hij werd te Parijs op de Place de Grève levend geradbraakt (1693-1721). A.M.

Ne fijne fidok (Alsemberg) is *ne lepe*; «mijn Moeder gebruikte dat woord veel». C.T., die eveneens wijst op de Franse rover Vidocq.

Ne Fedok is een verdacht, niet te betrouwen persoon, een schelm (Elingen). - Omstreeks 1920-25 verkochten krantenkiosken te Halle een veelgelezen boek, *Vidocq, de galeiboef*. - E.E.

Vidocq is inderdaad aanvankelijk een oplichter, daarna een tipgever voor de politie en achteraf zelf politieman. Later is hij dan in ongenade gevallen; hij beëindigt zijn loopbaan als particulier detective. Hij is zowat de grondlegger geweest van het systeem van de betaalde verklikkers.

Twee vriendelijke medewerkers, de heren Eylenbosch en Meulemans, wijzen op volksboeken die het leven van Vidocq populariseerden. Mag ik er aan toevoegen dat in het tijdschrift Panorama (29 jan. 1963) Vidocq eveneens aan de beurt kwam; onze jeugd wordt overigens herinnerd aan Vidocqs talent door een tekenverhaal in Kuifje (1961). Onze moderne detectiveroman gaat terug op de Mémoires van de Franse avonturier; de Napoleontische ingrediënten worden er vervangen door brutaliteit, alcoholisme en dgl.: men denke aan Dashiell Hammett of aan Mickey Spillane.

432. KEEL, MENNEGAT EN DGL.

Mennegat wordt gezegd in West-Brabant. P.L. - Een paar andere citaten: de opening in de 'hoge kanten' is het *mennegat* (Willebroek), - G.S.; bevestigd te Heist door J. We. en door L. M. voor Bever en St.-Pieters-Kapelle. Voor de twee laatste plaatsen: het *mennegat* is de toegang, ook daar waar geen 'uuste'

(hoge kant) moet doorgebroken worden.

Elders, te Elingen, spreekt men van een *losgat* (aan een stuk land) of van een *oprei* (aan land of naar een huis). - E.E.

De doorbroken berm is te Evere de *keel*. - P.C.

Te Schaffen, waar het land doorgaans laag gelegen is, omijsten veelal grachten de percelen. Hierover worden balken geworpen, die men bedekt met 'reussen'; zo kunnen de wagens het land bereiken. Zo een brug noemt men 't *spèk*. - A.M.

Het procédé wordt verduidelijkt door dhr. R. Mo. aan de hand van de toestand te Hakendover. Een vlakke weg heeft hier bv. aan beide zijden een greppel met daarachter een berm van 60 tot 70 cm hoogte. Men kan dan enkele buizen in de greppel steken en de berm zodanig afgraven dat men met het gespan het veld opkan; dat heet *een brug maken*.

In heuvelachtig landschap zijn er bijna nooit greppels. De 'hoge kanten' kunnen hier wel 3 m en meer bereiken. De toegang tot het veld wordt dan aangebracht langs een schuine oprit, gelijklopend met de holle weg. Spreekt men te Hakendover van de twee aangehaalde opritten, dan zegt men *langs het gat op* of *langs het gat af*.

De opening die inrit moet geven tot het veld noemt men in Oetingen en Vollezele (en gewis ook in geheel Zuid-Brabant) een *schapenkats*. Een *kats* of *keits* (aldaar *kach* uitgesproken) is een smalle, gewoonlijk uitgeholde voetweg, lopende tussen hagen en kanten. Door analogie worden in- en oprit die door de hoge 'kant' of 'hust' gebroken werden, ook *kats*, *schapenkats* genoemd. Deze laatste benaming ontstond omdat men langs deze oprit ook de schapen in het veld kon drijven om de stoppel te beweiden.

Voor het woord *keits* zie J. Lindemans, *Toponymie van Beert* in ESB 1936, blz. 274; een citaat aldaar: «een keitse gaende vant caelterken (kouterken) naer de straete (1641)» bedoelt zeker een *schapenkats*. - P.L.

Er blijven ons, na de verklaring van Ir. Paul Lindemans, nog drie woorden over, *mennegat*, *spek* en *keel*.

Het *mennegat* (Antwerpen, gedeelten van Brabant, Zuid-Oost-Vlaanderen en West-Vla.) is blijkens het voorstel van Dr. J. Lindemans: het *meengat*, de gemene doorgang, de enige opening in de heining.

Spek is even oud als *mennegat*; het stemt overeen met het mnl. *specke*, d.i. een weg die bestaat uit rijshout, zand of/en zoden en die door een moerassig land werd getrokken; het kon ook de brug of dam zijn die op dezelfde wijze was gemaakt. Er bestaan samenstellingen: *spekdam*, *spekweg*. Er zal verwantschap zijn tussen *spek*, het mnl. *speke* (= een stuk hout dat bewerkt was) en ndl. *spaak*.

Keel. Het Duits *Keble* komt, naar het getuigenis van Keussen (Topographie der Stadt Köln), in de Nederduitse steden maar voor in Braunschweig (a° 1307) en Hildesheim (1395). Het duidt er een afvoerbuis aan van het regenwater, van de dakgoot tot op de grond; of een schuin geplaatste buis die het water verderaf leidt naar een put toe; of een goot tussen twee huizen die mekaar raken. Keussen noemt het laatste geval te Keulen een *kalle*.

A. Lasch (Aus alten ndd. Stadtbüchern) durfde voor de teksten met *kele* en *kelevenster* uit Braunschweig geen oplossing voorstellen.

Misschien voorlopig zou men mogen beweren dat het Dt. *Keble*, ons *keel* een overdrachtelijk gebruik zou zijn van het lichaamsdeel; *kelle* (zie Franck-Van Wijk) zou dan kunnen afgeleid worden uit *keel*.

Kel(le) is bij De Bo en Schuermans identiek, nl. een geul of een diepte tussen twee zandplaten. - Zo luidde trouwens ook de betekenis in het Mnl.

Een technische bet. komt voor bij Maerevoet, Woorden-schat van de Scheldevisseren te Mariekerke. *Kil* heet er: «de uitgegraven inham in de oever van een rivier, meestal de verwijding van een beekmonding, waar schepen komen landen en lossen».

Kelle ten slotte is eveneens technisch in de bet. «watergeul langswaar het water op een molenrad gevoerd wordt»; deze verklaring komt voor bij prof. A. van Loey, Toponymie van Ukkel, en bij Dr. J. Lindemans, Top. van Beersel.

In de grond zijn de betekenissen bij *keel* en *kelle* dus zeer nauw verwant. Het ware nuttig dat een vollediger onderzoek de juiste afbakening en de schakeringen in de betekenis van de beide woorden zou preciseren. Dan zou misschien ook kunnen onderzocht worden of het Fra. *gorge* toch heeft meegespeeld.

Uit het bescheiden beeld dat voorafgaat zou men kunnen afleiden dat bv. hier *mennegat* leeft en elders *keel*. De twee woorden kunnen natuurlijk op dezelfde plaats wel voorkomen, maar dan met verschillende betekenis. Zo wijst men mij op dit voorbeeldje: *koutergat* (te St.-Maria-Lierde), het synoniem van het Brabants *mennegat*, leeft er naast *kele*, d.i. de afrit naar een kelder die men aan het bouwen is.

L.D.

BOEK EN TIJDSCHRIFT

J. SPANHOVE, M.S.C., *De grafstenen binnen de kerk van Asse*. - Uitg. Ascania, Mollestraat 5, Asse. Prijs: 120 fr.

Schrijver ontdekte in het dekanaal archief van Asse een dokument waarin al de grafstenen die zich in 1825 in de kerk van Asse bevonden, zorgvuldig worden genoteerd. Dit dokument beslaat 12 bladzijden. Het draagt als titel: *Opgave van de grafgedenkteekenen, Opschriften, Geslachtwapenen, welke thans in de kerk van Assche zich geplaatst vinden*. Deze lijst is ondertekend door J. Verbrugghen en medeondertekend door de toenmalige meier De Pauw. Het draagt als datum 13 januari 1825. Schrijver heeft niet kunnen achterhalen op grond van welk voorschrift sekretaris J. Verbrugghen dit dokument heeft opgesteld. Wel valt het herhaaldelijk op dat J. Verbrugghen, die sekretaris was van Asse tussen de jaren 1824-1856, een zeer nauwkeurig ambtenaar geweest is. Pater Spanhove geeft ons niet alleen een afschrift van het document Verbrugghen, maar hij bezorgt voor de persoon die onder elke steen begraven ligt biografische gegevens: hij zegt waar ze woonden, wat ze deden, wat ze waren in de dorpsgemeenschap. Zo mogelijk voegt hij er een genealogische schets aan toe. Zo wordt dit boek een oorspronkelijke en belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van Asse en zijn geslachten, en tevens een model voor gelijkaardige studiën.

Alhoewel het boek een samenbundelen is van artikels verschenen in een weekblad, is de uitgave zeer verzorgd en degelijk geïllustreerd.

P. LINDEMANS

A. MAES, *Rouge-Cloître, Rood-Klooster*, 80 blz., ill., 1964.

Verleden jaar bespraken we hier een gedenkschrift gewijd aan Oudergem, ter gelegenheid van het eeuwfeest der gemeente, en uitgegeven door het gemeentebestuur in samenwerking met De Priorijen van 's-Hertoginnedal en van het Rood-Klooster, Raad voor de bescherming der Historische Oorden van Oudergem. Benevens die publicatie organiseerde voornoemde vereniging, in oktober, nog een merkwaardige eeuwfeesttentoonstelling die duizenden bezoekers lokte. Thans is een plaquette verschenen, waarin Mej. A. Maes, de zeer bedrijvige secretaris-generaal, een historisch overzicht geeft van de priorij van het Rood-Klooster, welke evenals die van Groenendaal en Zevenborren haar oorsprong te danken had aan een in het Zoniënwood opgerichte kluis. De bibliotheek, het scriptorium en de boekbinderij van dat klooster genoten een wijde faam en thans sieren nog enkele prachtige barokmeubelen uit de kloosterkerk onze Brabantse bedehuizen, o.a. het hoofdaltaar in de kerk van O.-L.-Vrouw-ten-Poel te Tienen en de zijaltaren in de O.-L.-Vrouwekerk te Stokkel, in de St.-Pieterskerk te Wezembeek en in de parochiekerk te Beert.

Dit fraai uitgegeven werkje, dat met ruim tachtig illustraties is verlucht, bevelen wij onze lezers ten zeerste aan.

P. CNOPS.

CLAUDE SEIGNOLLE, *Les évangiles du Diable selon la croyance populaire*. Parijs, 1964 (prijs: 75 FF).

Na een succesrijke lokale steekproef, *Le diable dans la tradition populaire* (1959), schenkt de auteur ons nu dit meesterlijk en zo omvangrijk (928 blzz.) panorama van de duivel en zijn trawanten (heksen en dgl.), van de hel op aarde (bv. metamorfose van mens in dier of boom) en van de gefoppte duivel. De verhalen of berichten volgen logisch op mekaar: men denke aan de analoge bouw bij K. ter Laan, *Ndl. Overleveringen*, 2e deel.

Het materiaal is overweldigend; het stamt trouwens uit alle Franse gewesten. Het spreekt vanzelf dat wij, indien wij de plaatsnamen wegdenken, vaak herinnerd worden aan onze eigen vertelschat of aan Germaanse verhalen, zodat het werk van Seignolle de hoeksteen kan worden om de Europese duivelarijen op te bouwen.

Het laatste gedeelte van dit «infernaal» standaardwerk bevat de bronnen, de bewijsplaatsen en tientallen verklaringen, zodat hier ook in de grond een bibliografie van de (Franse) duivel aanwezig is.

Auteur en uitgever hebben zich met ere van hun opdracht gekweten.

L.D.

Sweerts-genealogie

Het werk *Les registres du lignage Sweerts, Admissions et résolutions* (= Genealogicum Belgicum 5. - 36 boulevard Lambert, Brussel 3) werd opgesteld door drie vorsers, mej. Nicole Decostre, dhr. H. Ch. van Parys en dhr. José Anne de Molina. Het boeit om verschillende redenen: 1) de documentatie wordt op een uitzonderlijk systematische wijze besproken en dit gedeelte is dan ook een model van historische kritiek geworden; 2) de wapenfiguren, er zijn praktisch 600 items, worden uiterst zorgvuldig beschreven; 3) de admissies en de besluiten «int Sweerts geslechte» zijn geen dorre feiten gebleven, maar worden geïllustreerd door personalia met historische achtergrond.

Wie belang stelde in de geschiedenis van de Brusselse geslachten, kende de naam *Weert, Sweerts*, Lat. *Hospes*. Wie meer wou weten, greep, om maar bij een paar recente publikaties te blijven, naar uitstekende bijdragen in *Cahiers Bruxellois* of naar Braun de ter Meeren, *Le High Life bruxellois aux XIe, XIIe et XIIIe siècles*. Het nieuwste werk is een waarachtige bekroning die niet alleen het geslacht Sweerts 'actualiseert', maar tevens wijst op zeer veel materiële details, die totnogtoe

onbekend waren. Zo was o.m. het geslacht Sweerts nog eens speciaal verbonden door een broederschap.

Het werk verdient alle lof: zo iets is traditie geworden bij het Genealogicum.

L.D.

Tablettes du Brabant V (o.l.v. Cl. R. Paternostre de la Mairieu). De bijdragen die in dit deel verschenen, zijn:

- 1) Ridder F. de Decker, *Généalogie Van der Goes*, - de geschiedenis van een machtig 16de-eeuws geslacht, bezitter van de heerlijkheid Boutersem, Pluizegem, enz. (blz. 13-60);
- 2) Mej. Mina Martens, archivaresse van de Stad Brussel, *Les chartes relatives à Bruxelles et à l'ammunie conservées aux Archives de la ville de Bruxelles: 1244-1307* (blz. 61-108. - Wordt vervolgd);
- 3) P(aternostre) de la M(airieu), *Descendance Van Cutsem*, - in verband met een studiebeurs (blz. 109-113), net zoals:
- 4) *Descendance Galmart-Van Cutsem* (blz. 247-258);
- 5) Dr. E. Spelkens, *Le lignage Sleeus* (blz. 115-246);
- 6) J. Verbeemen, *Liste d'émigrants venus de Malines achetant la bourgeoisie (1341-1798)*: opgave van Mechelse emigranten in 51 steden van de Nederlanden.

L.D.

Lic. EM. VANDEWOUDE, O.L.V. *Tielt in het verleden* (= Hagelandse Werkgemeenschap 1958).

Veel materiaal met interessante gegevens vooral over de pastoors, de bedevaart, pastorie-goederen, enz. van O.L.Vrouw en van de St.-Maartenskerk; over de schepensbank; de heerlijke rechten; de karitatieve instellingen; het onderwijs en de schuttersgilden.

Bewijsplaatsen konden hier en daar wel aangevuld worden; zo bestaat het *Wyngaertbloxken* 1640, zeker reeds sedert 1544; de *Meysmolen* 1575, reeds sedert 1395; - *molendinum dictum greuermoleken* a° 1544 ontbreekt.

Deze geschiedenis kan bekomen worden tegen storting van 42 fr. op postrekening 199874 van E.H. K. Havermans, O.L.Vr. Tielt.

L.D.

Oost-Brabant

In vier heemkundige handboeken wordt door de Oostbrabantse Werkgemeenschap een uitstekende poging gedaan om de geschiedenis, de aardrijkskundige gegevens en de folklore van alle steden en gemeenten uit het Hageland en uit Oost-Brabant bekend te maken. Deel I was daarbij *Mooi Hageland*; deel 2 bevat de niet-Hagelandse gemeenten van Brabant; deel 3 behandelt de kantons Aarschot, Diest, Haacht en Zoutleeuw; dl. 4 brengt de geschiedenis van Tienen en omgeving. Voor de

deeltjes 2, 3 en 4 vragen wij speciaal aandacht: men kan ze zich nu nog aanschaffen tegen resp. 35, 25 en 20 fr., te storten op postrekening 199874 van E.H. K. Havermans, O.L.Vr. Tielt.
L.D.

Bibliografie van de geschiedenis van het boek in België 1962
(= overdruk uit *De Gulden Passer* 41, 1963).

De lijst brengt in honderdtwaalf items alle gegevens omtrent de publikaties van 1962 op het speciaal gebied van de geschiedenis van het boek. Deze (onontbeerlijke) bibliografie wordt verrijkt door de opgave van de ev. recensie bij een of ander werk. Daarbij gaat het in de nota's nooit om een opsomming, maar wel om een preciseren van het thema, kritisch samengevat.

Gowdag te Elewijt, 1 mei 1964.

DE STREEK VAN HALLE, VAN DE VOORGESCHIEDENIS TOT DE VROEGE MIDDELEEUWEN

VIII. SAMENVATTING EN BESLUIT

De verdeling van onze streek onder drie natuurlijke gebieden (509), het normaal leemgebied in het noordwesten, het vochtig leemgebied in het zuidwesten en het leemgebied van zuidelijk Brabant ten oosten van de Zenne, heeft de ontwikkeling van de beschaving in onze streek liep beïnvloed.

De droge zandleemgronden ten oosten van de Zenne zullen de mens eerst aantrekken omdat ze de meest gunstige voorwaarden bieden voor het oprichten van hun woningen. De oudste beschaving die we er tothiertoe vinden is het Epi-Magdalénien (omstr. 11.000 - 9000 v. Chr.).

De Mesolithische mens (omstr. 8000 - 2800 v. Chr.) zal hier eveneens een uitgestrekt jacht- en visgebied vinden, terwijl de midden-neolithische landbouwers en veehoeders (2600-2900 v. Chr.) er de lichte gronden in bezit nemen. Het is ook in dit gebied, dat tijdens het laat-neolithicum (2000 - 1700 v. Chr.) de invloed van de Bekerlieden uit het noorden van ons land zich laat voelen.

Enkele vondsten in het Zennedal laten vermoeden, dat sommige plekken van deze moerassige vallei bewoond zijn door bevolkingen die visvangst beoefenen.

Ten westen van de Zenne, in het droog leemgebied, zijn de sporen van de neolithische mens veel zeldzamer; het woud zal hier veel dichter zijn en de mens zal er waarschijnlijk slechts toevallig verblijven ter gelegenheid van jacht en visvangst; de zandheuvels van Kester zijn wellicht de enige plaats waar de mens een gunstige woonplaats op zandige gronden vindt.

Typische overblijfselen uit het bronstijdperk (1550-650 v. Chr.) zijn zeldzaam in onze streek en komen slechts voor ten Oosten van de Zenne. De overgang van het laatneolithicum tot de protohistorische beschavingen gebeurt zeer langzaam; het ontbreken van bronzen voorwerpen en de zeldzaamheid van ceramiek is waarschijnlijk deels te wijten aan de geringe bevolking.

Het IJzertijdperk laat eveneens heel weinig overblijfselen achter, vooral in de streek die behoort tot het leemgebied van zuidelijk Brabant. De vooruitgang van de landbouwtechniek zet de mens nu aan naar zwaardere gronden te zoeken en het is waarschijnlijk vanaf deze periode dat de droge leemgronden van de streek van Gooik-Lombeek-Lennik zullen ontgonnen worden.

---

(509) In de streek van Kester vinden we ook een uitloper van de associatie van de streek van de heuvels van het zuiden van Vlaanderen. Zie: R. TAVERNIER en R. MARECHAL, *Carte des associations de sols de la Belgique*, in *Pédologie, Bulletin de la société belge de Pédologie*, dl. VIII, 1958, blz. 134-181.

Tijdens het steentijdperk zijn de voornaamste paden uit onze streek die het Zennedal volgen en die de belangrijkste nederzettingen die op de droge zandheuvelds zijn gelegen onder mekaar verbinden.

Onder nieuwe omstandigheden ontstaan er ten onzent gedurende de protohistorische tijd twee belangrijke wegen: de ene, die in het noordwesten van onze streek loopt, verbindt de benedenloop van de Zenne (streek Elewijt) met de Denderstreek en verder met de Scheldestreek; de tweede ader verbindt voornoemde weg met de streek van Nijvel, t.t.z. met de vruchtbare leemstreek gelegen op de scheidingslijn tussen de Maas- en Scheldebekken.

Door de bouw van de steenweg Bavai-Asse-Rumst, rond het midden van de eerste eeuw na Christus, zal de invloed van de Gallo-romeinse beschaving zich hoofdzakelijk in het noordwesten van onze streek laten voelen. We vermoeden dat het eerder de prae-romeinse autochtone bevolking is, die de ontginning van de streek Kester-Lombeek-Lennik in deze gunstige omstandigheden zal voortzetten.

De inrichting van de verbinding Tongeren-Cassel (nr. VIII) zal ook een kleine vicus te Kester doen ontstaan; de handelsbetrekkingen over deze weg, tussen Scheldestreek en Dijlestreek, evenals deze tussen Asse, Kester en Liberchies, over de Zenneovergang te Halle (nr. IX), zullen een gunstige weerslag hebben op het economisch leven van deze hoek.

De streek tussen Lennik en Zenne, waar de droge leemgronden kleinere oppervlakten bedekken, zal in de Romeinse periode niet ontgonnen worden. Het vochtig leemgebied tussen Kester en de Ordru te Lettelingen, zal eveneens door het woud bedekt blijven.

Ten Westen van de Zenne vinden we een zuidnoord gerichte weg (nr. 1) die als verbinding tussen de vici van Waudrez en van Elewijt een zekere economische rol speelt. Langsheen deze weg in een aftakking ervan (nr. XII), zullen kleine Gallo-romeinse kernen zich vestigen. De belangrijkste concentraties vinden we op het plateau van Buizingen-Kluisbos en ter hoogte van Ukkel-Stalle en Kalevoet.

Drie afzonderlijke kernen hebben zich dus in onze streek ontwikkeld gedurende de Romeinse periode: de voornaamste ten westen van de Zenne in de streek van Kester-Lombeek-Lennik, de tweede en de derde ten Oosten van deze vivier, op de lichte zandleemgronden te Buizingen en te Ukkel.

Rond het einde van de IIIe eeuw zullen de Germaanse invallen ten onzent het einde betekenen van een georganiseerd economisch leven, van regelmatige handelsbetrekkingen en van de bedrijvigheid van de Gallo-romeinse landbouwondernemingen.

De eerste Frankische boeren zouden zich rond het einde van de IVe eeuw in onze streek reeds vestigen. De stamzaten, gekenmerkt door de *-ingheim*namen vinden we er rondom de

geromaniseerde gebieden van Gooik-Lombeek-Lennik en van Bui-zingen-Kluisbos evenals bij bronnen die zich dichtbij een Ro-meinse weg bevinden. Bij de uitbreiding van de Frankische kolo-nisatie (*-beim*namen) heeft het weggennet en de aanwezigheid van water een grotere rol gespeeld dan de hoedanigheid van de grond: tal van hoeven worden nu ook opgericht in de vochtige leemstreek, op plaatsen waar droge leemgronden slechts geringe oppervlakten bedekken of waar deze zelf ontbreken.

Toen de Merovingische maatschappij haar vaste vormen krijgt ziet men in onze streek de drie grote domeinen van Halle, Leeuw en Lennik ontstaan. Dit laatste, gevestigd in het meest vruchtbare en het dichtst bevolkte gebied, zal eeuwenlang een belangrijke economische rol blijven spelen. In de VIIe eeuw komen de domeinen van Halle en Lennik respectievelijk in het bezit van de abdijen van Bergen en van Nijvel. Een belangrijke as zal de verbinding Lennik-Nijvel over Halle worden.

In de eerste helft van de VIIIe eeuw neemt de kerstening van deze gebieden een aanvang met de oprichting van een moe-derkerk te Lennik en waarschijnlijk ook te Halle. Deze laatste plaats, die reeds grafelijke zetel moet zijn, wordt ook zetel van een dekenij.

De kolonisatie van de streek wordt in de tijd van Karel de Grote voortgezet door de inwijking van groepen van Saksen in de domeinen van Halle, Lennik en Leeuw; ook groepjes van Romanen zouden rond dezelfde tijd enkele gronden in bezit nemen in de buurt van de overgangszone naar de vochtige leem-streek.

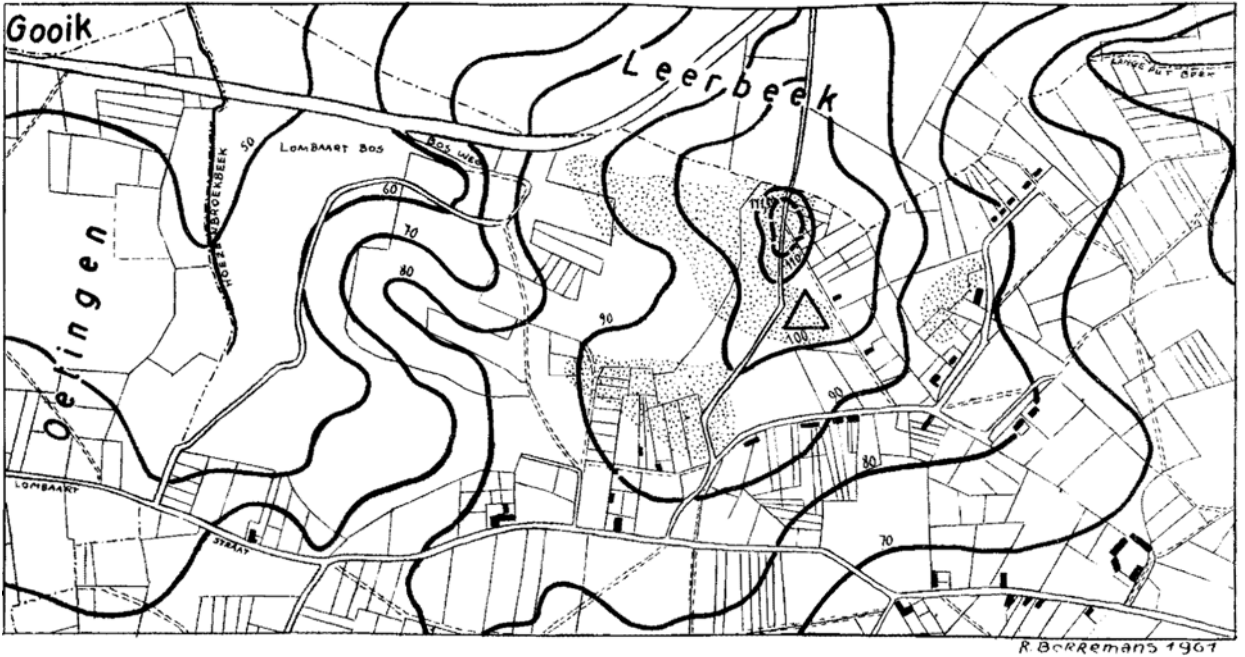
Tijdens de onrustige periode na de dood van Karel de Grote zal te Lennik en te Halle een burcht opgericht worden. Dank zij de gunstige ligging van deze twee plaatsen zal sedertdien een prae-stedelijke kern er ontstaan. Lennik zal nochtans tot in het begin van de XIIe eeuw het voornaamste centrum blijven, dank zij haar ligging te midden van een bloeiende landbouwstreek. Nieuwe economische toestanden zullen nadien een minder gun-stige plaats aan de landbouwprodukten toewijzen en hierdoor zal Lennik haar bevoorrechte plaats verliezen.

In de eerste helft van de XIe eeuw, tengevolge van het huwelijk van Renier II, graaf van Henegouwen, met de erfdochter van de graaf van Ename, wordt Halle een grenspost van Henegouwen. De plaats is gunstig gelegen bij het raakpunt van drie natuurlijke streken en bij een belangrijke rivierovergang en is zetel van dekenij en centrum van een domein. Onder de be-scherming van een nieuwe burcht in de XI-XXIe eeuw ge-bouwd, kan zich hier handel en nijverheid ontwikkelen. In het begin van de XIIIe eeuw is aan de inwoners van Halle een *keure* toegestaan; waarschijnlijk in dezelfde eeuw wordt er ook de eerste omwalling opgericht. Een stad is geboren.

R. BORREMANS

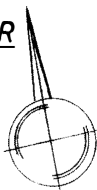
Bijlage « Eigen Schoon en De Brabander » nr. 9-10.

KAARTEN EN SCHETSEN

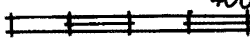
KESTER
de Heide

(Popp)

 droge
zandgronden

 vindplaats
van prehisto-
rische voor-
werpen

 400m

Afb. 1 KESTER.

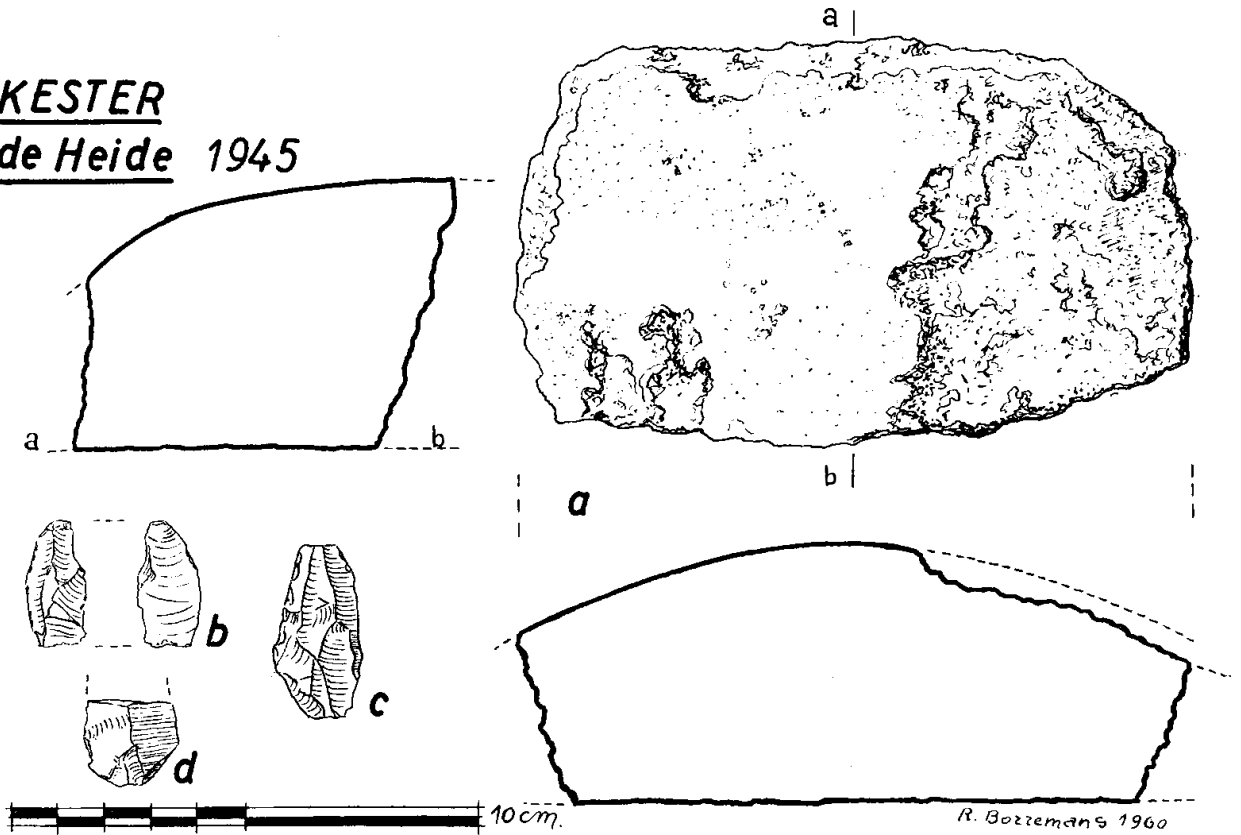
Heide. Situatiekaart van de Neolithische nederzetting.
(ESB., XLVe jg., nr. 11-12 (1962), blz. 473-474.)

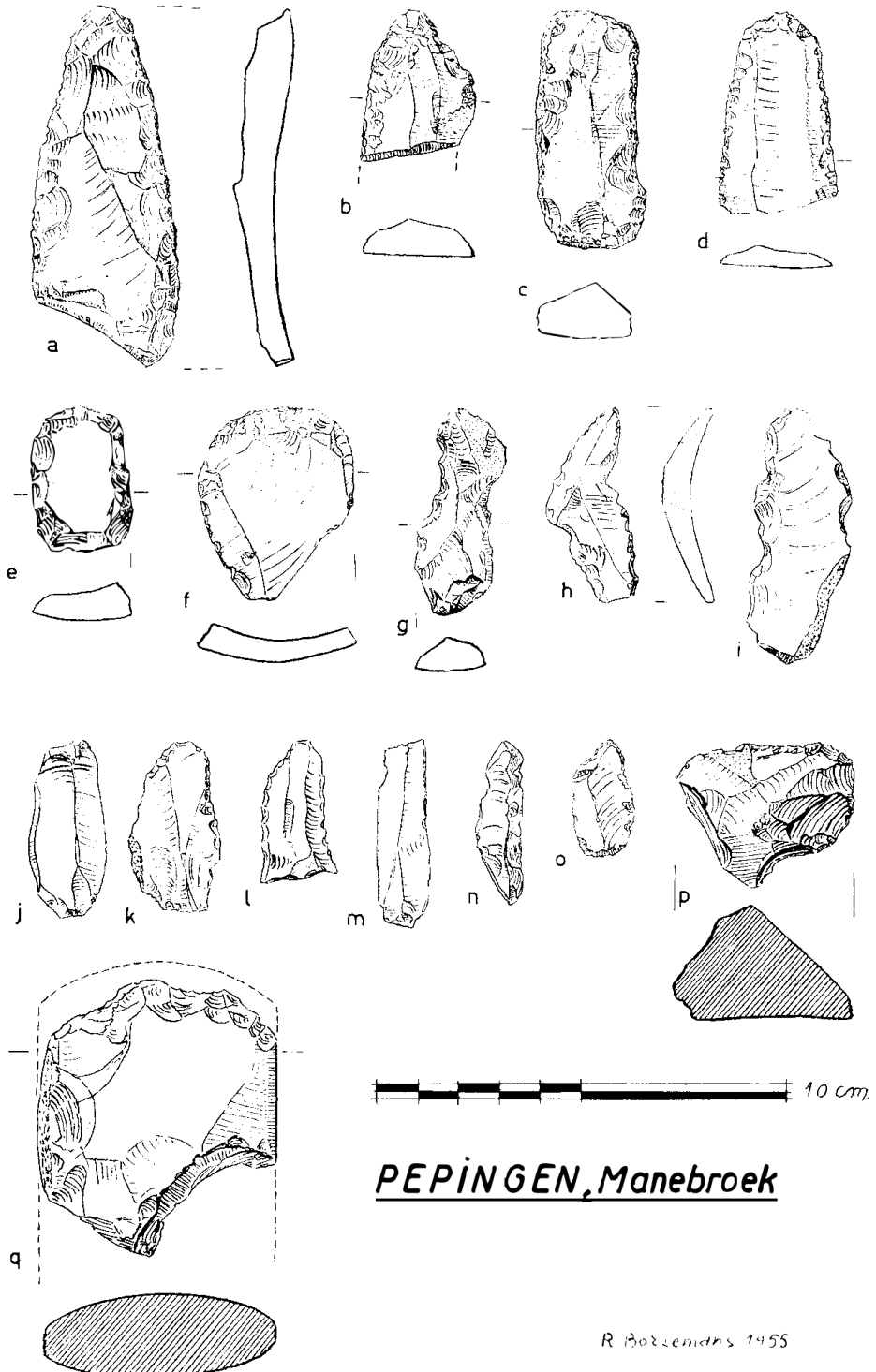

Afb. 2 - KESTER. Heide. Toestand in 1945. Op het voorplan, vindplaats van Neolithisch maalsteenfragment. Foto R. Borremans. (*Ibid.*, blz. 474.)

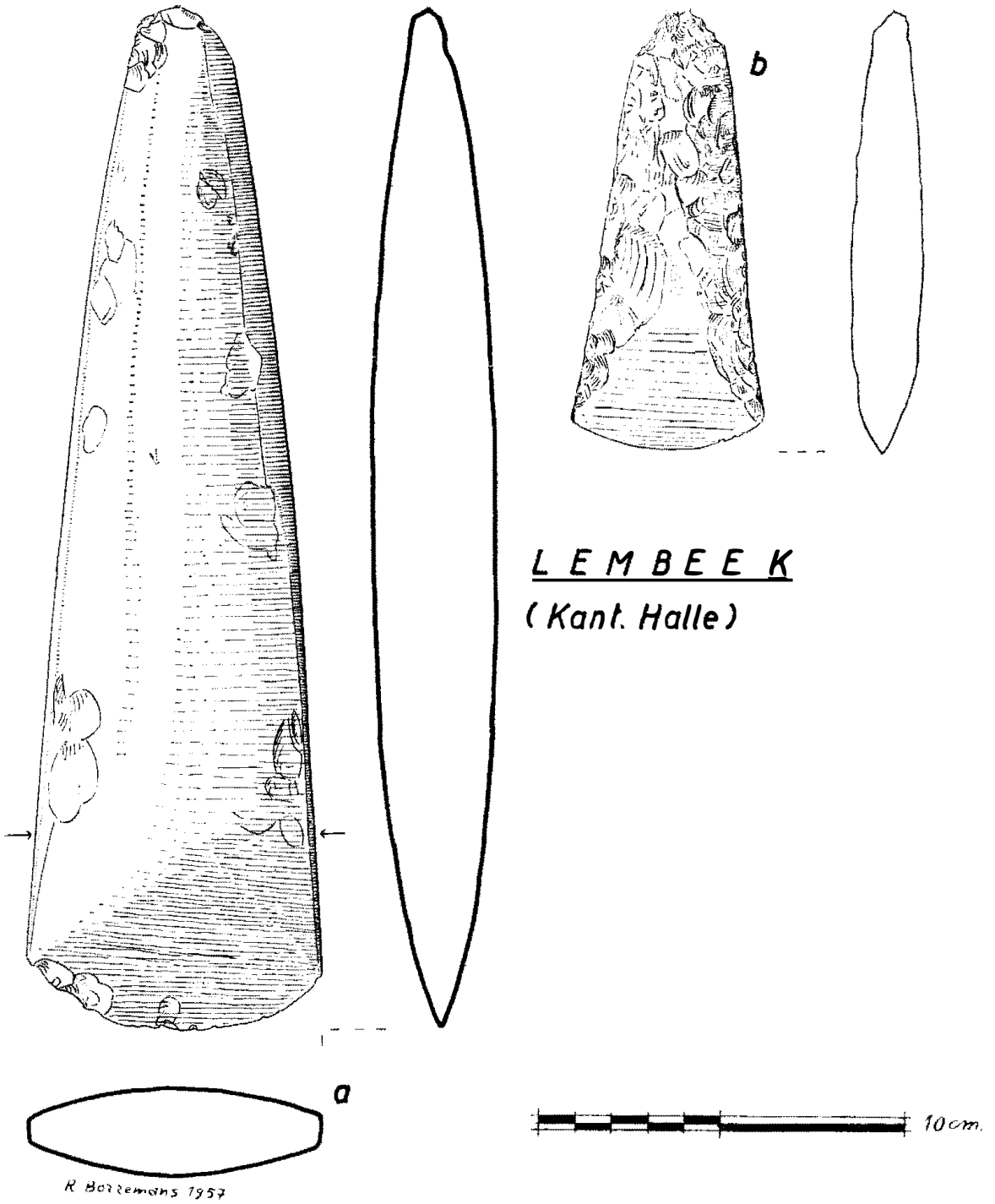
KESTER
de Heide 1945

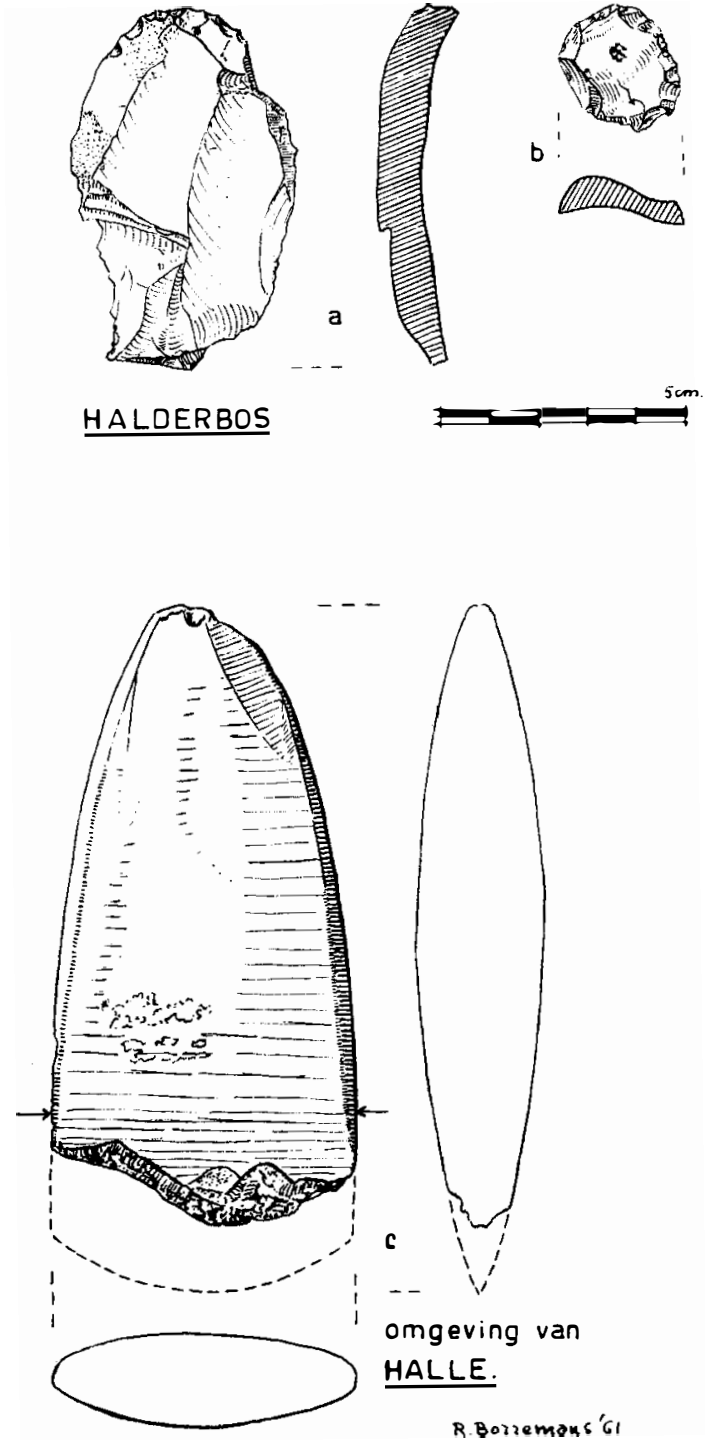
Afb. 3 - KESTER. Heide. Vondsten: a) maalsteenfragment; b), c) en d) bewerkte silex. (*Ibid.*, blz. 474.)

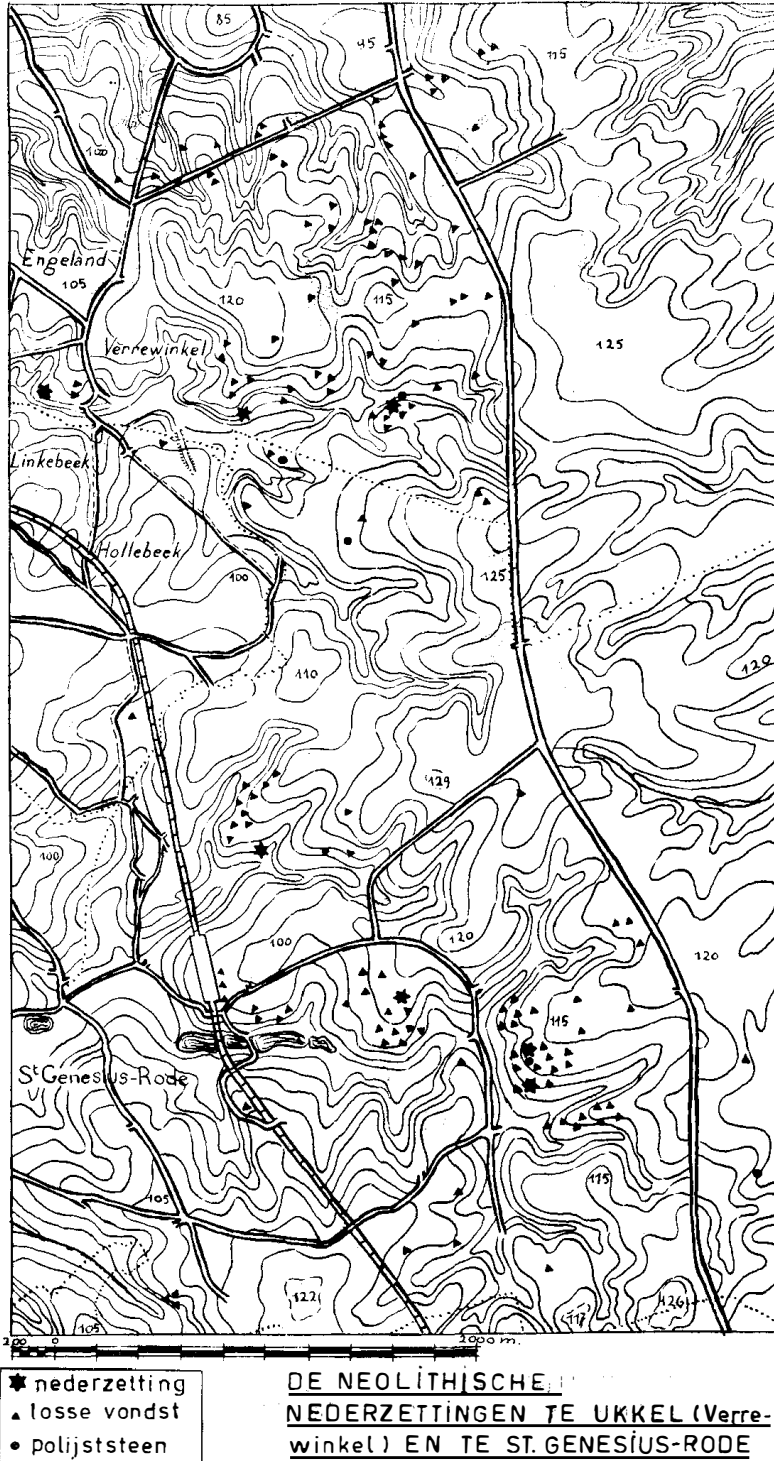
Afb. 4 - PEPINGEN. Manebroek. Voorwerpen uit de Neolithische nederzetting. KMKG., Brussel. (*Ibid.*, blz. 475.)

Afb. 5 - LEMBEEK. Silixbijlen. (ESB., XLVIe jg., nr. 1-2 (1963), blz. 72-73.)

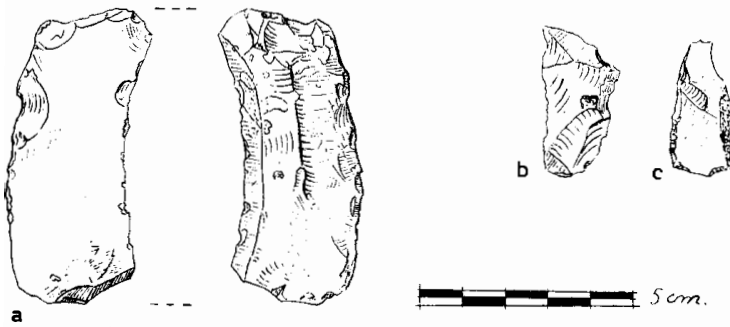
Afb. 6 - HALLE. Halderbos. a en b) Silexwerktuigen. (*Ibid.*, blz. 85);
c) Bijl uit schilfersteen (*Ibid.*, blz. 86.)

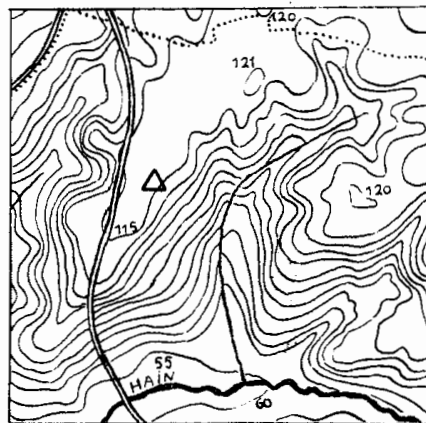
Afb. 7 - UKKEL - SINT-GENESIUS-RODE. Neolithische nederzettingen. (Ibid., nr. 1-2 (1963, blz. 74-75 en 76-77.))

Afb. 8 - DWORP. Meigemheide. Situatiekaartje van de Neolithische en Gallo-Romeinse nederzettingen. (*Ibid.*, blz. 80-81.)

KASTEELBRAKEL
Bruyère-Mathias 1945
neolithische silex $\triangle$

R. Borremans 1961

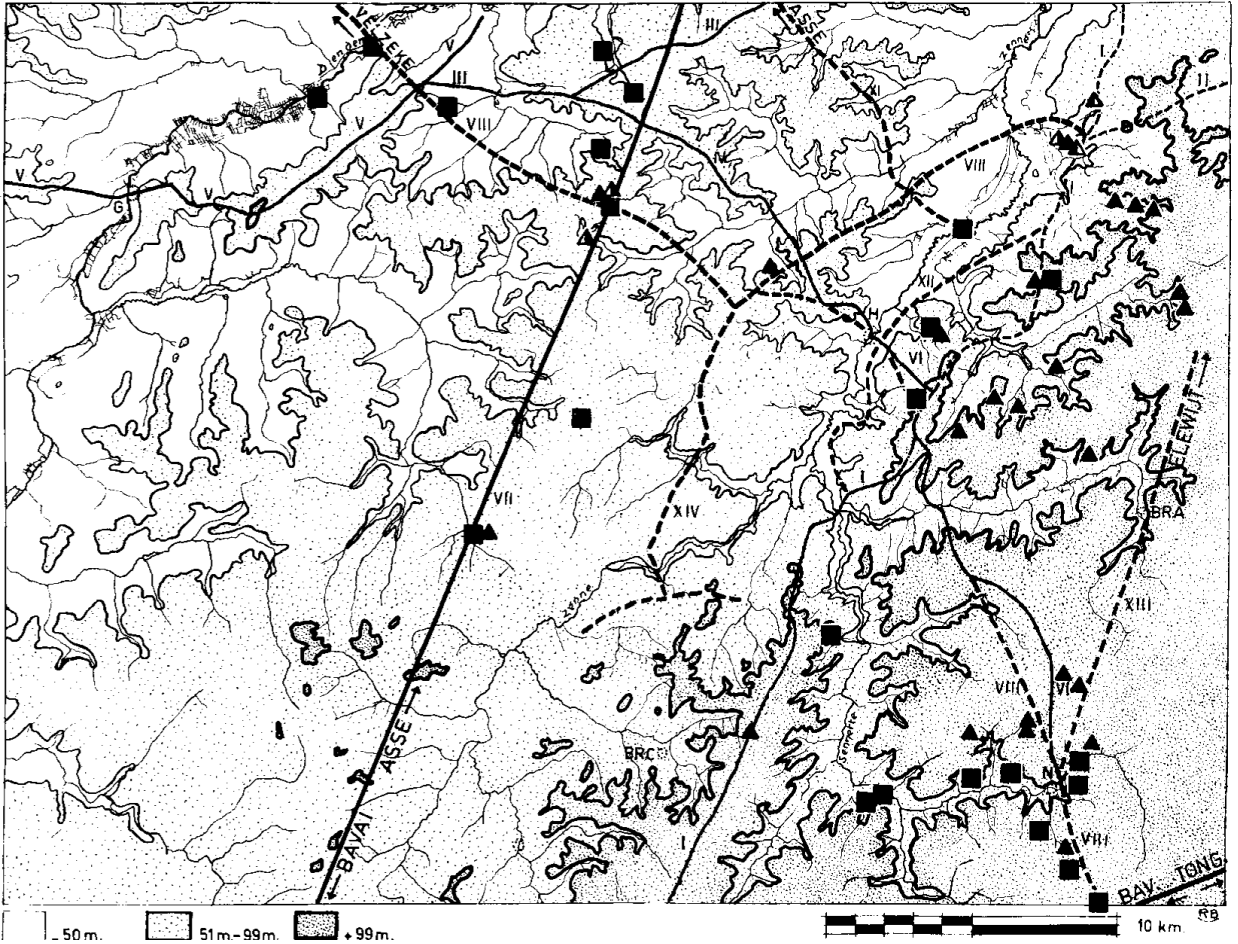
Afb. 9 - KASTEELBRAKEL (Braine-le-Château). Bruyère-Mathias. Situatiekaartje van de Neolithische nederzetting. a, b. en c.) Bewerkte silex.

OMGEVING VAN HALLE
PRE-ROMEINSE
WEGEN III EN IV

Afb. 10 - Situatiekaarten van de pre-romeinse wegen
III en IV. (Ibid., nr. 3-4, blz. 163-164.)

ARCHEOLOGISCHE KAART
VAN DE ZENNESTREEK
TUSSEN BRUSSEL EN ZINNIK

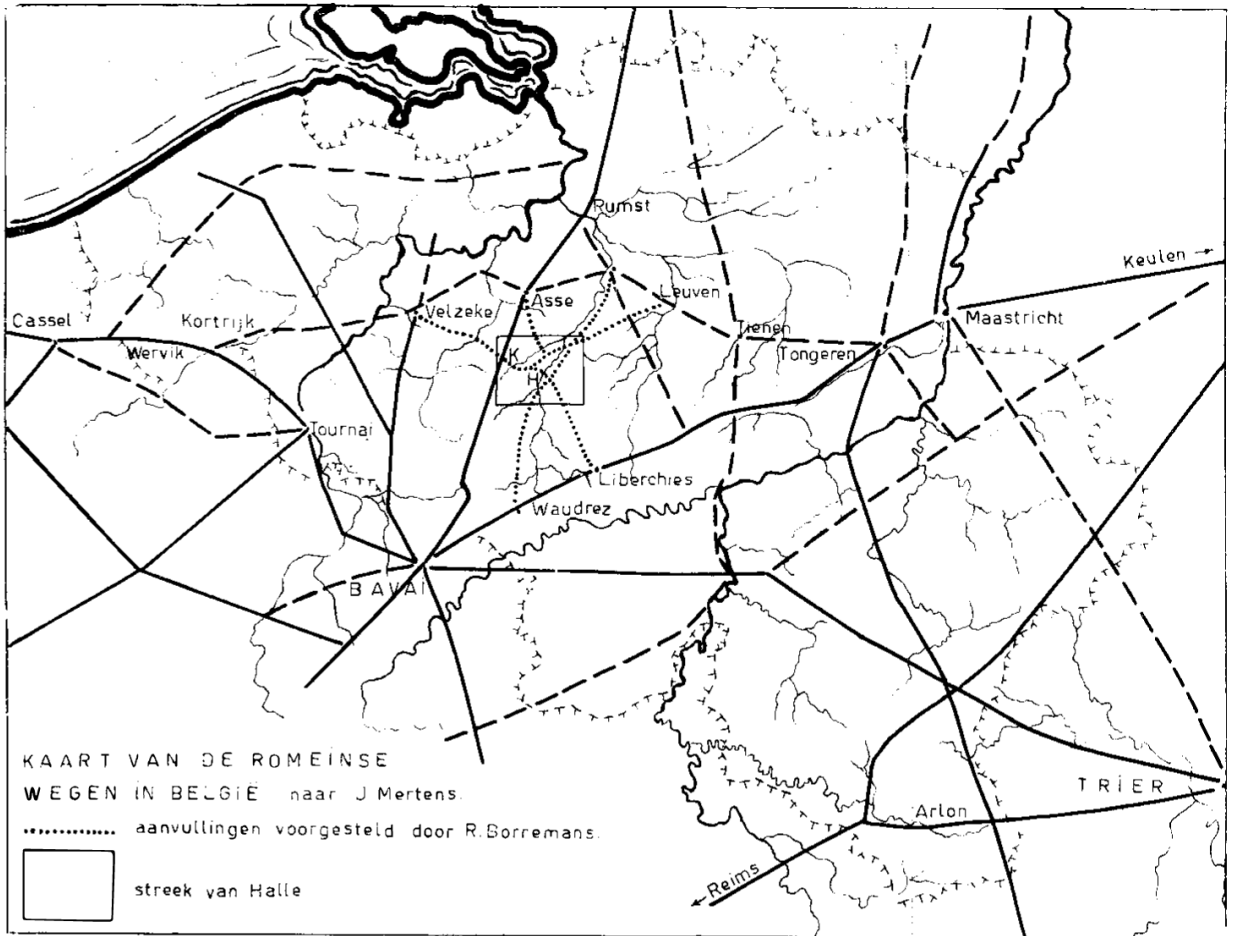
- △ neolithische nederzetting
- ▲ vondst uit de Bronstijd
- ▲ " " " ijzertijd

- prae-romeinse weg
- romeinse hoofdweg
- - - romeinse bijweg

- romeinse nederzetting

RBanmensfict

Afb. 11 - (Ibid., blz. 165-167.)

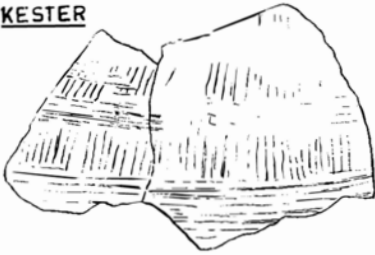
Afb. 12 - (*Ibid.*, afl. 5-6, blz. 230-241.)

Afb. 13 - DENDERWINDEKE.
Bronzen onderdeel van wagen, gevonden

in de omgeving van de Gallo-Romeinse weg van Kester naar de Dender. Cliché KMG. (*Ibid.*, blz. 234.)

KESTER

(1904, A, 264 a/2)

(1899, C, 702 d, grafveld)

a

(1904, A, 264 a/2)

b

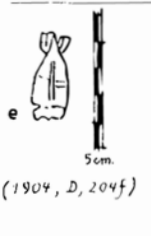
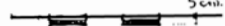

c

d

(1904, A, 264 a/2)

(1904, D, 204f)

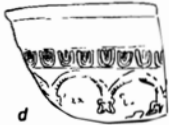
a

b

c

d

e

KESTER
terra sigillata-
scherven

KESTER

KESTER (1939-1940, sect. D, n° 201a)

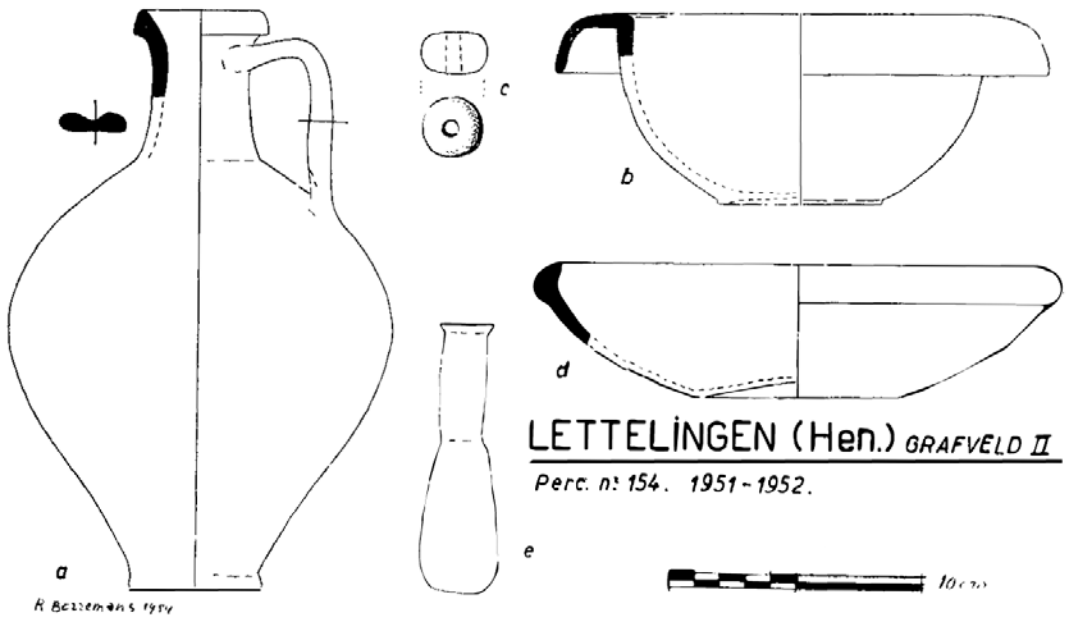

Afb. 14-18 - KESTER. Vondsten uit de Gallo-Romeinse *vicus*. (*Ibid.*, blz. 243-250.)

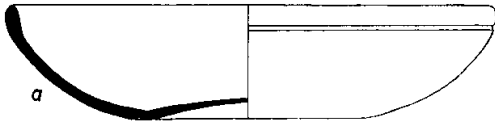
Afb. 19 - LETTELINGEN.
Situatiekaart
van de Gallo-Romeinse grafvelden.
(Ibid., afl. 7-8, blz. 343-344.)

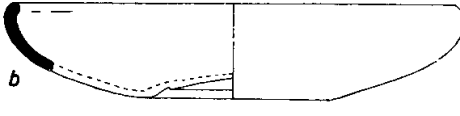
Afb. 20-22 - LETTELINGEN.
Vondsten uit de grafvelden (Ibid.).

LETTELINGEN (Hen.) GRAFVELD II

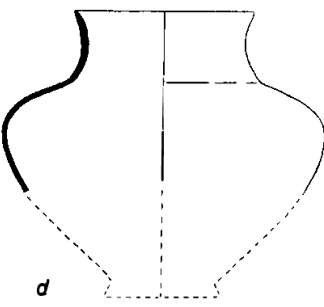
Perc. n° 154. 1951-1952.

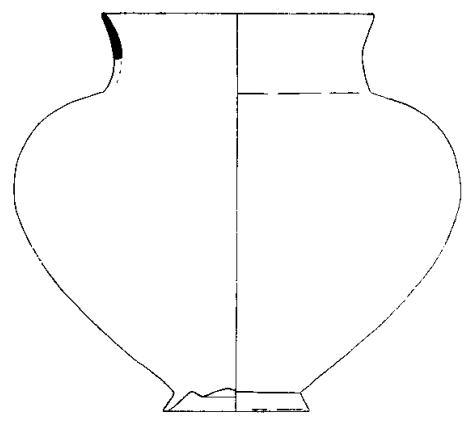
a

b

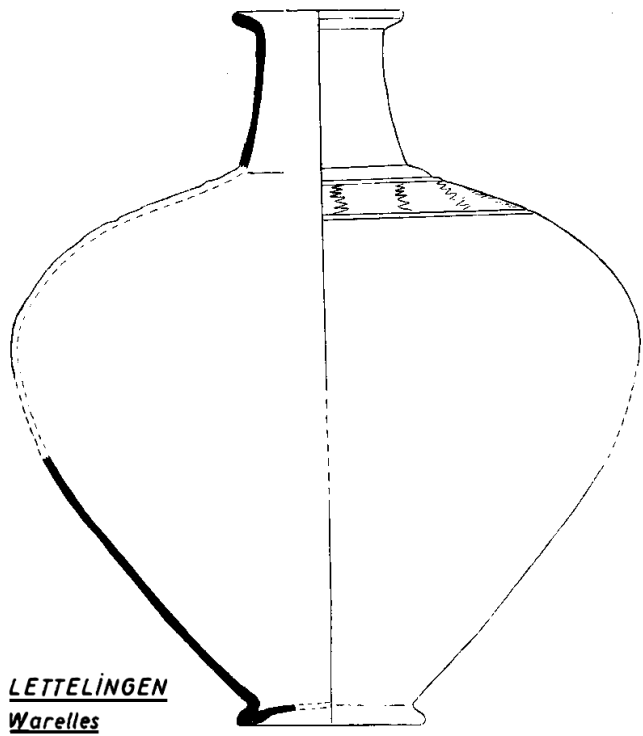
d

LETTELINGEN (Hen.) GRAFVELD I.
*WARELLES, ,perc.n: 84a. 1948.

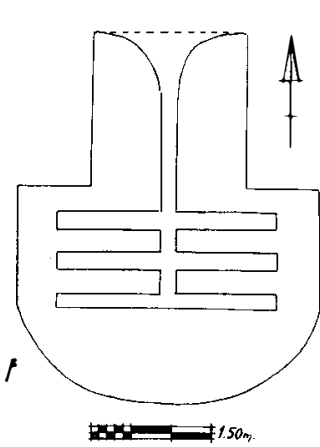
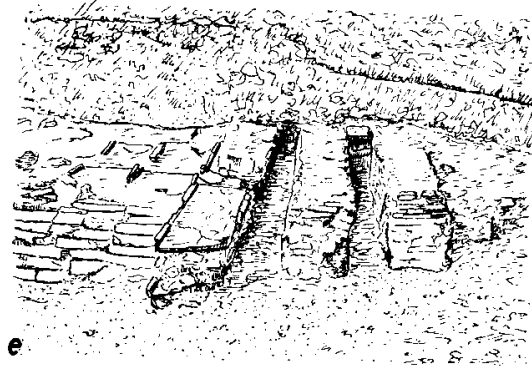
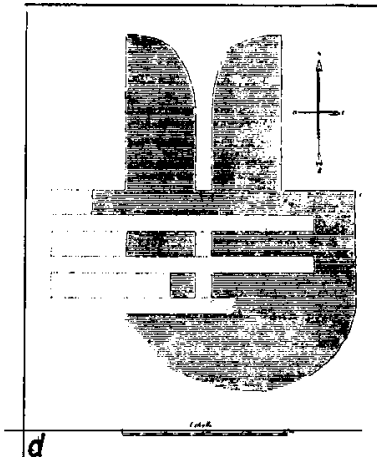
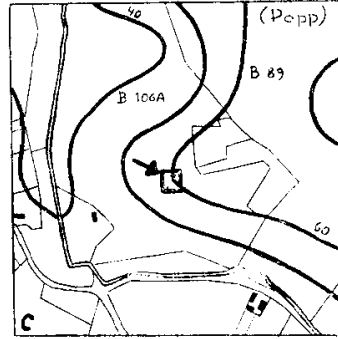
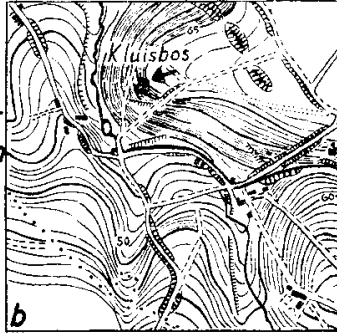
R. B. 1934

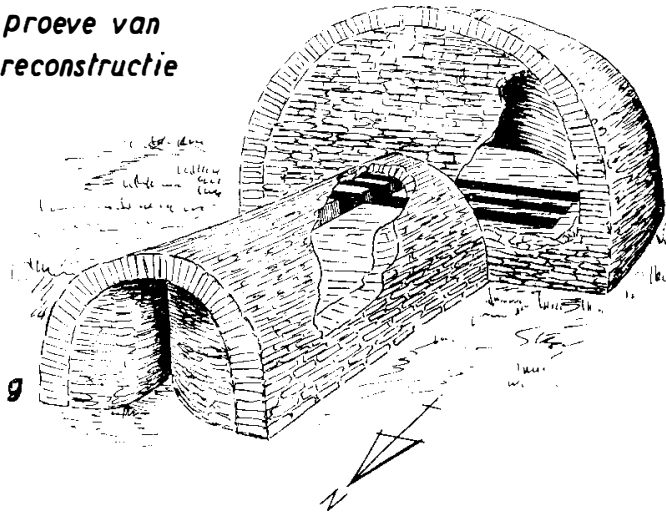
LETTELINGEN
Warelles

BUIZINGEN
(Brabant)
gallo-romein-
se dakpannen-
oven.

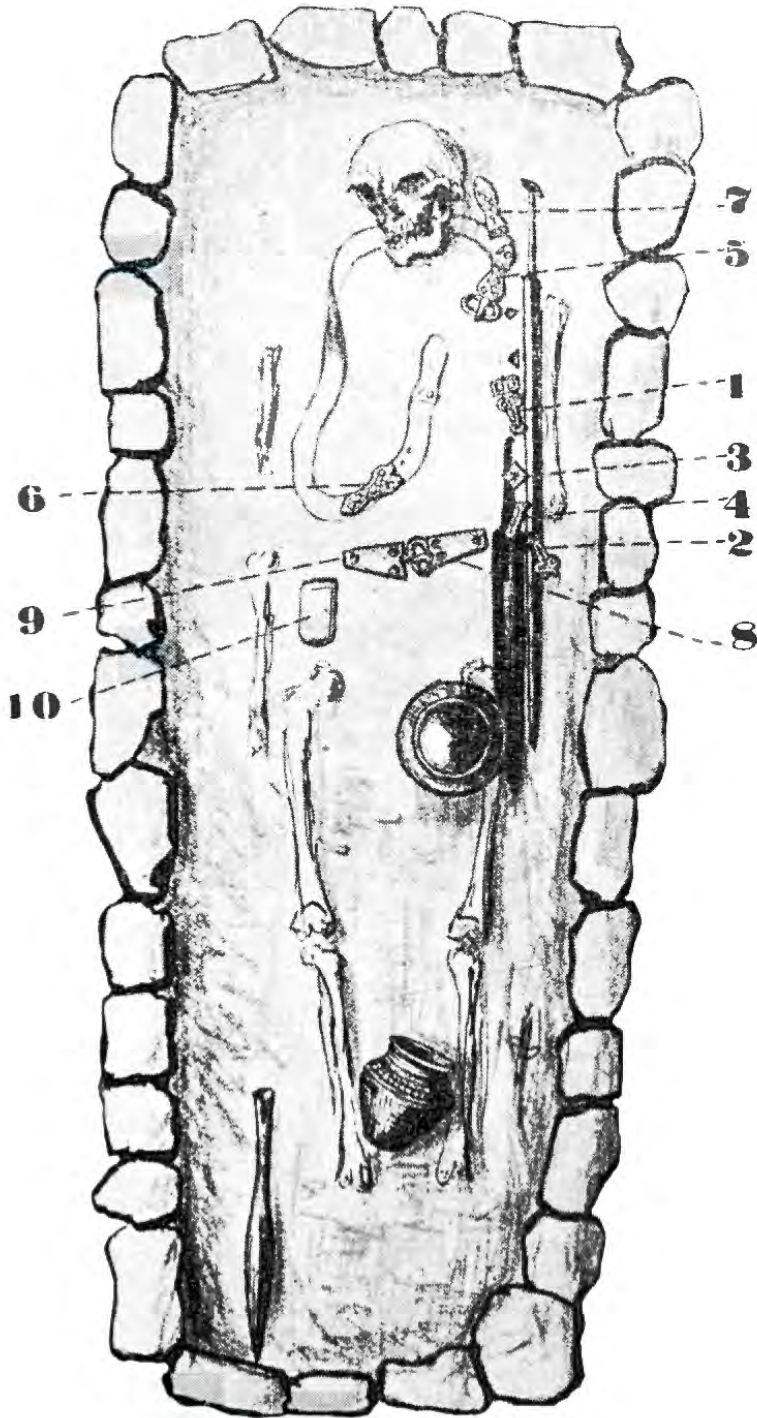

*proeve van
reconstructie*

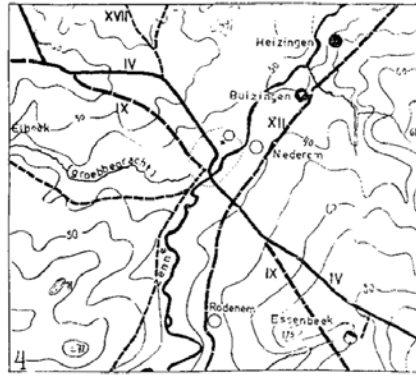
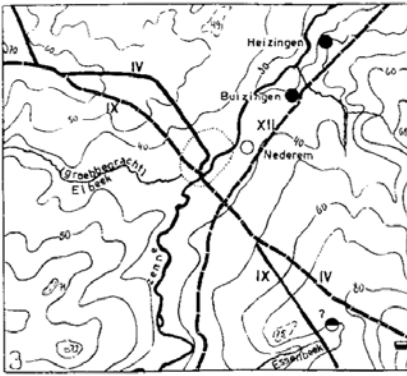
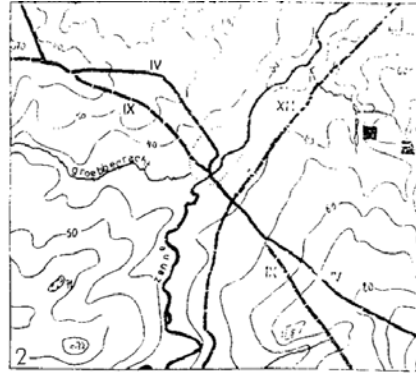
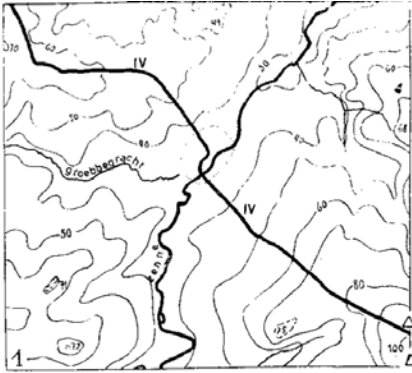
Afb. 23 - BUIZINGEN. Gallo-Romeinse dakpannenoven. (*Ibid.*, blz. 347- 348.)

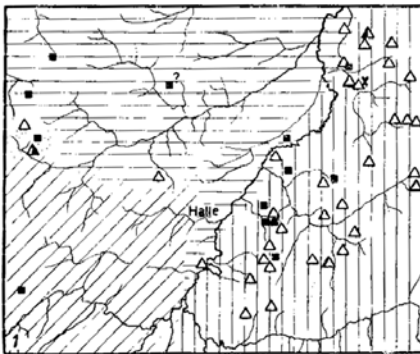
Afb. 24 - ANDERLECHT. Merovingisch graf. Cliché KMKG. (*Ibid.*, blz. 355.)

O O R S P R O N G V A N H A L L E

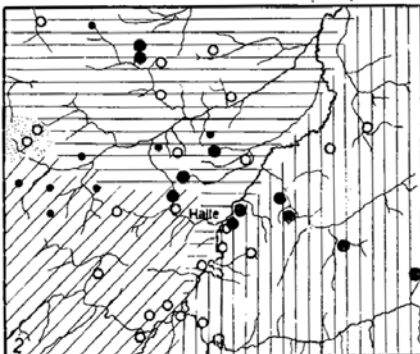
1. vóór-romeins tijdperk 2. romeins tijdperk 3. merovingisch tijdperk 4. karolingisch tijdperk

△	silicovondsten	■	merovingische begraafplaats (?)
—	vóór-romeinse weg	●	ingaheim-plaatsnamen
□	gallo-romeinse dakpannen	○	hem-plaatsnamen
■	gebouwen	●	beek-plaatsnamen
—	weg	+	primitieve keek
		○	borgt
		---	wegen uit de karolingische tijd

2e omwalling van Halle (14e eeuw)

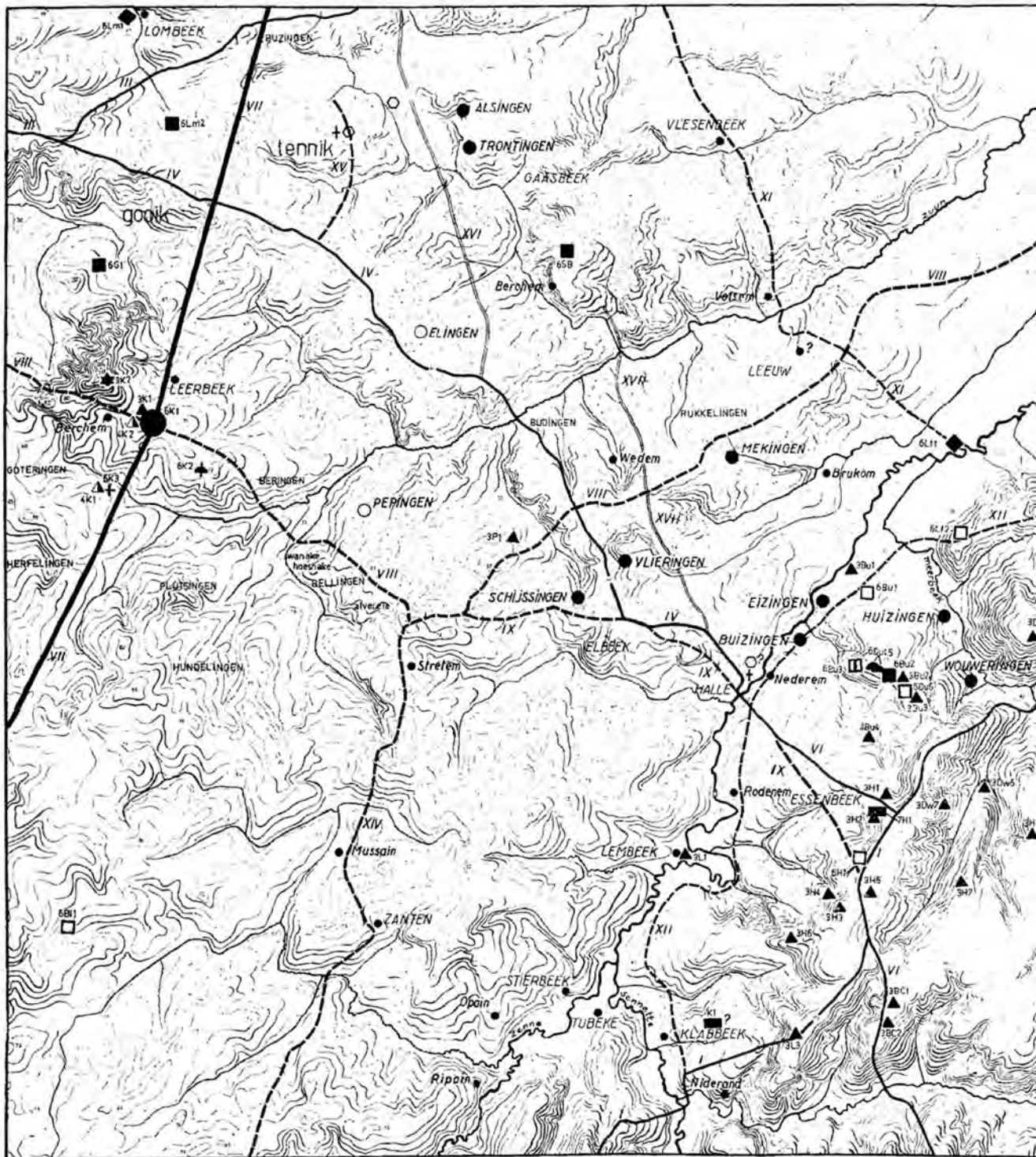

NEDERZETTINGEN en BODEM in de STREEK van HALLE.

□	normale leemstreek	□	leemstreek van zuidel Brabant
□	steek van de heuvels van zuidel Vlaand	□	vochtige leemstreek

1. X mesolithicum △ neolithicum △ bronstijd △ ijzertijd
2. ■ romeinse tijd (archaeologische gegevens)
- frankische stamzaten ○ jongere frankische nederzettingen
- saksische nederzettingen (toponymische gegevens)

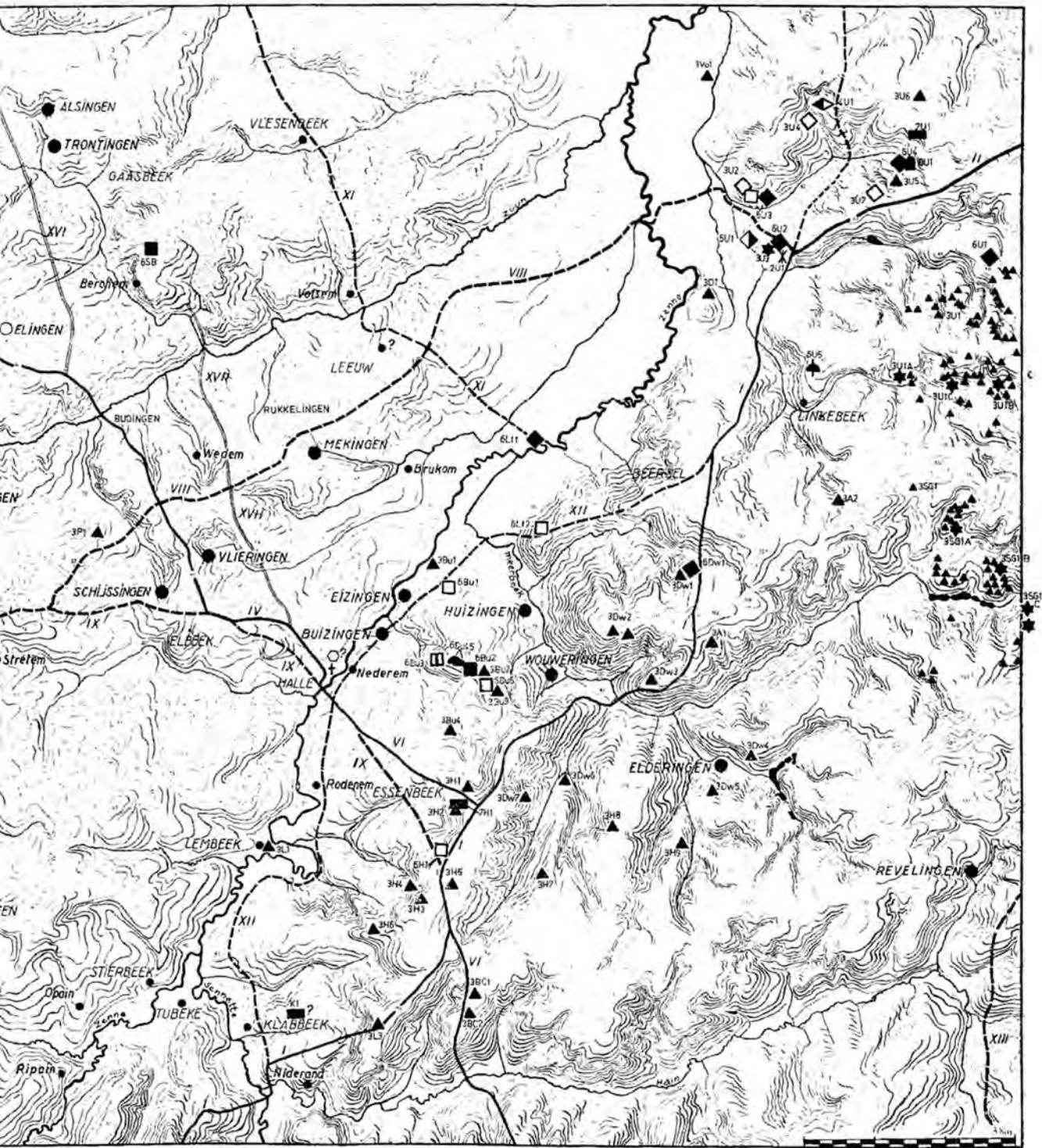
R. Bosticmans 1962

ARCHEOLOGISCHE KAART VAN DE STREEK VAN HALLE.

MESOLITHICUM	NEOLITHICUM	BRONSTIJD	IJZERTIJD	ROMEINSE PERIODE	
X nederzetting	▲ losse vondst ▲ kleine nederzetting ◆ gegroepeerde voorwerpen ★ nederzetting	◊ graf	▲ vondst ◆ gegroepeerde voorwerpen — prae-romeinse weg	■ grondvesten van gebouwen ▣ dakpannen □ dakpannen ● vicus	◆ gegraven ● tumulus + brand
MEROVINGISCHE PERIODE				KAROLINGISCHE PERIODE	
□ afgezonderd graf ■ grafveld ● stamzaten (-ingaheimnamen) ○ " (tweijfelachtige benamingen)		● -heim -beek -zelenamen, enz.		HUNDELINGEN alverle + ○	saksische plaatsnamen plaatsnamen van romaanse oorsprong moederkerk burch ■ vondst we

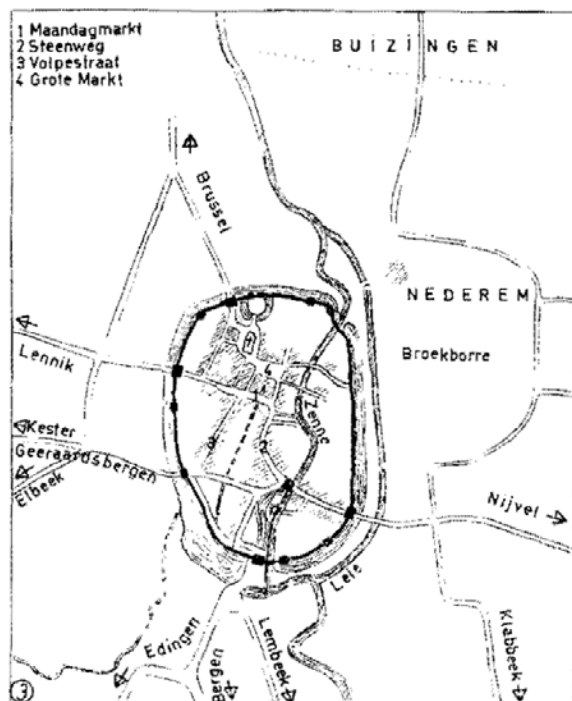
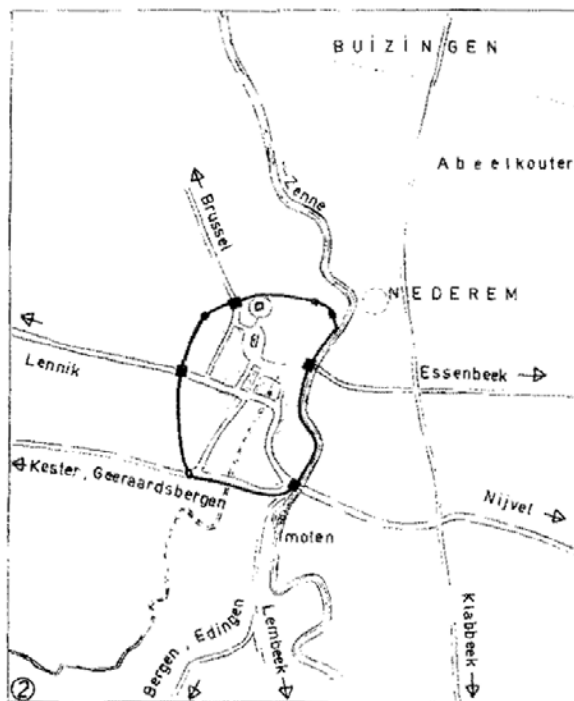
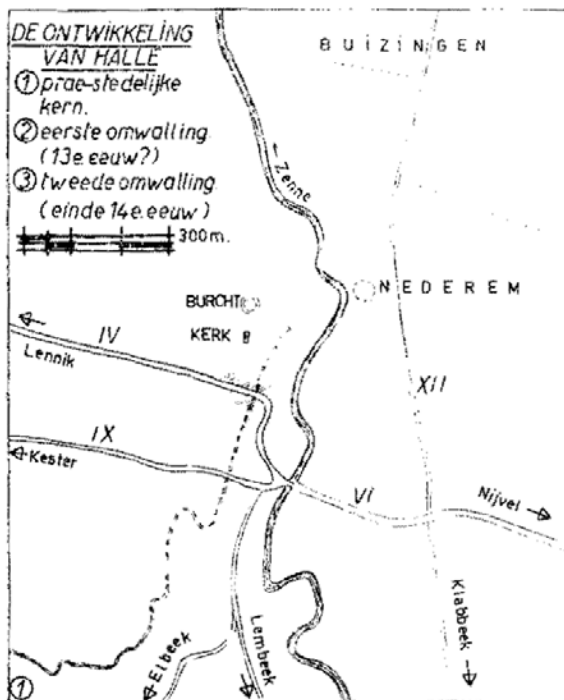
Afb. 28 - Archaeologische kaart van de streek van Halle.

DE STREEK VAN HALLE.

<u>STIJF</u>	<u>IJZERTIJD</u>	<u>ROMEINSE PERIODE</u>		<u>GOOIK</u>	
graf	▲ vondst	■ grondvesten van gebouwen)	◆ gegroepede voorwerpen	● tumulus	prae-frankische plaatsnamen
	◊ gegroepede voorwerpen	▣ dakpannen	● vicus	+ brandgraf, grafveld	romeinse steenweg
	— praeromeinse weg				bijweg
<u>KAROLINGISCHE PERIODE</u>					
-heim -beek	-zelenamen, enz.	HUNDELINGEN	saksische plaatsnamen	■ vondst	weg
		alverste	plaatsnamen van romaanse oorsprong		
		†	moederkerk		
		○	burch		

Afb. 28 - Archaeologische kaart van de streek van Halle.

M. BOEREMANS 1902.

Afb. 25-27 - (*Ibid.*, XLVIIe jg., nr. 7-8, blz. 323-334).

- Fr. MAES, *Wezembeek-Oppem vroeger en nu*, 60 F (voor de leden: 40 F).
 Fr. MAES, *Kortenbergh, zijn Abdij, zijn oude woningen*, 50 F; voor de leden: 35 F. — *Idem. Oude woningen te Zaventem*, 40 F; voor de leden 30 F. — *Idem, Omheen de kerk van Teruuren*, 40 F; voor de leden: 30 F. — *Idem Meerbeek en zijn verleden*, 51 blz., ill., 50 F; voor de leden 35 F.
 A. TOILEBEEK, *Het klooster van de Berg Sion te Brussel*, 68 blz., 60 F, voor de leden: 40 F.

IV. Iconografie van Vlaams-Brabant, door A. VERBOUWE.

1. *Kanton Aarschot* (uitverkocht). — 2. *Kanton Diest* (uitverkocht). — 3. *Kanton Assche*. 72 blz., ill. 75 F (voor de leden 50 F) — 4. *Kanton Wolvertem*, 92 blz., ill., 90 F (voor de leden: 60 F). — 5. *Kanton Tienen*, 53 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F). — 6. *Kanton Vilvoorde*, 136 blz., ill. 135 F (voor de leden 90 F) — 7. *Kanton Zoutleeuw*, 37 blz., ill. 60 F (voor de leden: 40 F). — 8. *Kanton St.-Kwintens-Lennik*, 52 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F).
 W VAN DEN STEENE, *Iconografie van het Belgisch Parlementsgebouw*, ill. 60 F; voor de leden: 40 F.

V. Toponymie van Vlaams-Brabant.

De volgende werken zijn te bestellen op het Instituut voor Vl. Naamkunde, E. van Evenstraat 10a, Leuven (postrekening nr. 162.831, H.J. van de Wijer, Leuven).

- J. LINDEMANS, *Westbrabantse plaatsnamen. Baardegem, Beersel, Beert, Beigem, Bekkerzeel, Drogenbosch, Bellingen, Bogaarden, Borchtlombeek elk deeltje*: 35 F.
 J. LINDEMANS en C. THEYS, *Toponymie van Dworp*, 80 F. — J. LINDEMANS, *Toponymie van Asse*: 150 F. — Ed. DEWOLFS, *Top. van Tienen*: 60 F. — J. LINDEMANS, *De Franckische Kolonisatie in Brabant*: 50 F. — J. LINDEMANS, *Een Saksische vesting in Brabant*: 20 F.

VI. Brabantse Anthroponymie.

- J. LINDEMANS, *Brabantse persoonsnamen in de XIIIe en XIVe eeuw*, 60 F. — L. DE MAN, *Vondelingen en hun naamgeving*, 60 F. — Te bestellen, mits betaling van het bedrag, op het Instituut voor Vl. Naamkunde (p. rek. nr. 162.831, H. J. van de Wijer, Leuven).

VII. Brabantse Heraldiek.

- J. MELKENBEECK, *De Gemeentewapens van Vlaamsch-Brabant*, 48 blz. ill. (1947), 60 F (voor de leden. 40 F). — *Idem*, *Emblemen van de landbouw en het bedrijfsleven in de heraldiek*, ill. 14 blz., 30 F; voor de leden: 20 F.

VIII. Oude Brabantse Geslachten.

(De met * aangeduide deeltjes zijn uitverkocht)

1. *Pipenpoel*, 60 F — *2. *van Overstraeten*. — *3. *Wambacq*. — *4. *Goossens* — *5. *van Ginderachter* — *6. *Covens*. — *7. *de Riddere*. — *8. *Meerte*. — *9. *Pasteels*, 5 F — *10. *van der Hasselt* — *11. *De Keyser*. — *12. *Van Bever* — 13. *van den Heuvel*, 5 F. — *14. *Strobant*. — 15. *van Mulders* en 16. *'t Sas*, samen 15 F. — *17. *De Smedt*. — *18. *van Ophem*. — 19. *de Hertoghe*, 10 F. — 20. *Rogghe*, 5 F. — *21. *Vereertbrugghen*, 15 F. — 22. *Van den Nieuwenhove*, 20 F. — 23. *de Kempeneer*, 20 F. — 24. *Stuckens*, 20 F. — 25. *Lindemans*, 40 F. — 26. *De Smeth*, 40 F. — 27. *Van Nuffel*, 40 F. — 28. *Van Lier*, 20 F. — 29. *Van Wayenbergh*, 30 F. — 30. *De Boeck*, 30 F. — 31. *van der Meeren*, 40 F. — 32. *Van der Elst* en 33. *Walckiers*, samen 40 F. — 34. *Evenepoel*, 30 F. — 35. *Stallaert*, 30 F. — 36. *van den Bossche*, 40 F. — 37. en 38. *van Marselaer en De Rijcke*, 39. *Paridaens*, 30 F. — 40. *van Hagendoren*, 30 F. — 41. *Wauters, Fierens, De Smeth*, 20 F. — 42. *Grietens*, 30 F. — 43. *Theys*, 30 F.
 Jan LINDEMANS, *Van Meiseniersbloed*, 252 blz., 270 F; — voor de leden: 180 F.
 Leo LINDEMANS, *De voorouders van Jan III, hertog van Brabant*, 40 blz., 50 F; voor de leden: 30 F.
 A. MALCORPS, *Duizend Van Beethovens*, 110 F; — voor de leden: 80 F.

IX. Folklore en Varia.

- ALBUM Dr. JAN LINDEMANS. Ingen. 300 F; geb: 375 F; voor de leden resp. 200 en 250 F.
 Henri PAUWELS, *De Vlaamsch-Brabander*, 20 F.
 Jan LINDEMANS, *O.-L.-Vrouw in 't Hammeken (Zemst)*, 20 F.
 Pieter CNOPS, *Mariaverering te Evere*, 30 F.
 A. VAN HAGELAND, *Folkloristische Mengelingen uit het Hageland*, 20 F.
 P. CNOPS, *Bijdrage tot de bibliografie van de stad Brussel*, 30 F, voor de leden: 20 F.

INHOUD VAN DEZE AFLEVERING

PAUL LINDEMANS, De boer is gepasseerd	blz. 337
DOM WILFRIED VERLEYEN, Oude Brabantse geslachten	342
PAUL LINDEMANS, Een boerenwoning te Loonbeek in 1763	367
J. VRANCKEN, Het oude Zelem	369
L. DE MAN, Brabantse woorden	393
Boek en Tijdschrift	398
R. BORREMANS De streek van Halle, van de Voorgeschiedenis tot de vroege Middeleeuwen (Slot)	402
Kaarten en schetsen (Bijvoegsel)	
<i>Uit oude papieren :</i>	
A.M., Olie als drinkgeld	341
A.M., Surge qui dormis	368
A.M., Een aankoop van molenstenen omstreeks 1600	392
— <i>De ondertekende artikels worden onder de verantwoordelijkheid van hun auteur gepubliceerd.</i>	

BOEKHANDEL

Wij vestigen er de aandacht van de leden op dat voortaan alle bestellingen van vroegere jaargangen van het Tijdschrift en alle andere uitgaven van het Genootschap moeten gedaan worden bij de Algemeen Beheerder, *J. Verbesselt*, Ransbeekstraat, Neder-Over-Heembeek. De betaling wordt VOORAF gedaan op postrekening nr. 5170.40 van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.